

Onko teko tehty erityisen raa’alla ja julmalla tavalla?

Oikeuskielen fraseologismit Suomen korkeimman
oikeuden ja Saksan liittotasavallan korkeimman
oikeuden tuomioissa

Outi Saarijärvi

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Käännöstiede (saksa)

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2015

Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Käännöstiede (saksa)

SAARIJÄRVI, OUTI: Onko teko tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla? Oikeuskielen fraseologismit Suomen korkeimman oikeuden ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa.

Pro gradu -tutkielma 87 sivua, liitteet 5 sivua, saksankielinen lyhennelmä 15 sivua
Huhtikuu 2015

Tässä pro Gradu -tutkielmassa selvitetään, millaisia oikeuskielen fraseologismeja Suomen korkeimman oikeuden ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa on ja tarkastellaan niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Tutkielmassa keskitytään erityisesti fraseologismien funktion ja merkitykseen.

Tutkimusaineisto koostuu kymmenestä Suomen korkeimman oikeuden rikostuomiosta ja kymmenestä Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden rikostuomiosta vuosilta 2000–2014. Analyysin helpottamiseksi tuomiot on valittu samalta oikeudenalalta: niissä kaikissa käsitellään murhaa (*Mord*) tai tappoa (*Totschlag*). Fraseologismien funktion analyysissä käytetään apuna taustakirjallisuutta, kuten murhaa ja tappoa käsitteleviä oikeussäännöksiä sekä niitä käsitteleviä artikkeleita ja oikeuskielen sanakirjoja.

Tutkimuksessa havaittiin yhteensä 44 oikeuskielen fraseologismia, 24 Suomen korkeimman oikeuden tuomioissa ja 20 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa. Analyysissä nousi esiin sanapareja, kollokaatioita ja rutiini-ilmaisuja, mutta ei funktioverbirakenteita. Tutkielmassa fraseologismeilla todettiin olevan monenlaisia funktioita: ne jäsentävät tekstiä, vähentävät tekstin laatimisen vaivaa, kuvastavat pysyvyyttä ja ennen kaikkea, ilmaisevat oikeusperiaatteita ja -sisältöjä. Tutkielmassa huomattiin, että Saksan ja Suomen oikeusjärjestelmien erojen vuoksi suurimmalle osalle fraseologismeista ei ole vastinetta toisessa kielessä.

Avainsanat: oikeuskielen fraseologismi, erikoisalan fraseologismi, funktioverbirakenne, kollokaatio, rutiini-ilmaisu, sanapari, tuomio

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen taustoitusta.....	1
1.2 Oikeuskielen fraseologian tutkimuksen taustoja.....	2
2. TUOMIOISTUINTEN ESITTELY.....	6
2.1 Suomen korkein oikeus	6
2.1.1 Korkein oikeus tuomioistuinjärjestelmässä	6
2.1.2 Yleistä tietoa korkeimmasta oikeudesta	7
2.1.3 Korkein oikeus ennakkopäätöstuomioistuimena	8
2.2 Saksan liittotasavallan korkein oikeus	9
2.2.1 Liittotasavallan korkein oikeus tuomioistuinjärjestelmässä	9
2.2.2 Yleistä tietoa liittotasavallan korkeimmasta oikeudesta	13
2.2.3 Liittotasavallan korkein oikeus revision-tuomioistuimena.....	14
3. OIKEUSKIELEN ERITYISPIIRTEITÄ JA TEKSTILAJIKONVENTIOITA.....	16
3.1 Oikeuskieli.....	16
3.1.1 Oikeus ja kieli	16
3.1.2 Oikeuskieli erikoiskielenä.....	16
3.1.3 Kaavamaistunut kielenkäyttö.....	18
3.2 Oikeuden alan tekstilajit	19
3.2.1 Tekstilajeista	19
3.2.2 Tekstilajikonventiot ja normit.....	20
4. OIKEUSKIELEN FRASEOLOGIA	22
4.1 Yleistä oikeuskielen fraseologismeista	22
4.1.1 Oikeuskielen fraseologismin määritelmä.....	22
4.1.2 Oikeuskielen fraseologismit ja normit.....	23
4.1.3 Oikeuskielen fraseologismit ja idiomaattisuus	24
4.2 Oikeuskielelle tyypilliset fraseologismit	25
4.2.1 Sanaparit	25
4.2.2 Funktioverbirakenteet	27
4.2.3 Kollokaatiot	30
4.2.4 Rutiini-ilmaisut	33
4.3 Oikeuskielen fraseologismien kääntäminen	36

5. AINEISTO JA MENETELMÄT	39
5.1 Aineiston esittely	39
5.2 Tutkimusmenetelmän esittely	41
6. AINEISTON ANALYYSI	43
6.1 Sanaparit	43
6.1.1 Suomen korkeimman oikeuden tuomiot	43
6.1.2 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot	46
6.1.3 Sanaparien analyysin yhteenveto	48
6.2 Funktioverbirakenteet	49
6.2.1 Suomen korkeimman oikeuden tuomiot	49
6.2.2 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot	49
6.2.3 Funktioverbirakenteiden analyysin yhteenveto	50
6.3 Kollokaatiot	51
6.3.1 Suomen korkeimman oikeuden tuomiot	51
6.3.2 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot	55
6.3.3 Kollokaatioiden analyysin yhteenveto	60
6.4 Rutiini-ilmaisut	62
6.4.1 Suomen korkeimman oikeuden tuomiot	62
6.4.2 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot	69
6.4.3 Rutiini-ilmaisuiden analyysin yhteenveto	74
7. LOPUKSI	76
8. LÄHDELUETTELO	78
8.1 Aineisto	78
8.2 Lähteet	79

LIITTEET I & II

DEUTSCHSPRACHIGE KURZFASSUNG

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustoitusta

Lisääntynyt kansainvälinen asiakirjaliikenne edellyttää yhä useammin oikeudenpäättösten kääntämistä, esimerkiksi kun tuomioistuimen ratkaisuja joudutaan panemaan täytäntöön muualla kuin alkuperämaassa (Mattila 2002, 493). Oikeusalan tekstien kääntämisen tunnustetaan yleisesti vaativan tietoa oikeusjärjestelmästä ja oikeuskielen erityispiirteistä (ks. esim. mts. 483), mutta huomion keskipisteenä ovat pitkään olleet oikeudelliset termit. Yleisen mielipiteen mukaan juuri ne aiheuttavat eniten ongelmia oikeusalan tekstien kääntämisessä, sillä ne nostavat esiin oikeusjärjestelmien keskeiset erot ja yhtäläisyydet (ks. esim. mts. 497). Termit eivät kuitenkaan ole irrallaan olevia informaatioyksiköitä, vaan ne ovat aina sidoksissa muihin sanoihin ja muodostavat niiden kanssa toistuvia, kiteytyneitä sanayhdistelmiä (ks. esim. Krzemińska-Krzywda 2010, 137). Tällaisia sanayhdistelmiä nimitetään fraseologismeiksi.

Fraseologismit ovat oikeusalan teksteissä välttämättömiä oikeasisältöisen ja pätevän tekstin laatimisessa, eivätkä vain tekstilajille ominaista luontevaa kielenkäyttöä. Ne nimittäin sisältävät termien tavoin tekstin ulkopuolista erikoisalan tietämystä, ja lait, normit tai konventiot pääsääntöisesti edellyttävät tiettyjen ilmaisujen käyttämistä, jotta teksti olisi lainvoimainen ja jotta sen tunnistettaisiin aiheuttavan tietyn oikeustoimen (ks. esim. Engberg 1999, 95; Stolze 1999, 56; Kjær 2007, 511; Krzemińska-Krzywda 2010, 145; Tabares Plasencia 2012, 321). Kääntäjän on siksi tiedettävä, millaisia sanayhdistelmiä on mahdollista luoda sekä tunnistettava niiden merkitys ja funktio oikeusalan kommunikaatiossa.

Tässä tutkielmassa selvitetään, millaisia tyypillisiä fraseologismeja Suomen korkeimman oikeuden ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden ratkaisuisa käytetään. Tavoitteena on tarkastella aineistosta esiin nousevien saksan- ja suomenkielisten fraseologismien eroja ja yhtäläisyyksiä ja tutkia niiden funktiota ja merkitystä tuomioissa. Teen tämän tutustumalla lain-säädäntöön sekä oikeuden alan kirjallisuuteen ja sanakirjoihin.

Aineiston muodostavat kymmenen Suomen korkeimman oikeuden tuomiota ja kymmenen Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiota vuosilta 2000–2014. Analyysin helpottamiseksi kaikki tuomiot ovat rikostuomioita, jotka käsittelevät joko murhaa (*Mord*) tai tappoa

(*Totschlag*). Aiempien tutkimusten pohjalta olennaisiksi fraseologismiluokiksi on otettu lausetason rutiini-ilmaisut ja lauseenjäsentason sanaparit, funktioverbirakenteet ja kollokaatiot (ks. luku 1.2). Aineiston analyysi etenee lausetason analyysistä lauseenjäsen- ja sanatason analyysiin.

Johdannon toisessa alaluvussa teen katsauksen aihetta käsittelevään aiempaan tutkimukseen. Toisessa luvussa esittelen aiheeseen liittyvät instituutiot, Suomen korkeimman oikeuden ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden, *Bundesgerichtshofin*, ja kuvaan lyhyesti myös niitä ympäröivää tuomioistuinlaitosta. Kolmannessa luvussa perehdyn oikeuskielen erityispiirteisiin ja tekstilajikonventioihin. Neljännessä luvussa tarkastelen oikeuskielelle tyypillisiä fraseologismeja. Viidennessä luvussa esittelen aineiston muodostavat tuomiot ja käyttämäni tutkimusmenetelmän. Luvussa kuusi tarkastelen aineiston analyysiä ja sen tuloksia. Lopussa vielä kokoaan yhteen tärkeimmät huomiot sekä puntaroin tutkimuksen merkitystä ja pohdin mahdollisia avoimeksi jääneitä kysymyksiä.

1.2 Oikeuskielen fraseologian tutkimuksen taustoja

Kuten muidenkin erikoiskielten fraseologismit (tai fraseemit tai fraseologiset yksiköt), myös oikeuskielen fraseologismit kuuluvat fraseologian tutkimuksen piiriin vain siinä tapauksessa, että fraseologia käsitetään laajemmassa merkityksessä. Toisin sanoen, fraseologismin ominaispiirteinä pidetään 1) polyleksikaalisuutta, eli se on useammasta kuin yhdestä sanasta koostuva sanayhdistelmä ja 2) kiteytyneisyyttä, eli se on kielen puhujille tuttu juuri tällaisena yhdistelmänä tai mahdollisesti sen muunnoksina ja on yksittäisten sanojen lailla käyttökelpoinen kieliyhteisössä. Sen sijaan fraseologia käsitetään suppeammassa merkityksessä (ts. perinteisesti) silloin, kun fraseologismin määritelmään lisätään vielä kolmas ominaisuus: idiomaattisuus. (Burger 2007, 14–15.) Idiomaattisuus käsitetään tässä tutkielmassa semanttisena idiomaattisuutena, eli fraseologismi on idiomaattinen, jos sen fraseologinen merkitys ja komponenttien sananmukainen merkitys ovat erilaiset (mts. 31).

Yllättävää kyllä, vaikka oikeuskieli on yleisesti tunnettu kaavamaisuudestaan ja toistuvista, vanhahtavista sanankäänteistään, sille ominaisia fraseologismeja on tutkittu vasta vähän. Oikeuskielessä esiintyviä vakiintuneita ilmaisuja (*Standardformulierungen*) ja tekstilajikohtaisia konventioita on kyllä pohdittu esimerkiksi kääntämisen näkökulmasta (Engberg 1999; Stolze

1999), mutta oikeuskieleen ei ole sovellettu kovin laajasti nimenomaan fraseologian tutkimuksen käsitteitä ja luokitteluja. Lisäksi Suomessa tehtävä tutkimus on harvoin suomenkielistä, eikä fraseologian käsitteille monesti ole olemassa vakiintunutta suomenkielistä nimitystä. Monet fraseologian tutkimuksen termit ovat alun perin saksankielisiä, sillä saksankieliset maat ovat alusta alkaen olleet tärkeitä maita fraseologian tutkimuksen kehityksessä.

Kjærin (2007) artikkeli oikeustekstien fraseologismeista on yksi harvoja oikeuskielen fraseologismeja käsitteleviä tutkimuksia. Kjær (mts. 508) toteaa tutkimuksessaan oikeuskielen fraseologismien eroavan muiden erikoiskielten fraseologismeista siinä, että kieli on erottamaton osa oikeusjärjestelmän toimintaa ja nimenomaan sidoksissa yhteen oikeusjärjestelmään. Tämän vuoksi oikeuskielten fraseologismeilla on harvoin vastinetta toisessa oikeuskielessä. Kjær (mts. 511) painottaa, että oikeuskielen fraseologismit ovat normien alaisia, eli kiteytyneiden sanayhdistelmien stereotyyppinen tai rutiininomainen käyttö johtuu joissakin tapauksissa lain kielenkäyttäjille asettamista rajoitteista.

Kjær (2007, 509–510) esittää, että kaikille oikeusalan eri tekstilajeille tyypillisiä fraseologismeja ovat sanaliittotermit ja erikoistuneen oikeudellisen merkityksen saaneet kollokaatiot. Lisäksi niissä kaikissa esiintyy runsaasti funktioverbirakenteita. Oikeudellisissa asiakirjoissa sen sijaan käytetään paljon arkaaisista elementtejä sisältäviä fraseologismeja sekä sanapari-ilmaisuja ja rutiini-ilmaisuja. Sanaliittotermejä ei tässä tutkielmassa kuitenkaan pidetä fraseologismeina vaan termeinä, minkä vuoksi niitä ei ole huomioitu aineiston analyysissä.

Kääntämisen näkökulmasta oikeuskielen fraseologismeja ovat tutkineet Krzemińska-Krzywda (2010), Tabares Plasencia (2010, 2012) ja Hudalla (2012). Krzemińska-Krzywda (2010, 140) tutki, minkä tyyppisiä sanayhdistelmiä oikeuskielessä esiintyy eniten ja tarkasteli niiden kiteytyneisyyttä. Lisäksi Krzemińska-Krzywda (mp.) analysoi saksan- ja puolankielisten oikeusalan tekstien fraseologismien vastaavuutta ja tarkasteli niiden vaikutusta käännösprosessiin. Johtopäätöksenä tutkimuksessa on, että kääntäjän on tunnistettava fraseologismit tai ainakin suhtauduttava varoen jokaiseen oikeusalan tekstin sanayhdistelmään. Väärin valittu vastine voi nimittäin heikentää tekstin uskottavuutta ja vähentää sen arvoa lukijan silmissä tai voi jopa johtaa ei-toivottuihin oikeudellisiin seuraamuksiin. (Krzemińska-Krzywda 2010, 147–148.)

Krzemińska-Krzywdan (2010) mukaan oikeuskielessä tyypillisesti esiintyviä kiteytyneitä sanayhdistelmiä ovat sanaliittotermit, yhdestä sanasta koostuvat fraseologismit (*Einwortphraseo-*

logismen), sanaparit, erikoiskielen funktioverbirakenteet, erikoisalan fraseologismit suppeassa merkityksessä, rutiini-ilmaisut sekä kaavamaistuneet tekstit ja tekstit, joiden rakenne on suhteellinen muuttumaton. Krzemińska-Krzywdan (2010, 142) mainitsemia yhdestä sanasta koostuvia fraseologismeja ja erikoisalan fraseologismeja suppeassa merkityksessä ei pidetä tässä tutkielmassa olennaisina fraseologismiluokkina. Yhdestä sanasta koostuvat fraseologismit eivät ensinnäkään täytä fraseologismin kriteeriä polyleksikaalisena yksikkönä. Toisekseen Krzemińska-Krzywdan (2010, 142) antamat esimerkit niistä, kuten *Notwehr* (häätävarjelu), ovat ennemminkin termejä kuin fraseologismeja. Erikoisalan fraseologismit suppeassa merkityksessä taas pitävät sisällään koko joukon erilaisia fraseologismeja, eikä luokittelu ole siten kovin tyhjentävä.

Tabares Plasencia (2010) tutki oikeudellisiin fraseologismeihin liittyviä käännösongelmia ja tarkasteli oikeuskielen sanakirjan hyödyllisyyttä fraseologismien kääntämisessä. Tutkimuksen kohteena olivat saksalaiset tuomiot, jotka käännettiin hypoteettisesti espanjaksi. Tabares Plasencia (2010, 290) havaitsi, että oikeuskielen sanakirjoissa pitäisi olla enemmän tietoa leksikaalisten yhdistelmien morfosyntaktisista ominaisuuksista ja niissä pitäisi ottaa huomioon leksikaalisten yhdistelmien variaatio oikeusalan eri tekstilajeissa.

Kaksi vuotta myöhemmin julkaistussa tutkielmassa Tabares Plasencia (2012) analysoi ja luokitteli oikeuskielen fraseologisia yksiköitä ja tutki niiden kääntämistä. Tabares Plasencia (2012, 326) huomasi, että oikeuskielessä esiintyy eniten termin sisältäviä substantiivi-verbirakenteita (*Nomen-Verb-Konstruktionen*), minkä vuoksi ne muodostavat erikoiskielen fraseologian ytimen. Substantiivi-verbirakenteiden lisäksi oikeuskielessä käytetään kieliopillisia sanaketjuja sekä kaavamaistuneita tekstejä, joihin kuuluvat rutiini-ilmaisut ja kaavamaistuneet tekstikehykset (Tabares Plasencia 2012, 323–324). Tässä tutkielmassa rutiini-ilmaisuja ei lasketa kaavamaistuneiden tekstien alaluokaksi, vaan ne ovat omia fraseologismiluokkiensa.

Erikoiskielille tyypillisiä fraseologismeja ovat Hudallan (2012, 106–107) mukaan sanaliittotermit, substantiivi-verbikollokaatiot, funktioverbirakenteet, sanaparit ja rutiini-ilmaisut. Hudalla (mts. 112–113) korostaa oikeuskielen fraseologismien kääntämisen vaativan niin kielellisen muodon kuin funktionkin vertailua, sillä pelkkä kielellisen muodon noudattaminen voi johtaa harhaan. Kääntäjän tehtävä on ymmärtää ja välittää fraseologismien oikeudellinen viesti.

Oikeuskielen fraseologian tutkimus liittyy läheisesti erikoiskielen fraseologian tutkimukseen. Gläserin (2007) artikkeli erikoiskielen fraseologismeista on myös osoittautunut hyödylliseksi

tämän tutkimuksen kannalta. Verratessaan yleiskielen ja erikoiskielen fraseologisia järjestelmiä Gläser (2007, 488) havaitsi, että erikoiskielen fraseologia on yleiskielen fraseologiaan verrattuna rajoittuneempaa. Toisin sanoen, erikoisalan teksteissä ei esiinny kaikkia yleiskielelle tyypillisiä fraseologismeja (esimerkiksi sananlaskuja tai stereotyyppisiä vertauksia). Erikoiskielille tyypillisiä fraseologismeja ovat Gläserin (2007, 490–499) mukaan nominaatiot (*Nominationen*), sanaparit, funktioverbirakenteet, kollokaatiot, rutiini-ilmaisut ja kaavamaistuneet lyhyttekstit (*Formelhafte Kurztexte*).

Yhteenvedona voidaan todeta, että perinteisen, idiomaattisen fraseologismien rinnalle on hyväksytty fraseologismit nimenomaan sellaisina polyleksikaalisina yksiköinä, jotka ovat kiteytyneitä, konventionaalisia ja toistuvia, mutta joiden fraseologinen merkitys ei eroa niiden komponenttien sananmukaisesta merkityksestä. Oikeuskielen ja muiden erikoiskielen tutkimus on kuitenkin yhä puutteellista, ja erityisesti suomenkielistä tutkimusta tarvitaan. Oikeuskielen fraseologismit ovat nimittäin yhtä olennainen osa oikeusalan tekstiä kuin oikeudelliset termitkin, sillä myös ne ovat osa erikoisalan kommunikaatiota.

Edellä esitettyjen aiempien tutkimusten perusteella tutkielmassa analysoitaviksi fraseologismeiksi on poimittu sanaparit, funktioverbirakenteet, kollokaatiot ja rutiini-ilmaisut. Tutkielmasta on rajattu ulkopuolelle sanaliittotermit, sillä toisin kuin Kjær (2007, 509–510), Krzeńska-Krzywda (2010, 141) ja Hudalla (2012, 106–107) esittävät, niitä ei tässä tutkielmassa pidetä fraseologismeina. Sanaliittotermit ovat nimittäin nimensä mukaisesti termejä eli erikoisalan nimityksiä tietyille käsitteille. Kaavamaistuneet tekstit sen sijaan eivät ole tässä tutkielmassa analyysin kohteena siksi, että aika ei muuten riittäisi kaikkien kohtien kunnolliseen läpikäyntiin.

2. TUOMIOISTUINTEN ESITTELY

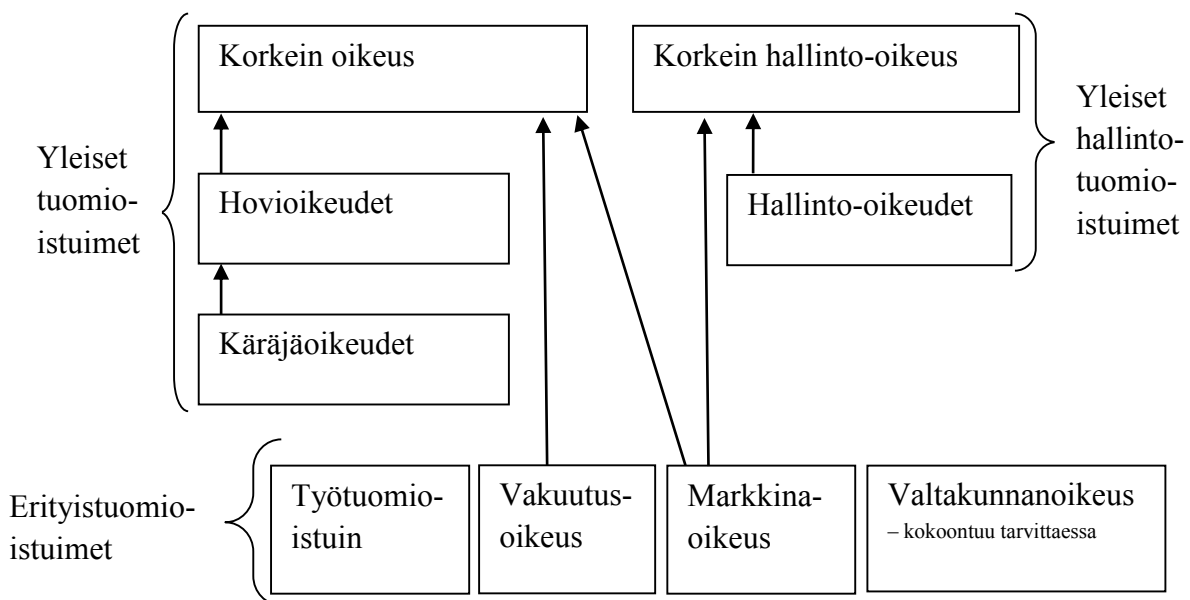
2.1 Suomen korkein oikeus

2.1.1 Korkein oikeus tuomioistuinjärjestelmässä

Suomen tuomioistuinlaitos on jaettu yleisiin tuomioistuimiin, yleisiin hallintotuomioistuimiin ja erityistuomioistuimiin. Yleisiä tuomioistuihin ovat korkein oikeus, hovioikeudet ja kärjäoikeudet. Hallintotuomioistuihin ovat hallinto-oikeudet ja korkein hallinto-oikeus. Erityistuomioistuihin ovat markkinaoikeus, vakuutus-oikeus, työtuomioistuin, ja valtakunnanoikeus, joka kokoontuu vain tarvittaessa. (Oikeuslaitos 2013b; Oikeuslaitos 2013c.)

Yleiset tuomioistuimet käsittelevät rikos-, riita- ja hakemusasioita, hallintotuomioistuimet hallintolainkäyttöasioita ja erityistuomioistuimet laissa erikseen määrättyjä asiaryhmiä (Tuomioistuinastasto 2001, 54, 58, 60). Asia tarkoittaa tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi saatettua asiakokonaisuutta (mts. 71). Riita-asiassa käsitellään yksityisoikeudellista erimielisyyttä ja rikosasiassa rikosta ja sen seuraamuksia (mts. 72, 75).

Suomen tuomioistuinjärjestelmä

Kaavio 1. Suomen tuomioistuinjärjestelmä (pohjana käytetty Martikainen e.p.)

Edellä kaavio Suomen tuomioistuinjärjestelmästä. Kuten kaaviosta 1 nähdään, Suomen yleisten tuomioistuinten hierarkia on kolmiportainen. Korkein oikeus (lyhenne KKO) on ylimmän oikeusasteen yleinen tuomioistuin (Tuomioistuinsanasto 2001, 57). Sitä alempia yleisiä tuomioistuimia ovat hovioikeudet ja kärjäoikeudet (Oikeuslaitos 2013b). Hovioikeudet ovat toisen oikeusasteen tuomioistuimia eli ylioikeuksia. Niissä haetaan muutosta alioikeuden tekemiin ratkaisuihin. (Tuomioistuinsanasto 2001, 53.) Pääosa niiden käsittelemistä asioista onkin valituksia kärjäoikeuksien ratkaisusta (Oikeuslaitos 2013a). Alioikeuksina toimivat Suomessa kärjäoikeudet, jotka ovat siis ensimmäisen oikeusasteen yleisiä tuomioistuimia (Tuomioistuinsanasto 2001, 52).

Alemman oikeusasteen ratkaisusta voidaan yleensä valittaa ylempään tuomioistuimeen (Oikeuslaitos 2013b). *Valitus* on muutoksenhakukeino tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen lainvoimaa vailla olevaan ratkaisuun (Tuomioistuinsanasto 2001, 146). Ylimpien oikeuksien ratkaisuihin sen sijaan ei ole muutoksenhakuoikeutta (mts. 53). Valittamalla tehtävästä tavallisesta muutoksenhausta on erotettava *ylimääräinen muutoksenhaku*, jota voidaan käyttää, kun ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi tai laissa erikseen säädetyillä perusteilla (mts. 149). Valitusreitit on kuvattu kaavioon nuolilla.

2.1.2 Yleistä tietoa korkeimmasta oikeudesta

Korkein oikeus perustettiin vuonna 1918 Suomen itsenäistymisen jälkeen, kun hallitusmuodon pohjaksi otettiin vallan kolmijako (Pihlajamäki 2013). KKO:ssa työskentelee noin 80 henkilöä. Lain mukaan korkeimmassa oikeudessa pitää olla 15 jäsentä ja presidentti. Jäsenet ovat oikeusneuvoksia, joita on tällä hetkellä 18. (Korkein oikeus 2015.) Ennen kaikkea korkein oikeus on ennakkopääöstuomioistuin: sen tärkein tehtävä on antaa ennakkopäätöksiä oikeusjärjestyksen kannalta merkittävissä asioissa tai lainkäytön ohjaamiseksi (Korkein oikeus 2014).

Korkeimmasta oikeudesta voi hakea muutosta hovioikeuksien ja joidenkin vakuutus oikeuden ratkaisuihin sekä niihin kärjäoikeuden ratkaisuihin, jotka kärjäoikeus on tehnyt toimiessaan maa-oikeutena. Kärjäoikeuden ratkaisusta voidaan myös valittaa suoraan korkeimpaan oikeuteen, jos asiasta tarvitaan ennakkopäätös, mutta molempien asianosaisten on suostuttava menettelyyn. (Korkein oikeus 2014.)

Korkeimpaan oikeuteen voi valittaa vain, jos se on myöntänyt valituslupan. Korkeimpaan oikeuteen tulee vuosittain noin 2500 valituslupahakemusta. Valituslupa myönnetään alle kymmenessä prosentissa hakemuksista. (Korkein oikeus 2013d.) Korkeimmassa oikeudessa erotetaan asian käsittelyssä kaksi vaihetta. Ne ovat valituslupa-asian käsittely ja valitusasian käsittely. Valituslupan myöntäminen ratkaistaan kaksi- tai kolmijäsenisessä kokoonpanossa. Jos valituslupaa ei myönnetä, käsittely loppuu ja hovioikeuden antama tuomio jää pysyväksi. (Korkein oikeus 2013e.)

Jos valituslupa myönnetään, ratkaistaan varsinainen asia pääsääntöisesti viiden jäsenen kokoonpanossa (Korkein oikeus 2013d). Asia ratkaistaan useimmiten kirjallisen aineiston perusteella. Joissakin tapauksissa voidaan kuitenkin järjestää myös suullisia käsittelyjä, joissa kuullaan asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita. Suullinen käsittely eroaa alempien oikeuksien toimittamista pääkäsittelyistä, sillä tavoitteet, laajuus ja toimittamistapa ovat erilaiset. (Korkein oikeus 2013c.)

Korkein oikeus ratkaisee yleensä asian aineellisesti ja joko pysyttää alemman tuomioistuimen ratkaisun tai muuttaa sitä. Poikkeuksellisesti KKO voi myös kumota alemman tuomioistuimen ratkaisun ja palauttaa asian alempaan tuomioistuimeen uudelleen käsiteltäväksi. Perusteena palauttamiselle on yleensä alemmassa oikeusasteessa tapahtunut menettelyvirhe tai uusi oikeudenkäyntiaineisto, joiden vuoksi asia pitää käsitellä uudestaan alemmassa oikeudessa. (Leppänen 2015.)

2.1.3 Korkein oikeus ennakkopäätöstuomioistuimena

Tässä luvussa määrittelen ensiksi termit *ratkaisu*, *päätös* ja *tuomio*, sillä oikeusalaan perehtymätön ei välttämättä tiedä niiden eroa. *Ratkaisu* on yleisnimitys viranomaisten päätöksille ja tuomioistuinten päätöksille ja tuomioille. *Päätös* on joko 1) hallintotuomioistuinten ja joidenkin erityistuomioistuinten ratkaisu tai 2) yleisten tuomioistuinten hakemusasiassa antama ratkaisu tai sellainen ratkaisu, joka ei koske pääasiaa. *Tuomio* on yleisten tuomioistuinten ja joidenkin erityistuomioistuinten antama pääasiaa koskeva ratkaisu riita- tai rikosasiassa. Siitä laaditaan asiakirja, joka sisältää muun muassa käsittelytiedot, tuomion perustelut ja tuomiolauselman, jossa kerrotaan oikeudenkäynnin lopputulos. (Tuomioistuinsanasto 2001, 191–192, 196, 199.)

Ennakkopäätös on ”korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu, jota käytetään ohjeena ratkaistaessa muita samankaltaisia asioita” (Tuomioistuinsanasto 2001, 196; alkuperäinen kursivointi poistettu). Ennakkopäätöksiä nimitetään myös ennakkoratkaisuiksi tai prejudikaateiksi (mp.), mutta käytän tutkielmassani nimitystä ennakkopäätös, sillä se on vaihtoehtoisista tunnetuin, ja korkein oikeus käyttää myös itse kyseistä nimitystä. Ennakkopäätöksiä annetaan ainoastaan sellaisissa asioissa, joissa lainsäädännöstä ei löydy vastausta oikeuskysymykseen, tai jos lait ja asetukset ovat tulkinnanvaraisia (Korkein oikeus 2013b). Niillä pyritään siis antamaan ohjeita tulevien samanlaisten oikeusriitojen ratkaisemiseksi ja sen varmistamiseksi, että tuomioistuimet tulkitsevat lainsäädäntöä samalla tavalla (Korkein oikeus 2013a).

Ratkaisun julkaisemista ennakkopäätöksenä päättää asian ratkaissut jaosto tai täysistunto. Ennakkopäätöksen otsikko laaditaan suomeksi ja ruotsiksi, mutta sen lisäksi tehtävä seloste kirjoitetaan ratkaisunantokielellä. Selosteessa kuvataan tiivistetysti asian aiempi käsittely. Ennakkopäätökset julkaistaan Korkeimman oikeuden ratkaisuja -vuosikirjassa ja Finlex-internetpalvelussa. Uusimmat ennakkopäätökset julkaistaan lisäksi korkeimman oikeuden kotisivustolla. Jos ratkaisua ei julkaista ennakkopäätöksenä, siitä laaditaan kuvaus ja se julkaistaan myös Finlex-palvelussa. (Korkein oikeus 2013b).

2.2 Saksan liittotasavallan korkein oikeus

2.2.1 Liittotasavallan korkein oikeus tuomioistuinjärjestelmässä

Saksan tuomioistuinjärjestelmä muistuttaa Suomen järjestelmää, mutta on monimutkaisempi. Ensinnäkin, Saksa on valtiomuodoltaan liittotasavalta, ja tämä leimaa myös maan tuomioistuinlaitoksen rakennetta: tuomiovaltaa käyttävät sekä liittotasavallan tuomioistuimet että 16 osavaltion tuomioistuimet. Toimivalta liittotasavallan ja osavaltioiden välillä jakautuu pääsääntöisesti niin, että osavaltioiden tuomioistuimet ratkaisevat alemmissa oikeusasteissa sekä liittotasavallan että osavaltion oikeutta koskevat asiat. Asiassa voidaan edetä liittotasavallan ylimpään tuomioistuimeen, jos siinä sovelletaan liittotasavallan oikeutta. Liittotasavallan tuomioistuimet toimivat siis pääasiassa tuomioistuinhierarkioiden huipulla, ja niitä alemmat tuomioistuimet ovat osavaltioiden tuomioistuinta. Jos asiassa sovelletaan osavaltion omaa oikeutta (*Landesrecht*), ylimpänä instanssina toimii osavaltion ylin oikeus. (Mattila 2002, 342.)

Toisekseen, tuomioistuinlaitos on jaettu viiteen riippumattomaan toimivaltaan (*Gerichstbarkeit*), jotka ovat 1) toimivalta yleisissä asioissa (*ordentliche Gerichtsbarkeit*), 2) toimivalta työoikeuden alalla (*Arbeitsgerichtsbarkeit*), 3) toimivalta yleisen hallinto-oikeuden alalla (*allgemeine Verwaltungsgerichtsbarkeit*), 4) toimivalta sosiaalioikeuden alalla (*Sozialgerichtsbarkeit*) ja 5) toimivalta vero-oikeuden alalla (*Finanzgerichtsbarkeit*) (BMJ 2013; Euroopan oikeusportaali 2013a.)¹

Tuomioistuimet, joilla on toimivalta yleisissä asioissa, ovat yleisiä tuomioistuimia (*Gerichte der ordentlichen Gerichtsbarkeit*). Kuten Suomessa, yleiset tuomioistuimet käsittelevät rikos- ja riita-asioita. (Euroopan oikeusportaali 2012.) Liittotasavallan korkein oikeus (*Bundesgerichtshof*, lyhenne BGH)² on ylin tuomioistuin yleisten asioiden toimivalta-alalla (Bundesgerichtshof 2014, 4). Sen alapuolella olevia yleisiä tuomioistuimia ovat laskevassa järjestyksessä osavaltion ylioikeudet (*Oberlandesgericht*), osavaltion alioikeudet (*Landgericht*) ja käräjäoikeudet (*Amtsgericht*) (Euroopan oikeusportaali 2012). Myös liittotasavallan patenttioikeus³ (*Bundespateentgericht*) lasketaan yleiseksi tuomioistuimeksi (BMJ 2013). (Ks. kaavio 2.)

Toimivalta työoikeuden alalla, yleisen hallinto-oikeuden alalla, sosiaalioikeuden alalla ja vero-oikeuden alalla kuuluvat erityisalan toimivaltaan (Justiz-online e.p., s.v. *Fachgerichtsbarkeit*). Erityisalalla toimivaltaa käyttävät tuomioistuimet ovat siis erityistuomioistuimia. Työoikeuden alalla toimivat tuomioistuimet ovat liittotasavallan työtuomioistuin (*Bundesarbeitsgericht*), osavaltioiden ylemmän oikeusasteen työtuomioistuimet (*Landesarbeitsgericht*) ja työtuomioistuimet (*Arbeitsgericht*). Sosiaalioikeuden alalla toimivat tuomioistuimet ovat liittotasavallan sosiaalituomioistuin (*Bundessozialgericht*), osavaltioiden sosiaalituomioistuin (*Landessozial-*

¹ Suomentokset Euroopan oikeusportaali (2013a), paitsi vero-oikeus, joka on peräin lähteestä Mattila (2002, 342). Euroopan oikeusportaalissa (2013a) käytetään siitä nimitystä finanssioikeus. Vastedes saksankielisiin lähteisiin merkitään alaviitteellä suomennosten lähteet, mutta vain jos ne eivät ole omia suomennoksia.

² Euroopan oikeusportaalissa (2013a) käytetään nimitystä liittovaltion korkein oikeus, mutta koska Saksan virallinen nimitys on Saksan liittotasavalta, nimitys liittotasavallan korkein oikeus on parempi. Huomautus koskee myös liittotasavallan korkeinta hallinto-oikeutta, liittotasavallan sosiaalituomioistuinta, liittotasavallan verotuomioistuinta, liittotasavallan työtuomioistuinta ja liittotasavallan perustuslakituomioistuinta.

³ Suomentokset Euroopan oikeusportaali (2013b)

gericht) ja sosiaalituomioistuimet (*Sozialgericht*). Vero-oikeuden alalla toimivat tuomioistuimet ovat liittotasavallan verotuomioistuin (*Bundesfinanzhof*) ja verotuomioistuimet (*Finanzgericht*). (BMJ 2013.)⁴ (Ks. kaavio 2.)

Toisin kuin Suomessa, myös hallintotuomioistuimet lasketaan erityistuomioistuihin. Niiden hierarkia on muiden erityistuomioistuinten (paitsi verotuomioistuinten) tapaan kolmiportainen: liittotasavallan korkein hallinto-oikeus (*Bundesverwaltungsgericht*) on samantasoinen kuin liittotasavallan korkein oikeus. Sitä alempia tuomioistuihin ovat osavaltion ylemmät hallinto-oikeudet (*Oberverwaltungsgericht*) ja hallintotuomioistuimet (*Verwaltungsgericht*). (BMJ 2013.)⁵ (Ks. kaavio 2.)

Yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten lisäksi Saksassa on erityisiä perustuslakiasi-oita ratkovia tuomioistuihin (*Verfassungsgerichtsbarkeit*), joita ovat liittotasavallan perustuslakituomioistuin (*Bundesverfassungsgericht*) ja osavaltioiden perustuslakituomioistuimet (*Landesverfassungsgericht*) (BMJ 2013).⁶ Liittotasavallan perustuslakituomioistuimella on erityinen asema Saksan tuomioistuinjärjestelmässä. Sen tehtävä on valvoa, että perustuslakia noudatetaan. (Bundesgerichtshof 2014, 8.) (Ks. kaavio 2.)

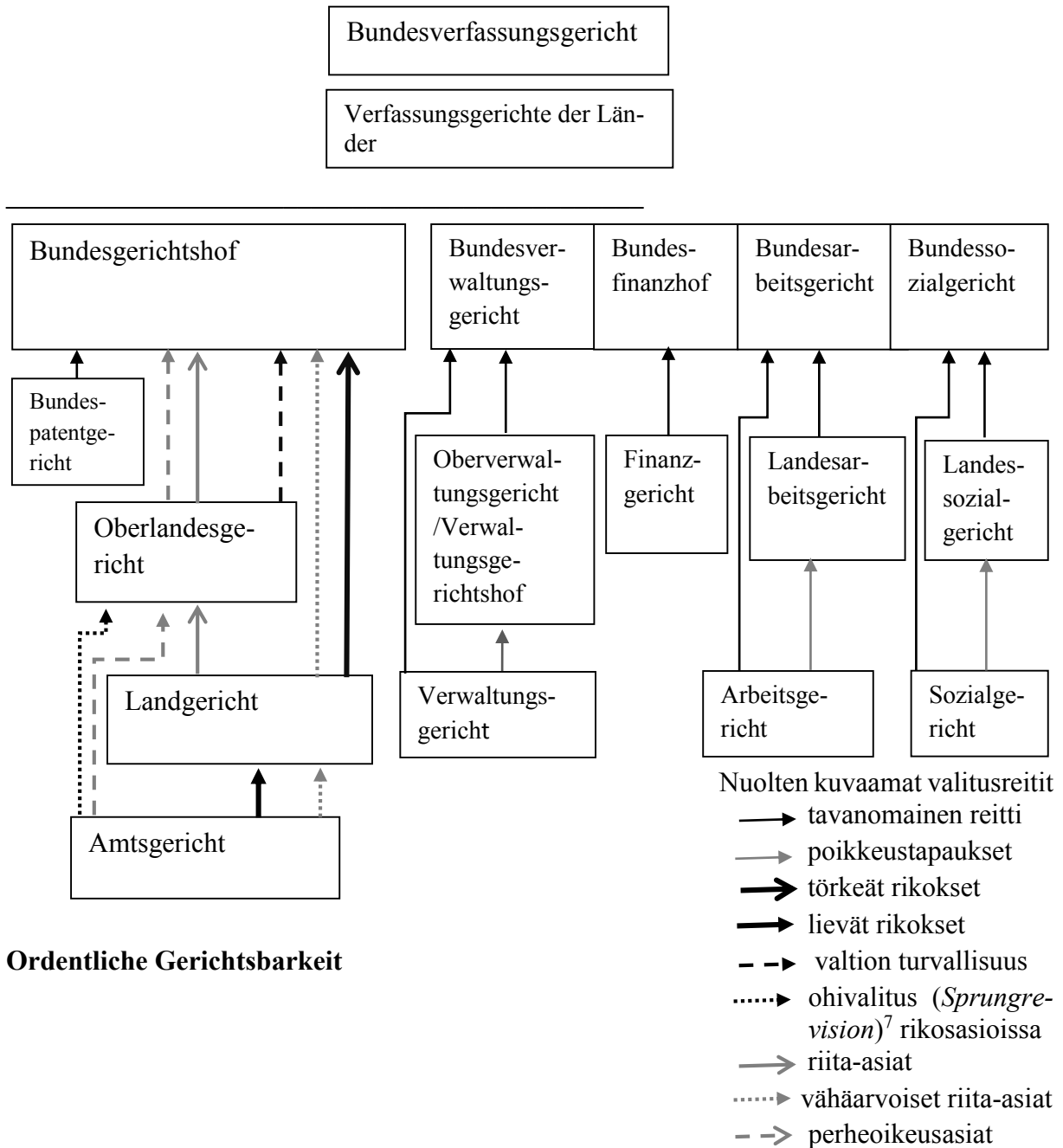
Rikosasia käsitellään kahdessa oikeusasteessa (Bundesgerichtshof 2014, 30). Käräjäoikeus (*Amtsgericht*) toimii ensimmäisenä oikeusasteena, kun ei ole kyse törkeistä rikoksista. Tällöin käräjäoikeuden ratkaisuun voidaan hakea muutosta osavaltion alioikeudesta (*Landgericht*). (Euroopan oikeusportaali 2012.) Tätä kuvaa kaaviossa 2 paksu umpipäinen musta nuoli. Joissakin tapauksissa käräjäoikeuden ratkaisuun voidaan hakea muutosta suoraan osavaltion ylioikeudesta (*Oberlandesgericht*). Tätä nimitetään ohivalitukseksi (*Sprungrevision*). (Mp.) Kyseistä valitusreittiä havainnollistaa kaaviossa 2 musta nuoli, jossa on pisteitä. Törkeissä rikoksissa ensimmäisenä oikeusasteena toimii osavaltion alioikeus, jonka ratkaisusta valitetaan suoraan liittotasavallan korkeimpaan oikeuteen (Euroopan oikeusportaali 2012). Tätä havainnollistaa kaaviossa 2 avopäinen paksu musta nuoli. Tutkielmassa käsiteltävät rikokset ovat kaikki törkeitä, joten ne on kaikki käsitelty osavaltion alioikeudessa, minkä jälkeen ne ovat tulleet

⁵ Suomentokset Euroopan oikeusportaali (2013b)

⁶ Suomentokset Euroopan oikeusportaali (2013a)

tarkasteltavaksi liittotasavallan korkeimpaan oikeuteen. Valtion turvallisuutta koskevissa asioissa oikeudenkäynti aloitetaan suoraan osavaltion ylioikeudesta, jonka ratkaisusta voi valittaa liittotasavallan korkeimpaan oikeuteen (Euroopan oikeusportaali 2012). Tätä kuvataan kaaviossa 2 mustalla katkoviivanuolella.

Saksan tuomioistuinjärjestelmä

Kaavio 2. Saksan tuomioistuinjärjestelmä (pohjana käytetty BMJ 2011)

⁷ Suomennos Euroopan oikeusportaali 2012

Kaikkia valitusreittejä ei käydä tässä tutkielmassa lävitse, sillä Saksan muutoksenhakujärjestelmä on Suomea monimutkaisempi. Olennaista tässä tutkielmassa on muutoksenhaku nimenomaan rikosasioissa. Kaikki valitusreitit on kuitenkin merkitty kaavioon 2, jossa kuvataan Saksan tuomioistuinjärjestelmää. Valitus-lajeja käsitellään luvussa 2.2.3.

2.2.2 Yleistä tietoa liittotasavallan korkeimmasta oikeudesta

Liittotasavallan korkein oikeus perustettiin vuonna 1950, noin vuoden kuluttua Saksan liittotasavallan (BRD) perustamisesta. Saksojen yhdistyttyä siitä tuli koko Saksan ylin oikeus riita- ja rikosasioissa. (Bundesgerichtshof 2014, 48.) Liittotasavallan korkeimman oikeuden tehtävä on kehittää oikeutta ja oikeudenkäyttöä sekä selvittää tärkeitä oikeuskysymyksiä ja varmistaa siten lainsäädännön yhtenäisyys. Vaikka BGH:n ratkaisut pätevät kulloinkin vain ratkaistussa asiassa, alemmat oikeudet seuraavat silti sen oikeuskäytäntöä. (Bundesgerichtshof 2014, 4.)

Liittotasavallan korkein oikeus on jaettu kahteentoista siviili-istuntoon ja viiteen rikosistuntoon. BGH:ssa on lisäksi erityisistuntoja. Liittotasavallan korkeinta oikeutta johtaa presidentti, joka on tuomareiden, virkamiesten, virkailijoiden ja muiden työntekijöiden sekä harjoittelijoiden esimies. (Bundesgerichtshof 2014, 10.) Vuonna 2014 liittotasavallan korkeimmassa oikeudessa työskenteli presidentin lisäksi 128 tuomaria (Bundesgerichtshof 2014, 4).

Liittotasavallan korkein oikeus on ennen kaikkea *Revision*-tuomioistuin. BGH ei tutki käsiteltävän asian tosiasioita uudelleen, vaan se tarkistaa oikeudellisesti alempien tuomioistuinten siinä tekemät ratkaisut (ks. luku 2.2.3). BGH on sidottu alempien oikeuksien tekemiin johtopäätöksiin tosiasioista, jollei ole osoitettu, että asian käsittelyssä on tapahtunut virhe juuri näiden johtopäätösten kohdalla. (Bundesgerichtshof 2014, 24.) Liittotasavallan korkeimpaan oikeuteen voidaan tehdä muissa kuin pääasiaa koskevissa asioissa *Revision*-valituksen sijasta *Rechtsbeschwerde*, jossa tarkistetaan oikeudenkäyttö. Siitä annetaan yleensä päätös suullisen käsittelyn perusteella. (mts. 26). Valitusmuodoista tarkemmin seuraavassa luvussa (ks. luku 2.2.3).

2.2.3 Liittotasavallan korkein oikeus revision-tuomioistuimena

Suomen korkeinta oikeutta käsittelevässä määrittelin termit *ratkaisu*, *päätös* ja *tuomio* (ks. luku 2.1.3). Niiden saksankieliset vastineet ovat *Entscheidung* (ratkaisu), *Beschluss* (päätös) ja *Urteil* (tuomio). Niiden eroihin ei tarvitse enää perehtyä tässä, sillä luokittelu on sama Saksassa ja Suomessa. Sen sijaan valitusmuotoja on hyvä käydä tässä läpi, sillä niissä Saksan ja Suomen järjestelmät eroavat. Saksassa on kolme muutoksenhakukeinoa: *Revision*, *Berufung* ja *Beschwerde*.

Revision on ”das auf Rechtsverletzung gegründete Rechtsmittel, das eine Nachprüfung des Urteils durch eine höhere letzte Instanz (Revisionsinstanz) in rechtlicher Hinsicht ermöglicht” (Duden Recht A-Z 2010, s.v. *Revision*). Se on muutoksenhakukeino, jossa tarkistetaan, onko säännöksiä sovellettu virheellisesti tai onko asian käsittelyssä tapahtunut oikeudenkäyntivirhe (ks. Duden online e.p., s.v. *Revision*). *Berufung* on ”ein Rechtsmittel zur rechtlichen und grundsätzlich (im Gegensatz zur Revision) auch tatsächlichen Nachprüfung eines Urteils durch Verhandlung vor dem nächsthöheren Gericht, der 2. Instanz” (Duden Recht A-Z 2010, s.v. *Berufung*). *Berufung* on siis ensimmäisenä oikeusasteena toimineen tuomioistuimen ratkaisuun kohdistuva muutoksenhakukeino. Toisin kuin *Revision*-valituksessa, siinä asia tutkitaan kokonaan uudelleen eikä vain oikeudelliselta kannalta. *Beschwerde* on muutoksenhakukeino, joka kohdistuu viranomaisten ja tuomioistuinten ratkaisuihin, päätöksiin ja toimenpiteisiin, harvoin tuomioihin (Justiz-online e.p., s.v. *Beschwerde*).

Suomen *valitus*-termi kattaa sekä termit *Berufung* että *Beschwerde*, sillä sekä tuomioon että päätökseen haetaan muutosta valituksella (ks. Tuomioistuinsanasto 2001, 146). Suomen oikeusjärjestelmässä ei ole käytössä vain oikeudellisiin virheisiin keskittynyttä valitusta, vaan tuomioistuin käsittelee asian uudelleen, osoitetaan valitus sitten hovioikeudelle tai korkeimmalle oikeudelle. Tosin korkein oikeus käsittelee asian pääsääntöisesti kirjallisen aineiston perusteella (ks. luku 2.1.2.) Euroopan oikeusportaalissa (2012) käytetään *Revisionista* suomeksi nimitystä *oikeuskysymyksiin rajoittunut valitus*.

Rikosasioissa liittotasavallan korkein oikeus päättää *Revision*-valituksesta osavaltion ali- ja ylioikeuden antamaan ratkaisuun, jonka nämä ovat tehneet toimiessaan ensimmäisenä oikeusasteena. Oikeudellista tarkistusta voi hakea tuomioihin henkirikosasioissa, jotka on käsitelty osavaltion alioikeuden henkirikoksiin keskittyvässä valaoikeuskamarissa (*Schwurgericht*). Sitä on mahdollista hakea muistakin rikoksista, joista on nostettu syyte osavaltion alioikeudessa. Tähän

kuuluvat myös tuomiot kaikissa valtion turvallisuutta koskevissa rikoksissa. (Bundesgerichtshof 2014, 28, 30.)

Toisin kuin riita-asioissa, liittotasavallan korkeimpaan oikeuteen voi valittaa rikosasioissa ilman valituslupaa, sillä rikosasiat käsitellään vain kahdessa instanssissa eikä *Berufung*-valitukseen ole mahdollisuutta. Niin syyttäjälaitos kuin syytettykin voivat *Revision*-valituksen avulla osoittaa rikoslakia tai prosessioikeutta loukatun. Jos istunto päättää yksimielisesti, että oikeudellista tarkistusta ei sallita tai jos se katsoo liittotasavallan yleisen syyttäjän (*Generalbundesanwalt*) hakemuksen olevan selvästi perusteeton tai syytetyn eduksi olevan oikeudellisen tarkistamisen olevan perusteltu, voi istunto antaa asiasta päätöksen ilman pääkäsittelyä. (Bundesgerichtshof 2014, 30.)

Muissa tapauksissa (noin viidessä prosentissa tapauksista) *Revision*-valituksesta annetaan tuomio pääkäsittelyssä suullisen käsittelyn perusteella (Bundesgerichtshof 2014, 26). Pääkäsittelyssä arvioidaan, onko valitus perusteltu vai ei. Jos valitus on perusteeton, se hylätään (Duden Recht A-Z 2010, s.v. *Revision*). Jos valitus on perusteltu, alemman oikeuden tuomio on kumottava (StPO 353 § 1 mom.). BGH voi itse ratkaista asian vain tietyissä tilanteissa, esimerkiksi antaa vapauttavan tuomion, jos minkäänlaisia selvityksiä asiaan liittyvistä seikoista ei enää tarvita (Duden Recht A-Z 2010, s.v. *Revision*). Muussa tapauksessa asia palautetaan tuomion antaneen alemman oikeuden eri kamarin tai osaston käsiteltäväksi tai kyseisen osavaltion samantasoiseen oikeuteen (StPO 354 § 2 mom.). Kuten luvussa 2.1.2 mainittiin, Suomessa asia palautetaan alempaan oikeuteen vain poikkeustapauksessa.

Liittotasavallan korkeimman oikeuden antamat ratkaisut julkaistaan alan lehdissä ja isoimmista jutuista annetaan lehdistötiedote. Lisäksi ratkaisut arkistoidaan tuomioistuimen kokoelmiin, rikosasiat kokoelmaan *Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen*, jonka lyhenne on BGHSt. (Bundesgerichtshof 2014, 36.) Vuodesta 2000 lähtien ratkaisut on julkaistu *Entscheidungsdatenbank*-tietopankissa BGH:n sivustolla (Bundesgerichtshof 2015).

3. OIKEUSKIELEN ERITYISPIIRTEITÄ JA TEKSTILAJIKONVENTIOITA

3.1 Oikeuskieli

3.1.1 Oikeus ja kieli

Laajassa merkityksessä oikeuskieli kattaa kaikki juridisen kielenkäytön eri lajit. Sillä voidaan tarkoittaa niin säädöskieltä ja tuomioistuinkieltä kuin oikeustieteen, hallinnon ja lainkäyttäjien kieltä. (Mattila 2002, 5.) Suppeassa merkityksessä oikeuskieleksi katsotaan sen sijaan kaikki ne kielelliset keinot, joita juristit käyttävät oikeudellisten toimien toteuttamiseen oikeusjärjestyksen määrittelemän oikeudellisen toiminnan alalla. Niin suppeassa kuin laajassakin merkityksessä käsitettynä oikeuskieli on aina sidoksissa yhteen oikeusjärjestelmään. (Wiesmann 2004, 20.) Oikeusjärjestelmällä tarkoitetaan juridisten luokittelujen ja käsitteiden avulla muodostettua järjestelmää, jossa kaikilla oikeudellisilla ilmiöillä on oma paikkansa (Mattila 2002, LXVII).

Oikeuskielen järjestelmäsidoonaisuuden vuoksi oikeuskieltä ja yleiskieltä ei voida rinnastaa toisiinsa. Esimerkiksi saksalaisella oikeuskielellä voidaan tarkoittaa niin Saksan, Itävallan kuin Sveitsinkin oikeuskieltä. Oikeuskieli ei kuitenkaan ole täysin oma, yleiskielestä erillinen järjestelmänsä. Oikeuskieli, kuten muutkin erikoiskielet, on kehittynyt historian saatossa yleiskielestä (Mattila 2010, 3). Oikeuskielessä käytetäänkin yleiskielisiä sanoja toisaalta samassa merkityksessä kuin yleiskielessä, toisaalta erikoistuneessa merkityksessä (mts. 210).

Oikeusjärjestelmä on kehys, jossa erikoisalan kommunikaatio oikeus toteutetaan; oikeusjärjestelmä määrittää kaikki viestinnälliset parametrit, kielestä, käsitteistä ja nimityksistä tekstilajikonventioihin. Eri oikeusjärjestelmien välinen eroavaisuus ei siten tarkoita vain yksittäisten sisältöjen ja säännösten erilaisuutta, vaan eri kulttuureissa on erilaiset tavat kuvata oikeutta kirjallisesti. (Sandrini 1999a, 10–12.) Tämä näkyy muun muassa tekstilajikonventioissa ja termeissä (Sandrini 1999a, 12) sekä fraseologismeissa, kuten aineiston analyysissä havaitaan.

3.1.2 Oikeuskieli erikoiskielenä

Hoffmannin (1985, 53) usein siteeratun määritelmän mukaan erikoiskieli on kokonaisuus, joka on muodostunut erikoisalaan rajattavissa olevalla viestintäalalla työskentelevien ihmisten keskinäisen ymmärtämisen varmistamiseen käytettävistä kielellisistä keinoista. Määritelmän kriteerit pätevät oikeuskieleen vain tietyin varauksin.

Ensinnäkin, mitään erikoisalaa ei voida niin helposti rajata muusta yhteiskunnasta erilliseksi osaksi, eikä myöskään oikeuden alan ja muun yhteiskunnan välille voida tehdä tarkkaa rajanvetoa. Oikeus koskettaa laajasti koko yhteiskuntaa ja kaikkia elämän aloja: se säätelee sekä tavallista elämää että muita erikoisaloja. Mattila (2010, 210) huomauttaa, että joissakin tapauksissa oikeudellista tekstiä ei ymmärrä, jollei ole tietoa monelta erikoisalalta. Esimerkkinä Mattila (mp.) mainitsee maatalousdirektiivit, jotka sisältävät niin oikeustieteen, maatalouden, kauppatieteen kuin tekniikankin alan termejä. Wiesmann (2004, 14) korostaa, että rajattu viestinnän ala ei olekaan sinänsä oikeuden ala vaan nimenomaan oikeuden institutionaalinen kehys. Instituutio määrittää viestinnän tavoitteen, eikä tekstin laatija (Engberg 1997, 31).

Toisekseen, oikeuskieli ei ole pelkästään oikeuden alan ammattilaisten, juristien, työväline. Kuten edellisessä luvussa 3.1.1 jo todettiin, oikeudella säännellään ihmisten elämää yhteiskunnassa, joten oikeuden alan tekstit on toisaalta suunnattu myös maallikoille. Myös oikeuskielen käyttäjinä on sekä juristeja että maallikoita. Esimerkiksi testamentin laatija käyttää oikeuskieltä (ks. Busse 2000, 663). Lisäksi demokraattisissa valtioissa ylimpänä lainsäätäjänä toimii parlamentti, jossa edustajina olevat ihmiset eivät useinkaan ole juristeja.

Kolmanneksi, oikeuden alan viestintä ei ole vain puhetta alasta, vaan kyse on kielenkäytöstä, joka on itsessään oikeudellista toimintaa. Tämän vuoksi ensisijaista erikoisalan ammattilaisten keskinäisen ymmärryksen varmistamisessa onkin se, että keskinäinen ymmärrys mahdollistaa oikeudellisen toiminnan. (Wiesmann 2004, 14.) Tosin oikeuskieleen laajassa merkityksessä luetaan myös puhe oikeudesta alana, kuten esimerkiksi kommentaarit ja oikeuskirjallisuus (mts. 21).

Näistä varauksista huolimatta oikeuskieli on kuitenkin erikoiskieli. Mattilan (2002, 3) mukaan tämä näkyy siinä, että oikeuskielessä on erikoiskielelle tyypillisiä piirteitä, eli siinä käytetään termejä. Tämä tosin on vain yksi erikoiskielelle tyypillinen piirre. Lisäksi Mattila (2010, 210) itsekin huomauttaa, että kielentutkimuksessa on todettu varsinaisten oikeuskielisten termien määrän olevan pieni muihin erikoiskielten teksteihin verrattuna. Pääosa oikeuskielen termeistä on yleiskielen sanoja, joita käytetään oikeusalan teksteissä erikoistuneessa merkityksessä. Myös Sandrini (1999a, 14) korostaa, että oikeustekstit ovat erikoistuneita, minkä vuoksi niitä voi ymmärtää täysin vain oikeudenalan ammattilainen. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan ole tarkoitus pohtia sen tarkemmin oikeuskielen ja oikeustekstien ymmärrettävyyttä maallikoiden näkökulmasta. Työdyn toteamaan, että oikeusteksteillä on kahtalainen vastaanottajakunta.

Oikeuskieli on myös teknolekti eli ammattikieli (vrt. Engberg 1997, 35; Mattila 2002, 3). Teknolektissä sekä puhuja/tekstin laatija ja vastaanottaja tai ainakin yksi vastaanottajista on tietyn ammattikunnan ammattilainen (Engberg 1997, 35).

3.1.3 Kaavamaistunut kielenkäyttö

Oikeuskielen tutkimuksessa on havaittu monia piirteitä, joita pidetään oikeuskielelle ja -teksteille tyypillisinä. Usein esiin nostetaan oikeuskäsitteet, jotka ovat tiukasti sidoksissa oikeusjärjestelmään ja kielen strateginen epäselvyys (ks. esim. Kinnunen 2008, 118), persoonattoman tyylin käyttö sekä abstraktius, joka näkyy niin abstraktina ilmaisutapana kuin käsitteiden eri abstraktiotasoissa (Stolze 1999, 48). Oikeuskielen strategisella epäselvyydellä tarkoitetaan, että ilmaisut valitaan tarkoituksella sen verran epäselviksi, että ne eivät rajoittuisi koskemaan vain nimenomaan tietynlaista tapausta. Kieleen ikään kuin jätetään pelivaraa.

Tässä tutkielmassa oleellisena piirteenä nostetaan esiin kaavamaisuus. Se näkyy sekä tekstin makrotasolla tekstin rakenteessa että vakiintuneiden ilmaisujen käyttämisenä (ks. Mattila 2010, 198). Kaavamaistunut kielenkäyttö näkyy tekstin rakenteessa ja jäsentelyssä, mutta myös fraseologismien eli kiteytyneiden ilmaisujen käyttämisenä, jotka ovat tässä tutkielmassa kiinnostuksen kohteena. Mattilan (2010, 199) mukaan oikeudellisten tekstien laatijat noudattavat aiempia tekstimalleja. Tiettyä kaavaa käyttämällä taataan, että tekstissä tavoiteltu toimi täyttää vaadittavat kieliseikat, eikä oleellisia asioita jää pois. Lisäksi vakiintuneilla ilmauksilla on tietty tulkinta. Toisaalta tekstiin ei myöskään pääse epäoleellisuuksia ja sen jäsentely pysyy loogisena. Kaavan noudattaminen myös säästää laatijan vaivoja: laatija säästää aikaa ja arkistointi helpottuu. (Mattila 2010, 199.)

Kaavamaistuneisuus näkyy kuitenkin myös puhutuissa teksteissä. Esimerkiksi oikeudenkäynti on suullinen prosessi, joka etenee tietyn kaavan mukaan. Puhujilla on tiettyjä määrättyjä puheenvuoroja, kuten syytteiden luku tai todistajanvala (Oikeudenkäynti e.p.). Näissä puheenvuoroissa käytetään vakiintuneita sanamuotoja, jotka ovat joissain tapauksissa velvoittavia. Esimerkiksi todistajan on vannottava joko todistajan vala tai vakuutus (Oikeus e.p.).

Vakiintuneet sanontatavat ovat yksi käännösongelma. Ne toimivat sisäisen tiedon tiivistäjinä ja kuvastavat pysyvyyttä, sillä ne viittaavat jo käytettyihin sanamuotoihin ja tehtyihin ennakkoratkaisuihin. Vakiintuneet sanontatavat ilmaisevat oikeudellisen prosessin aspekteja. (Stolze 1999, 56.)

3.2 Oikeuden alan tekstilajit

3.2.1 Tekstilajeista

Tekstilaji määritellään tutkimuksessa eri tavoin ja eri näkökulmista. Heikkisen ja Voutilaisen (2012, 23) mukaan useimmissa tutkimuksissa tekstilaji eli genre nähdään niissä skemaattisena diskurssi- ja vuorovaikutustason ilmiönä, joka vallitsee yksittäisten tekstien tai muiden kulttuurituotteiden taustalla ja toisaalta ohjaa niiden tuottamista ja vastaanottoa mutta toisaalta myös joustaa ja muuttuu niiden mukana. Varsin tunnettu määritelmä on peräisin Reißilta ja Vermeeriltä (1991, 177), jotka määrittelevät tekstilajin yhteisöllisinä puhe- tai kirjoitusaktityyppeinä, jotka ovat sidoksissa toistuvaan viestintätoimintaan ja joille on tämän toistuvuuden seurauksena kehittynyt tyypillisiä/luonteenomaisia puhutun tai kirjoitetun tekstin laatimismalleja.

Tekstilajit eivät ole pysyviä malleja, vaan sosiokulttuuriset muutokset synnyttävät uusia tekstilajeja tai vaikuttavat niin, että osa tekstilajeista kuolee pois (Kalliokoski 2006, 240). Toisin sanoen tekstilajeja syntyy tarpeen mukaan tai jää pois käytöstä, jos niitä ei enää pidetä olennaisina. Tekstilajeihin vaikuttavat tietyt säännöt. Ne määrittävät tekstin laatimista ja sitä, missä määrin se saa erota muista saman tekstilajin teksteistä, sekä sen asettumista suhteessa kielelliseen kontekstiin ja ympäröiviin toimintamalleihin. (Lux 1981, 273.)

Tekstin tunnistaminen tiettyyn tekstilajiin kuuluvaksi vaatii kielenkäyttäjältä kompetenssia (Lux 1981, 273). Toisin sanoen, kielenkäyttäjällä on oltava tietämystä tekstilajille ominaisista malleista (Reiß & Vermeer 1991, 178). Toisin kuin universaaleina pidetyt tekstityypit, tekstilajit ovat kulttuurispesifejä (Shore & Mäntynen 2006, 37). Tekstilajin tunnistamiseen tarvitaan tietämystä niin kielestä kuin kielenkäytöstäkin.

Oikeuskieli ilmenee eri tekstilajeissa ja erilaisina kielenkäytön muotoina esimerkiksi laeissa, kommentaareissa ja tuomioissa (Hudalla 2012, 98). Kuten oikeuskielikin, oikeudelliset tekstilajit voidaan määrittää joko suppeasti tai laajasti. Bussen (2000, 663) mukaan oikeuden tekstilajeja ovat suppeassa merkityksessä kaikki tekstit, jotka ovat joko a) oikeuslaitoksen instituutioita edustavien oikeudenalan ammattilaisten juridisessa tarkoituksessa laatimia tekstejä, oli ne sitten suunnattu oikeuden alan ammattilaisille tai maallikoille, tai b) maallikoiden juridisessa tarkoituksessa laatimia instituutioille suunnattuja tekstejä. Kyseessä ovat siten tekstit, joilla on performatiivinen funktio, eli tekstit, jotka rakentavat, muuttavat tai poistavat oikeudellisia toimintoja, oikeustilanteita tai oikeussuhteita (Kjær 1999, 64–65). Oikeudellinen toiminta, eli myös tekstien laatiminen tapahtuu instituutioissa tai on suunnattu instituutiolle (Engberg 1997,

32). Laajan käsityksen mukaan taas oikeudellisiksi tekstilajeiksi luetaan myös sellaisten yhteiskunnallisten instituutioiden ja yhteiskunnalliseen toimintaan liittyvät tekstit, joita koskevat oikeudelliset säännöt (Busse 2000, 662). Laajan käsityksen mukaan oikeudelliset tekstit eivät siten kata vain oikeuslaitoksen tekstejä.

Kuten luvussa 3.1.2 jo todettiin, oikeuskielen käyttäjät ja vastaanottajat eivät aina ole oikeuden alan ammattilaisia. Bussen (2000, 663) oikeudellisten tekstilajien määritelmässä tämä näkökulma on otettu huomioon. Myöskään Engberg (1997, 34) ei rajaa ulos maallikoiden laatimia oikeudellisia tekstejä. Engberg (mp.) määrittelee oikeuden alan tekstilajit teksteiksi, joilla toteutetaan juridisia toimia ja joista osa on juristitekstejä. Juristitekstit ovat siis juristien laatimia tekstejä. Erikoisalan kommunikaatioon kuuluvan oikeudenalan teksteinä Engberg (mts. 32) pitää kuitenkin nimenomaan tekstejä, joilla toteutetaan juridisia toimia, ja jotka on laatinut oikeuden alan ammattilainen.

Tuomioissa käytetään oikeuskieltä suppeassa merkityksessä, sillä sen laatija, tuomioistuin, on instituutio. Niiden vastaanottajakunta on kahtalainen: toisaalta vastaanottajia ovat oikeusjutun osapuolet. Toisaalta sekä Saksan liittotasavallan että Suomen korkeimman oikeuden tuomiot on tärkeä oikeuslähde ja siinä mielessä niiden vastaanottajia ovat nimenomaan juristit. Lisäksi tuomiot ovat juristitekstejä, sillä niiden laatijoita ovat juristit.

3.2.2 Tekstilajikonventiot ja normit

Tekstilajeille ovat ominaisia ajan saatossa muotoutuneet mallit, joita voidaan myös nimittää kommunikaatioskeemaksi, vakiintuneiksi muotoiluiksi tai kielenkäytön säännöiksi (Reiß & Vermeer 1991, 177). Jotta teksti tunnistetaan ja tunnustetaan tiettyyn tekstilajiin kuuluvaksi, sen on noudatettava näitä sääntöjä tai malleja. Osa näistä säännöistä tai malleista on velvoittavia, ja niiden noudattamatta jättämistä seuraa sanktio. Tällaiset säännöt ovat normeja. Normeja joustavampia sääntöjä ovat tekstilajikonventiot. Toisin kuin normit, tekstilajikonventiot voivat muuttua ja uudenlaiset konventiot tulla voimaan. (Mts. 178–179.)

Vaikka konventiot ovat joustavampia kuin normit, ne heijastavat kulttuurin muuttuvia käsityksiä ja näkemyksiä viestintätilanteeseen (Reiß & Vermeer 1991, 184). Reißin ja Vermeerin

(1991, 177) mukaan konventiot ovatkin kielellistä käytöstä osana kulttuurinmukaista käyttäytymistä. Ne helpottavat ja ohjaavat käyttäytymistä, mutta pätevät vain tietyllä viestinnän alueella (mts. 183).

Wiesmannin (2004, 59) mukaan oikeuden alan teksteissä tekstilajikonventioita kuvastavat tekstin rakentamista palvelevat makrorakenteet, jotka ovat sidoksissa tekstilajiin. Tällaisia kielellisiä keinoja ovat sanasto, fraseologismit ja morfosyntaktiset kieliopilliset keinot. Tyyli sen sijaan ei ole sidottu tekstilajiin, vaan tyyliin on kyse kielellisistä keinoista, jotka ovat yleisiä oikeuden alan tekstilajin piirteitä. (Mp.)

Oikeusteksteissä kielenkäyttö onkin erittäin normittunutta ja konventionaalista. Engbergin (1997, 32) mukaan konventionaalinen kielenkäyttö oikeuden alan teksteissä johtuu siitä, että ne perustuvat lainsäädännön lisäksi juridiseen taustakirjallisuuteen. Lisäksi tekstien laatijat ovat kouluttautuneet käyttämään tiettyä kielenkäyttöä, minkä vuoksi on todennäköistä, että he ovat tottuneet käyttämään tekstilajille ominaisia vakiintuneita ilmaisuja. Konventionaalistunut ja normittunut kielenkäyttö on seurausta myös tekstin laatijan sosiaalisesta roolista eli siitä, että tekstien laatijat kuuluvat tiettyyn ammattikuntaan.

4. OIKEUSKIELEN FRASEOLOGIA

4.1 Yleistä oikeuskielen fraseologismeista

4.1.1 Oikeuskielen fraseologismin määritelmä

Tässä tutkielmassa oikeuskielen fraseologismi määritellään jossakin tietyssä oikeusalan tekstilajissa konventionaaliseksi, toistuvaksi, leksikaalistuneeksi ja kiteytyneeksi sanayhdistelmäksi, joka ilmaisee oikeusalan tietämystä. Määritelmä perustuu Gläserin (2007, 487) erikoiskielen fraseologismin (*Fachphraseologismus*, *fachsprachliche Phraseologismus*) määritelmään sekä Tabares Plasencian (2012, 321) oikeuskielen fraseologismin määritelmään, jonka pohjana on Gouadecin (1994)⁸ erikoiskielen fraseologismin määritelmä.

Gläserin (2007, 487) mukaan erikoiskielen fraseologismi on jonkin tietyn erikoisalan kommunikaatiossa leksikaalistunut, konventionaalinen, kiteytynyt ja toistuva sanayhdistelmä, jolla ei pääsääntöisesti ole mitään ekspressiivisiä tai tyylillisiä konnotaatioita. Tässä tutkielmassa oikeuskielen fraseologismeja ei kuitenkaan pidetä neutraaleina ilmaisuina, sillä vaikka oikeuden alan teksteissä fraseologismeja ei käytetä rakentamaan tyyliä, niin ei niitä siitä voi täysin irrottaakaan. Oikeuskielihän on erityisen tunnettu kaavamaisista ilmauksistaan, jotka tavallisesta kielenkäyttäjistä vaikuttavat jäykiltä ja jopa vanhahtavilta (ks. esim. Mattila 2002, 117). Kaikki oikeuskielen fraseologismit eivät ole niin huomiota herättäviä, mutta myös niin sanotut neutraalit sanayhdistelmät rakentavat tekstille tietynlaisen tyylin ja luovat kuvan ammattimaisesta tekstistä. Ekspressiivisiä tai tyylillisiä konnotaatioita ei siksi suljeta pois.

Tabares Plasencia (2012, 321) sen sijaan määrittelee Gouadecin (1994) erikoiskielen fraseologismin määritelmään pohjaten oikeuskielen fraseologismin sanaketjuksi, joka sisältää yleensä (muttei välttämättä) vähintään yhden termin tai sanaliittotermin ja jonka kiteytyneisyys, konventionaalisuus tai käyttö tekee niistä prototyyppisesti ja spesifisti tunnistettavia oikeuskielen eri tekstilajeissa. Toisin kuin Krzemińska-Krzywda (2010, 140), erikoisalan tai oikeusalan fraseologismeina ei siis pidetä vain sellaisia vakiintuneita sanontoja, joilla on terminologinen merkitys.

⁸ Gouadec, Daniel 1994. Nature et traitement des entités phraséologiques. Terminologie et phraséologie. Acteurs et aménageurs. *Actes de la deuxième Université d'Automne en Terminologie*. La Maison du Dictionnaire, Paris. 164–193 (Tabares Plasencia 2012, 321).

Tietämys ei nimittäin välttämättä sisälly vain fraseologismien sisältämään termiin, vaan se voi myös käydä ilmi koko fraseologismien merkityksestä. Esimerkiksi sanapari *raaka ja julma* viittaa rikoslain 21 luvun 2 pykälässä annettuun murhan tunnusmerkkiin ”erityisen raa’alla ja julmalla tavalla”. Lisäksi sanaparin molemmille puoliskoille on oikeuskäytännössä muodostunut oma merkityksensä, vaikka yleiskielessä niitä pidetään usein synonyymisenä. (ks. luku 6.1.1.)

4.1.2 Oikeuskielen fraseologismit ja normit

Oikeuskielen fraseologismien ominaisena piirteenä pidetään niiden suhdetta normeihin. Tiettyjen kiteytyneiden sanayhdistelmien stereotyyppinen tai rutiininomainen käyttö johtuu joissakin tapauksissa lain kielenkäyttäjille asettamista rajoitteista, ja niitä on käytettävä, jotta teksti olisi lainvoimainen ja jotta sen tunnistettaisiin aiheuttavan tietyn oikeustoimen (Engberg 1999, 95; Stolze 1999, 56; Kjær 2007, 511; Krzemińska-Krzywda 2010, 145; Tabares Plasencia 2012, 321).

Fraseologismit ovat vakiintuneita tietyssä oikeudellisessa tilanteessa, ja sanayhdistelmä voi muuttua kontekstin ulkopuolella. Esimerkiksi *Testament aufsetzen* ja *Testament machen*. Ensimmäistä sanayhdistelmää on käytettävä oikeusalan teksteissä, sillä se ilmaisee toimea, jolla on oikeudellisia laissa säädettyjä seurauksia. Sen sijaan oikeudellisen kontekstin ulkopuolella voidaan käyttää myös jälkimmäistä yhdistelmää, joka ilmaisee tavallisen kielenkäyttäjän näkökulmasta samaa asiaa kuin ensimmäinen. (Krzemińska-Krzywda 2010, 140.) Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin nimenomaan tiettyyn erikoisalan tekstilajiin (tuomiot), jossa tällaisia vaihtoehtoisia sanayhdistelmiä ei ole.

Kjær (2007, 512–513) luokittelee fraseologismit neljään luokkaan niiden kiteytyneisyyden ja velvoittavuuden mukaan:

- 1) Laissa eksplisiittisesti määrätty sanayhdistelmät, joiden käyttämättä jättäminen aiheuttaa koko tekstin pätemättömyyden. Esimerkki: Saksan siviiliprosessisäädöksen (ZPO) 211 pykälän mukaan asiakirjassa, jossa henkilöön kohdistuu *vereinfachte Zustellung* täytyy sisältää kyseinen sanamuoto tai asiakirja on pätemätön, eikä sillä ole lainvoimaa.
- 2) Laissa epäsuorasti määrätty sanayhdistelmät, joiden poisjättäminen ei tee tekstistä pätemätöntä, mutta heikentää sen lainvoimaisuutta. Esimerkki: Saksan siviiliprosessisäädöksen 518 pykälän mukaan tuomioon kohdistuvan *Berufungsschrift*-asiakirjan (valituskirjelmän) pitää sisältää ”die Erklärung dass gegen dieses Urteil Berufung eingelegt

wird”. Liittotasavallan korkeimman oikeuden mukaan sanamuoto ei ole olennainen, mutta siinä on käytävä ilmi, että asianosainen haluaa hakea muutosta tuomioon. Parhain tapa on käyttää ilmaisua *Berufung einlegen*.

- 3) Implisiittisiin lainoihin perustuvat sanayhdistelmät, jotka ovat muista oikeudenalan tekstilajin teksteistä peräisin olevia lainoja, ja joiden funktio on käsitteiden muodostaminen sekä lain jatkuvuuden ja varmuuden takaaminen. Niiden vakiintuneisuus perustuvat jatkuvaan reproduktioon ja lainaamiseen, mutta ne hajoavat tietyn kontekstin ulkopuolella. Esimerkiksi *einfaches Bestreiten* -käsite on syntynyt luultavasti oikeustieteilijöiden kommentoissa Saksan siviiliprosessisäädöksen 138 pykälää. Oikeustieteilijät eivät kuitenkaan käytä ilmaisua *einfaches Bestreiten* analysoidessaan käsitteen *Bestreiten* merkitystä muissa säädöksen kohdissa, vaan sille synonyymisiä sanayhdistelmiä, kuten *bloßes Bestreiten*.
- 4) Rutiini-ilmaisut, joiden käyttö perustuu tottumukseen ja joiden poisjättäminen ei aiheuta muita seuraamuksia kuin tekstinlaadintaan käytettävän työn lisääntymistä. Esimerkki *Deshalb ist die Klage geboten*, joka usein toistuu täysin samanlaisena haastehakemuksissa (*Klageschriften*).

Kjærin (2007, 512–513) luokittelussa ongelmallisin kohta on 4) rutiini-ilmaisut. Ensinnäkin rutiini-ilmaisujen sanamuoto voi pohjautua lainsäädäntöön, eikä niiden poisjättäminen ole mahdollista (ks. luku 6.4). Toisekseen lainsäädännön lisäksi on otettava huomioon tekstilajikonventioiden ja normien vaikutus. Vaikka lainsäädännössä ei tiettyjen fraseologismien käyttöä eksplisiittisesti tai implisiittisesti vaadittaisiinkaan, niiden poisjättäminen on tekstilajikonventioiden ja normien vastaista. Pahimmassa tapauksessa fraseologismien käyttämättä jättäminen voi tuhota tekstin uskottavuuden asiantuntijan silmissä (Krzemińska-Krzywda 2010, 147–148).

4.1.3 Oikeuskielen fraseologismit ja idiomaattisuus

Erikoiskielen fraseologismeja pidetään harvoin idiomaattisina, minkä vuoksi ne sijoitetaan usein fraseologian reuna-alueille (ks. esim. Gläser 2007, 487). Ei-idiomaattisuus ei kuitenkaan pidä paikkansa kaikkien erikoiskielelle tyypillisten fraseologismien kohdalla. Esimerkiksi rutiini-ilmaisussa on niin idiomaattisia, osittain idiomaattisia kuin ei-idiomaattisiakin ilmaisuja (Sosa Mayor 2006, 36–37). Esimerkiksi rutiini-ilmaisun *Im Namen des Volkes* sananmukainen merkitys on ’kansan nimissä’, mutta se ilmaisee tärkeää periaatetta, jonka mukaan tuomio on

lainmukainen ja annettu kansasta lähtöisin olevan lainsäädäntövallan perusteella (Köpke 2011, 15). Tabares Plasencian (2012, 315) havainto, että oikeuskieli pyrkii välttämään epäselvyyttä eivätkä oikeuskielen fraseologismit tämän vuoksi ole idiomaattisia, ei siten pidä täysin paikkansa.

Krzemińska-Krzywda (2010, 141) sen sijaan esittää oikeuskielen olevan idiomaattista, sillä yleiskielen sanojen merkitys väistyy erikoisalan merkityksen tieltä. Mutta koska idiomaattisuus käsitetään nimenomaan merkityksen muuttumisena, ja tässä on kyseessä ennemminkin merkityksen kaventuminen tai laajentuminen, havainto ei ole kovin tarkka. Idiomaattisuuden vaatimaa merkityseroahan sanayhdistelmän sananmukaisen merkityksen ja fraseologisen merkityksen välillä ole, jos lähtökohtana on oikeuskielinen eikä yleiskielinen merkitys. Muutenhan myös kaikki yleiskielen sanoista muodostetut oikeuden alan sanaliittotermit olisivat idiomaattisia.

4.2 Oikeuskielelle tyypilliset fraseologismit

4.2.1 Sanaparit

Sanaparista käytetään saksaksi nimityksiä *Zwillingsformel* tai *Paarformel*. Sanapari on fraseologismi, joka muodostuu kahdesta (harvoissa tapauksissa myös kolmesta) samaan sanaluokkaan kuuluvasta sanasta, joita yhdistää konjunktio tai prepositio. (Fleischer 1997, 106.) Sanapari voi koostua myös kahdesti toistuvasta sanasta (Burger 2007, 46). Siinä tapauksessa, että sanapari sisältää prepositiolausekkeen, lasketaan prepositio fraseologismin osaksi (Fleischer 1997, 107). Muita sanaparien kriteereitä ovat erottamattomuus (Krzemińska-Krzywda 2010, 143) ja vakiintunut sanajärjestys (Burger 2007, 46). Toisin kuin Müller (2009, 38), tässä tutkielmassa sanapareiksi ei katsota sellaisia kahden sanan yhdistelmiä, joissa ei ole yhdistävää sanaa.

Sanapareja esiintyy kaikissa pääsanaluokissa: substantiiveissa, adjektiiveissa, adverbeissa ja verbeissä. Sanaparin sisältämät sanat ovat semanttisesti sukua toisilleen eli esimerkiksi synonyymejä tai antonyymejä. Sanaparit toimivat sanaluokkansa mukaisesti lauseenjäseninä. Adjektiiviset sanaparit toimivat pääasiassa adverbiaalisesti tai predikatiivisesti. Substantiivisista sanapareista suurin osa on muodostunut prepositiolausekkeesta, joten niitä voidaan melkein poikkeuksetta käyttää vain adverbiaaleina. Sama koskee myös prepositiolausekkeen avulla ad-

jektiivista ja adverbista muodostettuja sanapareja. (Fleischer 1997, 106–107.) Joitakin sanapareja voidaan myös käyttää predikatiiveina, kuten *Feuer und Flamme sein* (mp.; kursivointi alkuperäinen), mutta silloin ne ovat osa laajempaa fraseologismia, kuten edellä esitetystä esimerkissä osa verbi-idiomia.

Sanapareja esiintyy sekä yleiskielessä että erikoiskielessä. Esimerkiksi englantilainen oikeuskieli on hyvin tunnettu lukuisista sanapareistaan, mutta ne ovat hyvin tyypillisiä rakenteita myös saksalaiselle oikeuskielille (Gläser 2007, 492; Kjær 2007, 510; Krzemińska-Krzywda 2010, 143). Krzemińska-Krzywda (2010, 143) ja Kjær (2007, 510) selittävät sanaparien käyttöä saksalaisissa oikeusalan teksteissä niiden juurtuneisuudella saksalaiseen oikeuskielen perinteesseen. Varhaiskeskiajalla Saksan laki (*Land- und Stadtrechte*) oli olemassa vain suullisessa muodossa, minkä vuoksi oikeuskielessä käytettiin helposti muistettavia ja ymmärrettäviä sanamuotoja. Kun lainsäädäntöä alettiin kirjoittaa muistiin, monet tärkeitä oikeusperiaatteita ilmaisevat sanaparit ja muut kiteytyneet ilmaisut säilyivät teksteissä vakiintuneina malleina nykypäiviin asti. (Kjær (2007, 510.) Tämä suullisen oikeuskielen perinne näkyy Fleischerin (1997, 106) mukaan joissakin sanapareissa niin, että ne ovat alku- tai loppusoinnollisia.

Kuten edellä mainittiin, sanaparit ilmaisevat tekstin ulkopuolista tietoa jostakin tietystä oikeusperiaatteesta. Ne eivät kuitenkaan ole termejä, niin kuin Krzemińska-Krzywda (2010, 143) esittää, sillä termi on vakiintunut nimitys erikoisalan käsitteelle. Fleischerin (1997, 106) mukaan sanaparin merkitys on joko sen komponenttien ilmaisema metafora tai sitten merkitys muodostuu siitä, että toinen komponentti vahvistaa toisen komponentin merkitystä, ilmaisee sen erilaisia vivahteita tai muuten ilmaisee sitä ekspressiivisesti. Oikeuskielessä sanaparien funktio onkin Krzemińska-Krzywdan (2010, 143) mukaan toimia mahdollisimman täsmällisenä ja aukottomana ilmaisuna.

Myös suomalaisessa oikeuskielessä käytetään sanapareja, esimerkiksi *kipu ja särky, tahtonani ja testamenttinani, lupaan ja vakuutan, kunniani ja omantuntoni* sekä aineiston analyysissä esiin nousseet *raaka ja julma* sekä *raaka tai julma*. Suomenkieliset sanaparit esiintyvät eri muodoissa saksalaisia sanapareja voimakkaammin, mikä johtuu suomenkielen sanojen taipumuksesta. Esimerkiksi *raaka ja julma* esiintyy aineistossa muodoissa *raaka ja julma, raa'alla ja julmalla* sekä *raakaa ja julmaa*. Kyse on tietenkin yhä samasta sanaparista, joka on vain eri sijamuodossa.

Sanaparit esiintyvät usein osana laajempaa fraseologismia (Burger 2007, 46). *Raaka ja julma* esiintyy aineistossa monessa tapauksessa osana rutiini-ilmaisua *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla*. Myös Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa esiintyvä sanapari *Arg- und Wehrlosigkeit* esiintyy usein osana rutiini-ilmaisua *X hat die Arg- und Wehrlosigkeit des Tatopfers bewusst zur Tatbegehung/Tötung ausnutzt*. Annettuihin esimerkkeihin on lihavoitu sanapari.

4.2.2 Funktioverbirakenteet

Suomen kielessä funktioverbirakenteita ei tunneta kielellisenä ilmiönä kyseisellä nimityksellä, eikä Suomen kieliopissa ole käsitettä funktioverbi. Saksan kielessä niitä on sen sijaan tutkittu niin kieliopillisina kuin fraseologisinakin yhdistelminä. Funktioverbirakenteiden rajaamiseksi toisaalta vapaista sanayhdistelmistä ja toisaalta verbi-idioimeista onkin kehitetty erilaisia kriteereitä tai ominaisuuksia (Pottelberge 2007, 437). Tässä tutkielmassa funktioverbirakenteet sijoitetaan fraseologismeihin, mutta olennaista on erottaa ne substantiivi-verbikollokaatioista. Kriteereitä on monia, mutta aiemman tutkimuksen perusteella olennaisiksi on todettu seuraavat:

- 1) Funktionverbirakenne (*Funktionsverbgefüge*, FVG) on funktioverbin ja nominaalisen osan muodostama kiinteä semanttinen yksikkö, joka toimii lauseessa predikaattina (Helbig & Buscha 2001, 68). Nominaalinen osa koostuu joko prepositiolausekkeesta (FV + pS) tai akkusatiivimuotoisesta substantiivista (FV + S_A) (Heine 2008, 11).⁹
- 2) Funktioverbirakenteen sisältämän verbin leksikaalinen merkitys on vähäinen (Helbig & Buscha 2001, 69).
- 3) Funktioverbin asemasta funktioverbirakenteen merkitystä kantaa rakenteen sisältämä substantiivi (Pottelberge 2007, 437). Se on useimmiten verbistä tai adjektiivista muodostettu abstrakti substantiivi (Helbig & Buscha 2001, 69).
- 4) Funktioverbirakenteen merkitys on pitkälti sama kuin samakantaisen rinnakkaisen tavallisen verbin tai adjektiivin (+ kopulan) (Helbig & Buscha 2001, 69).
- 5) Funktioverbirakenteen substantiivi ei ole uniikkikomponentti, eikä se ole funktioverbirakenteessa muuttuneessa merkityksessä (*übertragene Bedeutung*) (Heine 2008, 11).

⁹ Helbigin ja Buschan (2001, 84) mukaan on olemassa lisäksi harvoja tapauksia, joissa funktioverbirakenteen substantiivi on nominatiivissa, genetiivissä tai dativissa, mutta tällaiset rakenteet sijoittuvat kyseisten tutkijoiden näkemyksen mukaan funktioverbirakenne-käsitteen rajoille, sillä ne eivät täytä kaikkia käsitteelle asetettuja kriteereitä. Niitä ei tämän vuoksi huomioida myöskään tässä tutkimuksessa.

- 6) Funktioverbirakenne on kiinteä yksikkö, jonka nominaalinen osa ei ole korvattavissa pronominilla tai kysymyssanalla (Heine 2008, 11).

Ensimmäinen kriteeri määrittää funktioverbirakenteeksi sekä prepositiolausekkeesta (FV + pS) että akkusatiivimuotoisesta substantiivista (FV + S_A) koostuvat rakenteet. Lisäksi siinä esitetään olennainen funktioverbirakenteiden piirre, joka erottaa sen substantiivi-verbikollokaatioista: funktioverbirakenteilla verbi ja nominaalinen osa muodostavat yhdessä predikaatin, eikä nominaalinen osa siten ole itsenäinen lauseenjäsen (Helbig 2006, 171). Muodostuneen yksikön kiinteyden vuoksi nominaalinen osa ei ole korvattavissa pronominilla tai kysymyssanalla (ks. 6. kriteeri).

- 1) *Er gab dem Kind **eine Antwort**.* ↗ *Er gab **sie** dem Kind.*
- 2) *Er setzte den Apparat **in Betrieb**.* ↗ ***Wohin** setzte er den Apparat?* (Helbig & Buscha 2001, 88).

Esimerkissä 1) havainnollistetaan, että funktioverbirakenteen *eine Antwort geben* nominaalista osaa *eine Antwort* ei voida korvata persoonapronominilla *sie*. Esimerkissä 2) kuvataan, että funktioverbirakenteen *in Betrieb setzen* prepositiolauseketta ei voida korvata kysymyssanalla *wohin*.

Helbig ja Buscha (2001, 88) tarkentavat, että kuudes kriteeri ei päde ei-leksikaalistuneiden funktioverbirakenteiden kohdalla. Ei-leksikaalistuneiden funktioverbirakenteiden ryhmään kuuluu enemmän akkusatiivimuotoisesta substantiivista kuin prepositiolausekkeesta koostuvia funktioverbirakenteita (Helbig & Buscha 2001, 85). Heinen (2008, 12) huomautus siitä, että 6) kriteeri pätee vain rajoitetusti FV + S_A -muotoisiin funktioverbirakenteisiin, on siten pääsääntöisesti oikea.

Rajanveto leksikaalistuneiden ja ei-leksikaalistuneiden funktioverbirakenteiden välillä ei kuitenkaan ole helppoa, sillä leksikaalistuminen on asteittaista ja riippuu kielen kehityksestä. Kyseessä on prosessi, jossa funktioverbi muuttuu kieliopilliseksi sanaksi ja siihen liittyen funktioverbirakenne leksikaalistuu tai vakiintuu. Leksikaalistuneiden funktioverbirakenteiden substantiivi ei ole enää referentiaalinen eli se ei viittaa todellisen maailman objektiin. Sen sijaan ei-leksikaalistuneiden funktioverbirakenteiden substantiivi on vielä referentiaalinen. (Helbig & Buscha 2001, 85.)

Toisen kriteerin kohdalla on huomautettava, että alkuperäisen merkityksensä menettäneet verbit eivät ole täysin tyhjiä, sillä ne ilmaisevat toiminnan lajia (Helbig ja Buscha 2001, 92). Funktioverbirakenteet jaetaankin duratiivisiin, inkoatiivisiin tai kausatiivisiin funktioverbirakenteisiin. Duratiivinen tarkoittaa olotilaa, inkoatiivinen olotilan muutosta ja kausatiivinen olotilan muutokseen vaikuttamista. Esimerkiksi: *sich in Abhängigkeit befinden* on duratiivinen, *in Abhängigkeit kommen* inkoatiivinen ja *in Abhängigkeit bringen* kausatiivinen funktioverbirakenne. (Helbig & Buscha 2001, 70.)

Yllä kuvatut toiminnan lajit eivät kuitenkaan vain erota funktioverbirakenteet toisistaan, vaan myös niille rinnakkaisesta tavallisesta verbistä. Tavallinen verbi nimittäin ilmaisee toimintaa tai toimintatapaa yleisesti, kun taas funktioverbirakenne ilmaisee tiettyä konkreettista tilannekohtaista toimenpidettä (Gläser 2007, 493). Neljäs kriteeri ei siten tarkoita, että funktioverbirakenteella oleva rinnakkainen verbi olisi sen täysi vastine, vaikka Helbigin ja Buschan (2001, 87) mukaan funktioverbirakenne voitaisiinkin joissakin tapauksissa korvata tavallisella verbillä (tai kopulan ja adjektiivin yhdistelmällä) muuttamatta ilmauksen merkitystä.

Funktioverbirakenteinen semanttinen ja tyyllillinen ero korostuu erityisesti erikoisalan viestinnässä. Pottelbergen (2007, 440) mukaan olennaista on, että erikoisalan teksteissä esiintyy termejä, joiden kanssa on käytettävä tiettyjä stereotyyppisiä verbejä. Koska funktioverbirakenteen merkitystä kantava substantiivi ilmaisee erikoisalan käsitteen, sitä ei voitaisi korvata verbillä. Myös Gläser (2007, 494) ja Krzemińska-Krzywda (2010, 143) esittävät, että termin sisältämät funktioverbirakenteet ovat erikoisalan funktioverbirakenteita. Termistä koostuvat funktioverbirakenteet ovat Pottelbergen (2007, 441) mukaan useimmiten ei-idiomaattisia ja syntaktisesti rajoittamattomia rakenteita, esimerkiksi verbien *durchführen* ja *erstellen* kaltaisia. Pottelberge (mp.) ei kuitenkaan anna tällaisten funktioverbirakenteiden käytöstä esimerkkejä.

Havainnot näyttävät kuitenkin koskevan ennemminkin verbaalisia kollokaatioita kuin funktioverbirakenteita, sillä funktioverbirakenteilla nimenomaan on syntaktisia rajoitteita (ks. kriteerit). Tässä tutkielmassa oikeusalan tekstissä esiintyvien funktioverbirakenteiden kriteerinä ei pidetä terminologista merkitystä. Olennaista on, että ne ovat erikoisalan viestinnässä konventionaalisia, toistuvia ja toistettavia, leksikaalistuneita ja kiteytyneitä sanayhdistelmiä. (Ks. oikeuskielen fraseologismin määritelmä luku 4.1.1).

Viides kriteeri tarkoittaa, että funktioverbirakenteen substantiivi ei ole idiomaattinen. Myöskään funktioverbi ei ole idiomaattinen, vaan se on rakenteen ulkopuolella erittäin polyseeminen ja sen merkitys on vieraantunut alkuperäisestä merkityksestä (Helbig 2006, 172). Funktioverbirakenteiden merkitys on kuitenkin pitkälti pääteltävissä sen komponenttien merkityksestä, eivätkä ne siten ole idiomaattisia (Wotjak & Heine 2005, 146).

Helbig ja Buscha (2001, 69) käyttävät idiomaattisuus-kriteeriä erottamaan funktioverbirakenteet toisista semanttisesti kiinteistä yksiköistä, fraseologismeista. Tässä tutkielmassa fraseologismit käsitetään kuitenkin laajemmassa merkityksessä, eikä idiomaattisuutta pidetä fraseologismin olennaispiirteenä, joten myös funktioverbirakenteet katsotaan fraseologismeiksi. Ei-idiomaattisuutta pidetään kuitenkin yhtenä piirteenä, joka erottaa funktioverbirakenteet idiomeista (ks. esim. Wotjak & Heine 2005, 145).

Helbig ja Buscha (2001, 70–83) esittävät seuraavan funktioverbien listan:

anstellen	erfahren	gelangen	machen	üben
aufnehmen	erhalten	genießen	nehmen	unternehmen
ausüben	erheben	geraten	sein	versetzen
sich befinden	erteilen	haben	setzen	vornehmen
bekommen	finden	halten	stehen	ziehen
besitzen	führen	kommen	stellen	sich zuziehen
bleiben	geben	leisten	treffen	
bringen	gehen	liegen	treten	

Lihavoidut 11 verbiä muodostavat Heinen (2008, 11) mukaan funktioverbien ydinryhmän. Rajauksen perustana on Heinen (mp.) mukaan kriteeri, jonka mukaan funktioverbit ovat alun perin peräisin liikkeen (*Bewegung*) ja omistajanvaihdoksen (*Besitzwechsel*) kuvaamisen alueelta.

4.2.3 Kollokaatiot

Kollokaatio on kielenkäytössä suosittu vähintään kahden lekseemin myötäesiintymä (Wotjak & Heine 2005, 147), joka on tyypillinen, konventionaalinen ja toistuva (Caro Cedillo 2004, 31). Lekseemien välillä on sekä sisällöllinen (Liimatainen 2015) että syntaktinen suhde (Bartsch 2004, 76). Vaikka kollokaatioina pidetäänkin pääsääntöisesti nimenomaan kahden lekseemin muodostamia yhdistelmiä (ks. esim. Hausmann 1985, 118), myös useammasta sanasta koostuvat kompleksiset yhdistelmät lasketaan kollokaatioiksi (Caro Cedillo 2004, 78; Gläser 2007,

494). Hausmannin (2004, 316) mukaan kahdesta kollokaatiosta voikin muodostua ns. triplakollokaatio (Tripelkollokation). Esimerkiksi *scharfe Kritik* tai *heftig Kritik* ja *Kritik üben* -kollokaatioista muodostuu usein yhdistelmä *scharfe Kritik üben* tai *heftig Kritik üben* (Zinsmeister & Heid 2004, 7, 9). Kahta sanaa pidetäänkin tässä tutkielmassa ala-, ei ylärajana.

Kollokaatiot ovat ei-idiomaattisia (tai heikosti idiomattisia) yhdistelmiä, sillä ne ovat jäsennettävissä komponentteihin ja niiden merkitys voidaan päätellä näiden komponenttien merkityksestä (ks. esim. Wotjak & Heine 2005, 147). Kollokaation komponentit ovat koulukunnasta riippuen joko *Basis*, kanta, ja *Kollokator*, kollokaattori, (Hausmann 1985, 118–119) tai *Kollokant*, kollokantti, ja *Kollokat*, kollokaatti (Lehr 1998, 271). Tässä tutkielmassa käytetään nimityksiä kollokantti ja kollokaatti.

Caro Cedillon (2004, 38–39) mukaan kollokaatin spesifi merkitys voidaan päätellä vasta yhdessä kollokantin kanssa viestintätilanteessa. Tämän vuoksi kollokaatioita ei voi kääntää sananmukaisesti, vaan käännettävänä merkitysyksikkönä on pidettävä koko kollokaatiota (mts. 81). Esimerkiksi *Kosten tragen* -kollokaatiossa *tragen*-verbi tarkoittaa ’korvata’, vaikka sen merkitys on yleensä ’kantaa’.

Caro Cedillon (2004, 81) mukaan kollokaatiot erottaa vapaista sanayhdistelmistä juuri kollokaation komponenttien eriarvoisuus. Kuitenkin ei niinkään komponenttien eriarvoisuus kuin rajoitteet niiden yhdistelemisessä on ominaisuus, joka erottaa kollokaatiot ja vapaat sanayhdistelmät toisistaan. Liimatainen (2015) korostaa, että kollokaatit ovat vain harvoin tai ei koskaan korvattavissa synonyymeilla. Esimerkiksi kanteen voi hylätä, muttei kumota, vaikka ne Kielitoimiston sanakirjassa annetaankin synonyymeinä hylätä-verbille (Kielitoimiston sanakirja e.p., s.v. *hylätä*). Sen sijaan tuomion voi kumota, muttei hylätä. Tämä leksikaalinen rajoite pohjautuu normeihin ja konventioihin eli kielen idiosynkraattisiin piirteisiin (Caro Cedillo 2004, 69). Sanojen yhdistelemismahdollisuuksia kuvataan käsitteellä kollokaatiopotentiaali (*Kollokationspotential*)¹⁰. Esimerkiksi sanalla *schütter* on rajallinen kollokaatiopotentiaali, sillä se esiintyy vain sanan *Haar* kanssa yhdessä, kun taas sanalla *kurz* on laaja kollokaatiopotentiaali. (Hausmann 1985, 124.)

¹⁰ Saksaksi käsitteestä käytetään myös nimityksiä *Kollokationsumfang*, *Kollokationsbereich* tai *Kollokationsradius*. Englanniksi käytetään nimitystä *collocational range*. (Hausmann 1985, 124.)

Kollokaatiot ovat erityisen tyypillisiä oikeuskielelle, mikä johtuu siitä, että nimenomaan kollokaatioita käytetään termien kanssa teksteissä osoittavamassa asiasisällön tai oikeudellisen ilmiön eri variantteja (ks. esim. Krzemińska-Krzywda 2010, 142). Kjær (2007, 509) korostaa, että kollokaatiot ilmaisevat oikeuskielessä tiettyä laissa määriteltyä toimintaa. Esimerkiksi analyyssissä havaitut kollokaatiot *hylätä syyte* ja *tukea syytettä* kuvaavat syytteeseen liittyviä eri ilmiöitä, ja molemmilla on perusta lainsäädännössä.

Caro Cedillo (2004, 73) nostaa esiin Martinin (1993, 163)¹¹ ja Heidin (1994, 237)¹² huomion, jonka mukaan erikoisalan kollokaatiot eroavat yleiskielen kollokaatioista siinä, että niiden pääasiallinen tehtävä on ilmaista objektien ja asiasisältöjen sekä niiden avulla realisoitavien toimintojen luokittelusuhteita. Kollokaatioilla ilmaistaankin termien välisiä suhteita (ks. Arntz, Picht, Mayer 2002, 33). Erikoiskielen kollokaatioiden ydin on pääsääntöisesti termi. Termin kanssa käytetään lekseemejä, jotka termin kanssa yhdessä saavat erikoisalan merkityksen. (Liimatainen 2015.) Tässä tutkielmassa oikeuskielisen kollokaation ei kuitenkaan välttämättä tarvitse sisältää termiä, mutta kollokaatiota on käytettävä oikeudenalalla toistuvasti tiettyjen asiasisältöjen välittämiseen (ks. Caro Cedillo 2004, 40). Esimerkiksi kollokaatiota *katsoa selvityksi* käytetään aineistossa ilmaisemaan tuomioistuimen asiaan liittyvien seikkojen tutkimisen tuloksia.

Kjærin (2007, 509) mukaan substantiivi-verbikollokaatioit ovat oikeuskielessä useimmiten esiintyviä kollokaatioita. Toinen olennaisena pidetty luokka on adjektiivin ja substantiivin muodostamat kollokaatiot (ks. esim. Liimatainen 2015). Rakenteellisen variaation mahdollisuus on kuitenkin suurempi, ja kollokaatioita ovat myös esimerkiksi adverbiaaliset yhdistelmät (Häcki Buhofer 2011, 509).

Adjektiivista ja substantiivista sekä kahdesta substantiivista muodostuneiden kollokaatioiden kohdalla on ongelmallista niiden rajaaminen sanaliittotermeistä. Lähtökohdaksi tutkimuksessa otettiin Gruntar Jermolin (2013, 140) näkökanta, jonka mukaan kollokaatiot erottaa sanaliittotermeistä siinä, että sanaliittotermit ovat nimityksiä erikoisalalla määritellyille käsitteille. Esimerkiksi Saksan liittotasavallan tuomioiden analyyssissä esiin noussutta sanayhdistelmä *notwendige Auslagen* pidetään sanaliittoterminä, koska se on nimitys menoille, joihin sisältyvät

¹¹ Martin (1993, 163).

¹² Heid, Ulrich (1994, 237).

korvaukset todistajille sekä asianajajien palkkiot (ks. Rechtslexikon 2014, s.v. *notwendige Auslagen*). Sitä vastoin suomenkielinen kollokaatio *varsin todennäköinen seuraus* ei sisällä sanaliittotermejä *todennäköinen seuraus* tai *varsin todennäköinen*, vaikka jälkimmäinen viittaa-kin todennäköisyyshallisuuden käsitteeseen (ks. luku 6.3.1), sillä kyseiset yhdistelmät eivät esiinny tässä tutkielmassa apuna käytetyissä oikeuden alan sanakirjoissa (Encyclopædia iuridica fennica 1995; Niiranen 1996; Tuomioistuinsanasto 2001; Lakikielen perussanakirja e.p.).

Kollokaatioilla ei ole samoja rajoitteita kuin funktioverbirakenteilla ja verbi-idiomeilla, eli ne ovat referentiaalisia, ja ne voidaan korvata pronominilla tai kysymyssanalla. Lisäksi, toisin kuin funktioverbirakenteilla, niiden nominaalinen osa ei muodosta verbin kanssa predikaattia, vaan se on itsenäinen predikaatin ulkopuolinen lauseenjäsen, kuten objekti tai adverbiaali. (Wotjak & Heine 2005, 147; Helbig 2006, 171.)

4.2.4 Rutiini-ilmaisut

Liimatainen (2009, 265) määrittelee rutiini-ilmaisut (*Routineformeln*) kiteytyneiksi, potentiaalisesti itsenäisiksi, tilannesidoksisiksi, pääsääntöisesti lauseenveroisiksi lausumiksi, jotka toistuvat samanlaisina tai hieman muunneltuina päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa niin suullisessa kuin kirjallisessakin viestinnässä (ks. myös Stein 1995, 50; Wotjak 2005, 373, Burger 2007, 29). Rutiini-ilmaisuihin on niin idiomattisia, osittain idiomattisia kuin ei-idiomattisia-kin ilmaisuja. Ne ovat tietyille puhuja- tai kieliyhteisölle tyypillisiä ja luonnollisia ilmaisuja. (Sosa Mayor 2006, 36–37.)

Rutiini-ilmausujen kiteytyneisyys ei Steinin (1995, 57) mukaan johdu idiomattistumisesta, vaan toistuvasta käytöstä: kun tiettyjä ilmaisuja käytetään tietyntilanteissa tai teksteissä, niistä tulee malleja, joiden avulla suoriudutaan toistuvista viestinnällisistä tilanteista, sillä ne vähentävät uusien ilmausujen keksimisestä aiheutuvaa vaivaa. Niiden kiteytyneisyys on siten pragmaattista (Burger 2007, 29–30). Rutiini-ilmaisut kuuluvatkin pragmaattisiin fraseologismeihin, jotka ovat niin sanotun valmispuhunnan pitkälle kiteytyneitä sanontoja. Ne ovat osa mentaalista leksikkoa, eli ne painetaan muistiin ja noudetaan muistista kokonaisina yksikköinä. Germanistisessa lingvistiikassa pragmaattiset fraseologismit jaetaan 1) rutiini-ilmausuihin ja 2) diskursiivisen funktiotyyppin ilmausuihin. (Liimatainen 2009, 264.) Diskursiivisen funktiotyyppin ilmaisuista käytetään nykyään suomen kielessä nimitystä keskustelukiteymät (Liimatainen 2014).

Toisin kuin keskustelukiteymiä, rutiini-ilmaisuja käytetään niin suullisessa kuin kirjallisessakin viestinnässä, ja ne ovat sidottuja tiettyyn tekstilajiin (Kjær 2007, 513). Niillä on usein tietty paikka tekstissä (Kjær 2007, 513), esimerkiksi *Die Revision/-en der Staatsanwaltschaft/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts X vom Datum wird/werden verworfen* esiintyy samanlaisena ja samassa kohtaa osana tuomiolauselmaa, kuten seuraavasta tuomiosta 3 StR 243/05 poimitussa esimerkistä 1) nähdään. Rutiini-ilmaisu on lihavoitu tekstiin. Vaihtuvat osat on alleviivattu.

1) **Die Revision der Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts Duisburg vom 15. Februar 2005 wird verworfen.**

Die Beschwerdeführerin hat die Kosten ihres Rechtsmittels und die den Nebenklägern dadurch entstandenen notwendigen Auslagen zu tragen.

Von Rechts wegen

Gründe: (3 StR 243/05; lihavointi ja alleviivaus O.S.)

Gülich (1997, 145) nostaa esiin Coulmasin (1981, 81 ja seuraavat sivut)¹³ rutiini-ilmausujen kriteerin, jonka mukaan merkitys ja ymmärrettävyys ovat riippuvaisia tilanteesta. Tämä tarkoittaa sitä, että rutiini-ilmausun merkitys on sama kuin sen funktio (Gülich 1997, 145). Oikeuskielessä rutiini-ilmausujen tärkeä merkitys on siinä, että ne myös ilmaisevat oikeudellisia asiasisältöjä, esimerkiksi *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä* viittaa murhan tunnusmerkkiin kokonaistörkeys (ks. luku 6.4.1). Toisin kuin Krzemińska-Krzywda (2010, 144) esittää, oikeuskielen rutiini-ilmausuja eivät siten ole kaikki vakiintuneet rakenteet, joiden tehtävä on puhtaasti viestinnällinen ja jotka eivät ilmaise oikeudellisia asiasisältöjä.

Tilanteen lisäksi osa rutiini-ilmaisuista on sidoksissa myös institutionaaliseen kontekstiin. Institutionaalisisessa kontekstissa käytettävä rutiini-ilmaisu toisaalta täyttää tietyn toimen ja on toisaalta pakollinen osa tiettyä määrättyä ja standardisoitunutta toimintaa. (Stein 1995, 48–49.) Esimerkiksi saksalaisissa tuomioissa on käytettävä *im Namen des Volkes* -rutiini-ilmaisuja, sillä Saksan rikosprosessisäädöksen (StPO) 268 pykälän 1 momentissa säädetään, että ”[d]as Urteil ergeht im Namen des Volkes”. Kaikkien rutiini-ilmausujen käytöstä ei ole annettu säännöksiä,

¹³ Coulmas, Florian 1981. *Routine im Gespräch. Zur pragmatischen Fundierung der Idiomatik*. Wiesbaden (Gülich 1997, 145).

mutta rutiini-ilmaisujen poisjättäminen on tekstilajikonventioiden ja normien vastaista. Institutionaalistuneille rutiini-ilmaisuille on tyypillistä, että institutionaalisuuden ja pakollisuuden lisääntyminen kasvattaa myös käytettävien ilmaisujen ennustettavuutta tietynlaisissa tilanteissa (Stein 1995, 49).

Rutiini-ilmaisut jaetaan yleensä alaluokkiin niiden viestinnällisen funktion perusteella. Kirjallisessa viestinnässä käytettävät rutiini-ilmaisut muodostavat oman alaluokkansa. (Liimatainen 2009, 265.) Kirjallisessa viestinnässä käytettäviä rutiini-ilmaisuja ei kuitenkaan ole juurikaan tutkittu, eikä niille ole kehitetty kattavaa luokittelua. Kirjoitetuissakin teksteissä käytetään rutiini-ilmaisuja hyvin erilaisia viestinnällisiä tehtäviä varten, joten kattava luokittelu on yhtä lailla tarpeellinen. Esimerkiksi Liimataisen (mp.) mainitsema *Mit freundlichen Grüßen* on tyypillinen kirjeen lopussa käytettävä hyvästely, kun taas *In stiller Teilnahme* ilmaisee osanottoa.

Steiniin (1995, 48–49) pohjaten tämän tutkielman aineiston muodostavissa tuomioissa käytettävät rutiini-ilmaisut voitaisiin lukea institutionaalistuneisiin kirjallisessa viestinnässä käytettäviin rutiini-ilmaisiin. Luokittelua pitäisi kuitenkin vielä tarkentaa. Ensinnäkin siksi, että periaatteessa kaikenlaisissa instituutioissa laadituissa teksteissä esiintyvät rutiini-ilmaisut voitaisiin myös lukea institutionaalisiksi. Toisekseen siksi, että rutiini-ilmaisuilla on institutionaalisissakin teksteissä erilaisia viestinnällisiä funktioita.

Määritelmän kohdan ”toistuvat samanlaisina tai hieman muunneltuina” on tarkoitus korostaa, että rutiini-ilmaisut sallivat jonkin verran variaatiota. Steinin (1995, 35) mukaan joissakin rutiini-ilmaisuissa voi olla kontekstisidonnaisilla tiedoilla täytettäviä aukkoja tai tyhjiä kohtia. Esimerkiksi *Das will ich ganz deutlich / klipp und klar / ganz offen sagen*. (Stein 1995, 35, kursivointi alkuperäinen.) Sosa Mayor (2006, 21) esittää, että rutiini-ilmaisuissa on mahdollista käyttää erilaista leksikaalista materiaalia ja osien järjestyksessä voi olla jonkin verran vaihtelua.

Seuraavat esimerkit 2–4 kuvaavat Sosa Mayorin (2006, 21) esittämiä variaatiomahdollisuuksia. Esimerkissä 2) on alleviivattu sanat *tappo* ja *teko*, minkä on tarkoitus osoittaa, että rutiini-ilmaisuissa esiintyy leksikaalista vaihtelua. Näitä ei voi kuitenkaan kaikissa tapauksissa rinnastaa keskenään, vaan kyse on nimenomaan vaihtuvista kontekstisidonnaisista tiedoista. Esimerkissä 3) taas osien järjestys on erilainen: alleviivaus havainnollistaa, että ensimmäisessä kohdassa päiväys annetaan aivan lopuksi suullisen käsittelyn jälkeen, kun taas toisessa kohdassa sitä käytetään ennen suullista käsittelyä. Esimerkissä 4) on alleviivattu yksikkö ja monikkomuodot, mikä havainnollistaa morfosyntaktista variaatiota.

- 2) ”tappo oli tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla” (KKO:2000:29).
vs.
”Teko oli tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla,” (KKO:2002:3).
- 3) ”Korkein oikeus on toimittanut suullisen käsittelyn 2.6.2004” (KKO:2004:80).
vs.
”Korkein oikeus toimitti 12.3.2009 suullisen käsittelyn” (KKO:2009:43).
- 4) ”Syyttäjä vastasi valitukseen ja vaati sen hylkäämistä” (KKO:2014:78).
vs.
”V ja P vastasivat valituksiin ja vaativat niiden hylkäämistä” (KKO:2005:7).

Rutiini-ilmaisut voivat olla sekä täydellisiä että typistyneitä lauseita (Wotjak 2005, 374). Rutiini-ilmaisujen ominaisuus lauseenveroisina ilmaisuina erottaa ne toisaalta lausetason alapuolella eli lauseenjäsenenä toimivista fraseologismeista, kuten tässä tutkielmassa käsiteltävistä kollokaatioista ja funktioverbirakenteista, ja toisaalta tekstitasolla toimivista eli tekstinveroisista fraseologismeista, kuten kaavamaistuneista teksteistä. Kaavamaistuneiden tekstien ja rutiini-ilmaisujen erona pidetään usein pituutta tai kompleksisuutta. Kun rutiini-ilmaisut koostuvat pääasiassa yhdestä lauseesta, kaavamaistuneet tekstit käsittävät kokonaisia tekstinosia (Stein 1995, 25). Myös Gülich (1997, 146) esittää, että kaavamaistuneita tekstejä voisi pitää kompleksisina rutiini-ilmaisuina. Siirtyminen rutiini-ilmaisuista tekstiin on Gülichin (mts. 149) näkemyksen mukaan suhteellisen ongelmallista, sillä ne muodostavat usein sarjoja.

4.3 Oikeuskielen fraseologismien kääntäminen

Kjær (2007, 508) painottaa, että universaaliala oikeuskieltä ei ole olemassa, vaan oikeuskieli on aina sidoksissa johonkin tiettyyn oikeusjärjestelmään, minkä vuoksi oikeuskielten fraseologismeilla on harvoin vastinetta toisessa oikeuskielessä. Huomio ei sinänsä ole mitenkään uusi, vaan se on useissa tutkimuksissa todettu olevan oikeuskielelle tyypillinen piirre (esim. Sandrini 1999, 12). Utta siinä on näkökulma, jonka mukaan oikeuskielen järjestelmäsidoisuus ei ilmene vain termeissä, vaan myös fraseologismeissa. Oikeuskielen fraseologismit erottaakin muiden erikoiskielten fraseologismeista niiden tiivis suhde oikeusjärjestelmän toimintaan (ks. esim. Kjær 2007, 508).

Oikeudellisten tekstien kääntämisessä olennaisina pidetään juuri termejä, mutta kuten muun muassa Krzemińska-Krzywda (2010, 137) painottaa, erikoisalan termit ovat sidoksissa tekstin

muihin sanoihin muodostaen niiden kanssa enemmän tai vähemmän kiteytyneitä sanayhdistelmiä. Nämä toistuvat sanayhdistelmät ovat erikoisalan tietoa sisältävinä yksikköinä ammattilaisille yksiselitteisiä ja välttämättömiä oikeasisältöisen ja pätevän tekstin laatimisessa (Tabares Plasencia 2012, 321). Tällaisia kielellisiä rakenteita ovat oikeuskielen fraseologismit, jotka eivät siten ole vain tekstilajille tyypillistä kielenkäyttöä, vaan ilmaisevat termien lailla erikoisalan tietämystä. Hudalla (2012, 111) korostaa, että fraseologismivastineita etsittäessä on kiinnitettävä huomiota fraseologismien funktioon, sillä vain kielellisen muodon seuraaminen voi johtaa harhateille (*Falsche Freunde*).

Sekä Tabares Plasencia (2010, 286–287) että Engberg (1999, 99) huomauttavat, ettei oikeuskielen fraseologismia voi välttämättä kääntää toisen oikeuskielen fraseologismilla. Tabares Plasencia (2010, 286–287) ei perustele näkemystään, mutta Engbergin (1999, 99) mukaan on perusteltua jättää käyttämättä vakiintunutta ilmaisua, jos teksti on tarkoitettu maallikolle informaatioksi. Maallikko ei nimittäin saa yhtä paljon irti fraseologismista kuin asiantuntija, joten se ei sinällään tuota hänelle lisäarvoa. Tilanteen voidaan katsoa olevan suhteellisen harvinainen, mutta yhdyn silti Engbergin näkemukseen, sillä kääntäminen on aina tasapainoilua lähdekielen ja kohdekielen välillä ja vastineiden valinnassa on otettava huomioon myös käänno-tilanne.

Tabares Plasencian (2010, 286–287) mukaan käännettäessä fraseologismi fraseologismilla voi tämän syntaktinen rakenne vaihtua huomattavasti niin, että muodostuu mahdollinen, muttei välttämättä kohdekielellä oikeaksi todennettavissa oleva muunnos. Esimerkiksi saksalaisessa oikeuskielessä voidaan sanoa *Haftbefehl anordnen* ja *Anordnung des Haftbefehls*, mutta espanjalaisessa oikeuskielessä on käytössä vastaava ilmaus vain muodossa *ordenar la prisión*, josta ei voida käyttää nominaalista muotoa *ordenación*. Sen sijaan käytetään sanaliittotermiä *orden de prision provisional*, jonka terminologinen ydin on substantiivi *orden*. (Tabares Plasencia 2012, 324, kursivointi alkuperäinen.)

Hudalla (2012, 108–109) esittää tutkimuksessaan seuraavat vastineasteet. Yleisin niistä on kolmas vaihtoehto (mp).

- 1) fraseologismille (lähes) täydellinen vastine
- 2) fraseologismille osittainen vastine: fraseogismeilla on jotain yhteistä, mutta niissä on myös erottavia piirteitä.
- 3) fraseologismille ei vastinetta

Yhteenvedon voidaan sanoa, että kääntäjän on tiedettävä, millaisia sanayhdistelmiä on mahdollista muodostaa sekä tunnistettava niiden merkitys ja funktio oikeusalan kommunikaatiossa, vaikka niitä ei ole jokaisessa tilanteessa mielekästä kääntää kohdekielen vastineilla (ks. Engberg 1999, 99; Tabares Plasencia 2010, 286). Krzemińska-Krzywda (2010, 139) esimerkiksi esittää kääntäjälle olevan olennainen tieto, voiko hän yhdistää fraseologismien komponentteja muiden sanojen kanssa, ja onko muodostunut yhdistelmä erikoisalan kielenkäytön mukainen. Kuten Krzemińska-Krzywda (mts. 147–148) painottaa, fraseologismien kääntäminen väärin ei vain vähennä tekstin tyylillistä arvoa, vaan se voi myös romuttaa tekstin uskottavuuden ammatteisena tekstinä ja vähentää sen arvoa lukijan silmissä. Lisäksi väärä käännös häiritsee erikoisalan viestintää ja voi pahimmillaan johtaa ei-toivottuihin oikeudellisiin seuraamuksiin.

5. AINEISTO JA MENETELMÄT

5.1 Aineiston esittely

Tutkimusaineisto koostuu kymmenestä Suomen korkeimman oikeuden (lyhenne KKO) rikostuomiosta ja kymmenestä Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden (lyhenne BGH) rikostuomiosta vuosilta 2000–2014. Koska fraseologismit ovat ajan saatossa vakiintuneita ilmaisuja, aineistossa on oltava edustettuna useampi vuosi. Aineistossa onkin tuomioita 14 vuoden ajalta, vuosilta 2000, 2002, 2004, 2005, 2009, 2012, 2013 ja 2014. Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden ratkaisutietokannassa on saatavilla tuomioita vasta vuodesta 2000 alkaen, minkä vuoksi kyseinen vuosi on luonnollinen rajapyykki.

Tuomiot on valittu kaikki samalta oikeudenalalta fraseologismien tunnistamisen ja saksalaisten ja suomalaisten tuomioiden vertailun helpottamiseksi. Aiheeksi valikoitui tappo ja murha, sillä iso osa tuoreimmista KKO:n ennakkopäätöksistä käsittelee näitä aiheita. BGH:n tietokannassa on sen sijaan huomattavasti enemmän tuomioita ja siten myös enemmän tuomioita eri aihealueilta. Suomen korkeimman oikeuden tuomioista neljä käsittelee murhaa, viisi tappoa ja yksi tapon yritystä. Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioista neljässä on rikosnimikkeenä murha (*Mord*), viidessä tappo (*Totschlag*) ja yhdessä tapon yritys (*versuchtes Totschlag*).

Taulukoihin 1 ja 2 on merkitty aineistossa käsiteltävät tuomiot. Suomen korkeimman oikeuden tuomioiden tiedot esitellään taulukossa 1 ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioiden tiedot taulukossa 2. Kummassakin taulukossa on ensimmäisessä sarakkeessa asiakirjanumerot, joista myös näkee tuomion vuosiluvun. Keskimmaisessä sarakkeessa annetaan rikosnimike. Oikeanpuolimmaisessa sarakkeessa on annettu sivumäärät, jotka on otettu KKO:n ja BGH:n muokatuista versioista. Siirsin sekä saksalaiset että suomalaiset tuomiot Word-ohjelmaan ja muutin niiden fontin ja rivivälin samanlaiseksi, jotta näkisin kuinka niiden tekstimäärät vastaavat toisiaan.

ASIAKIRJANUMERO	RIKOSNIMIKE	SIVUMÄÄRÄ
KKO 2000:29	Murha	3
KKO 2002:3	Tapon yritys	5
KKO 2004:80	Murha	10
KKO 2005:7	Murha	7
KKO 2005:44	Murha	7
KKO 2009:43	Tappo	11
KKO 2012:98	Tappo	10
KKO 2013:27	Tappo	6
KKO 2014:5	Tappo	7
KKO 2014:78	Tapon yritys	10
Yhteensä		76

Taulukko 1. Suomen korkeimman oikeuden tuomiot.

ASIAKIRJANUMERO	RIKOSNIMIKE	SIVUMÄÄRÄ
4 StR 375/00	Mord	8
4 StR 297/02	Totschlag	6
2 StR 248/04	Totschlag	7
1 StR 195/05	Totschlag	8
3 StR 243/05	Mord	6
5 StR 403/09	Mord	4
5 StR 438/12	Mord	6
3 StR 163/13	Totschlag	4
4 StR 147/14	Totschlag	5
2 StR 54/14	versuchtes Totschlag	6
Yhteensä		60

Taulukko 2. Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot.

Suomen korkeimman oikeuden tuomiot koostuvat seuraavista osioista: otsikko, tiivistelmä, asian käsittely alemmissa oikeuksissa eli käräjä- ja hovioikeudessa, ja KKO:n ratkaisusta. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on kaksi osaa: perustelut ja tuomiolauselma. Tuomiolauselman jälkeen annetaan asian ratkaisseiden korkeimman oikeuden jäsenten nimet. Nimiä saattaa vielä seurata eri mieltä olevan jäsenen lausunto. En ole ottanut sitä analyysiin mukaan, sillä se ei enää ole osa varsinaista tuomio-tekstiä. Liitteessä I on annettu esimerkki KKO:n tuomion rakenteesta.

Mattilan (2010, 197) mukaan korkein oikeus ei ole vahvistanut sisäistä ohjeistusta tuomion muotoilusta, mutta tuomiot noudattavat kuitenkin alempien oikeusasteissa noudatettavia käytäntöjä. Kuitenkin esimerkiksi tuomioiden pituus saattaa vaihdella. Tämä on nähtävissä myös

aineistoon valikoituneista tuomioista, joista lyhin on vain 3 ja pisin 14 sivua. Sivumääriin ei ole laskettu eri mieltä olevan jäsenen lausuntoa.

Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioiden rakenne eroaa suomalaisista tuomioista. Myös BGH:n tuomio alkaa otsikolla, mutta sen jälkeen tulee *Rubrum*-osa, jossa annetaan asian ratkaisseiden jäsenten nimet. Tämän jälkeen seuraa heti tuomiolauselma. Perustelut annetaan vasta tuomiolauselman jälkeen. Liitteessä II on annettu esimerkki BGH:n tuomion rakenteesta.

Myös BGH:n tuomioissa selostetaan asian käsittelyä alemmassa oikeudessa, osavaltion alioikeudessa, mutta kuten luvussa 2.2.3 selostettiin, rikokset käsitellään Saksassa vain kahdessa oikeusasteessa. Rakenteen lisäksi Suomen ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa on eroa myös jäsentelyssä: suomalaisissa tuomioissa on enemmän väliotsikoita kuin saksalaisissa tuomioissa. Myös saksalaisten tuomioiden pituudet vaihtelevat: lyhin tässä tutkielmassa aineistona käytettävä tuomio on 4 sivua, kun taas pisin on 8 sivua.

5.2 Tutkimusmenetelmän esittely

Tässä tutkielmassa selvitetään, millaisia tyypillisiä fraseologismeja Suomen korkeimman oikeuden ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden ratkaisuissa käytetään. Tavoitteena on tarkastella aineistosta esiin nousevien saksan- ja suomenkielisten fraseologismien eroja ja yhtäläisyyksiä ja tutkia niiden funktiota ja merkitystä tuomioissa. Etsin aineistosta luvussa 4.2 esitellyn luokittelun pohjalta oikeuskielelle tyypillisiä fraseologismeja, joiksi ovat aiempien tutkimusten pohjalta valikoituneet sanaparit, funktioverbirakenteet, kollokaatiot ja rutiini-ilmaisut (ks. Gläser 2007; Kjær 2007; Krzemińska-Krzywda 2010; Tabares Plasencia 2010, 2012, Hudalla 2012).

Käytännössä teen analyysin niin, että luen kaikki tuomiot aluksi läpi saadakseni aineistosta yleiskuvan. Tämän jälkeen merkitsen teksteihin toistuvia sanojen yhdistelmiä, lauseita tai tekstin osia. Käytän sitten Word-ohjelman etsi-työkalua löytääkseni esiin nousseita sanayhdistelmiä. Täydennän samalla fraseologismit luokittain eri Excel-taulukoihin saksan- ja suomenkieliseksi korpuksiksi. Merkitsen taulukoihin asiakirjanumerot, fraseologismin sekä tekstikohdan, josta fraseologismi on poimittu. Näin on mahdollista saada aineistosta kvantitatiivista tietoa eri

fraseologismien esiintymistiheydestä koko ajanjaksona 2000–2014. Lisäksi siinä nähdään, miten fraseologismit jakautuvat aineistossa eri tuomioiden välillä.

Luvussa 4.2. esittelemieni fraseologismien kriteerien lisäksi fraseologismien on toistuttava aineistossa tarpeeksi useasti. Tässä tutkielmassa riittävä määrä osumia Suomen korkeimman oikeuden tuomioissa on viisi ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa neljä, sillä saksankielinen aineisto on selvästi lyhyempi (ks. taulukot 1 ja 2). Näin suppean aineiston perusteella ei tosin voida nimetä fraseologismeja suoraan tämän perusteella tyypillisiksi, mutta puute korjaantuu taustatutkimuksessa, jossa niiden funktiota selvitetään.

Tutkimuksen pääpaino on kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Analyysissä keskitytään siihen, miten fraseologismeja käytetään ja mikä niiden funktio ja merkitys on. Tätä ei voi tehdä pelkän kielellisen muodon perusteella, sillä oikeuskielen fraseologismi ilmaisee oikeusalan tietämystä (ks. luku 4.1.1). Fraseologismien funktion selvittäminen vaatiikin tietoa niiden takana olevasta järjestelmästä ja niiden mekanismeista. Tämän vuoksi tutustun lainsäädäntöön sekä oikeuden alan kirjallisuuteen ja sanakirjoihin. Fraseologismit ovat termien tavoin järjestelmäsidoonaisia, joten saksan ja suomenkielisten fraseologismien kontrastiivinen analyysi paljastaa varmasti enemmän eroja kuin yhtäläisyyksiä.

6. AINEISTON ANALYYSI

6.1 Sanaparit

6.1.1 Suomen korkeimman oikeuden tuomiot

Suomen korkeimman oikeuden tuomioiden analyysissä nousee esiin kaksi sanaparia: *raaka ja julma* sekä *raaka tai julma*. Molemmat sanaparit koostuvat adjektiiveista *raaka* ja *julma*, mutta yhdistävä konjunktio on eri, minkä vuoksi niillä on hiukan eri merkitys, eivätkä ne siten ole vain saman sanaparin variaatioita. Kuten luvussa 4.2.1 todettiin, sanaparit ilmaisevat tekstin ulkopuolista tietoa jostakin tietystä oikeusperiaatteesta. Sanapareilla *raaka ja julma* sekä *raaka tai julma* viitataankin yhteen murhan ja törkeän pahoinpitelyn kvalifiointikriteereistä, eli teko-tavan erityiseen raakuuteen ja/tai julmuuteen: Rikoslain 21 luvun 2 pykälän mukaan tapon tehnyt on tuomittava murhasta, jos tappo tehdään muun muassa erityisen raa'alla tai julmalla tavalla ja teko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Rikoslain 21 luvun 6 pykälän mukaan pahoinpitely on törkeä, jos se tehdään muun muassa erityisen raa'alla tai julmalla tavalla ja teko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Näihin säännöksiin viittaavat rutiini-ilmaisut *tappo/teko/pahoinpitely/rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla* ja *tappo/teko/pahoinpitely/rikos tehdään erityisen raa'alla ja julmalla tavalla*. Niiden semanttinen ydin muodostuu sanaparista *raaka tai julma* tai *raaka ja julma*. Sanaparit esiintyvät usein osana laajempaa fraseologismia, kuten luvussa 4.2.1 todettiin. Aineiston analyysissä sanapari *raaka tai julma* on osa mainittua rutiini-ilmaisua kuudessa tapauksessa kahdeksasta eli 75 prosentissa tapauksia. *Raaka ja julma* -sanapari esiintyy osana rutiini-ilmaisua yhdeksässä tapauksessa kahdeksastatoista, mikä on noin 50 prosenttia osumista. Näitä rutiini-ilmaisuja käsitellään tarkemmin luvussa 6.4.1

Yleiskielessä adjektiiveja *raaka* ja *julma* käytetään monesti synonyymisesti. Esimerkiksi Kielitoimiston sanakirjassa ne mainitaan toistensa synonyymeinä: *raaka* on ”b. säälimätön, tyly, häikäilemätön, *julma*” ja *julma* on ”1. säälimätön, armoton, raaka, hirveä, kauhea” (Kielitoimiston sanakirja e.p., s.v. *raaka*, s.v. *julma*). Oikeuskielessä niillä on kuitenkin vivahde-ero ja niillä tarkoitetaan eri asioita (HE 94/1993, 100). Fränden, Matikkalan, Tolvasen, Viljasen ja Wahlbergin (2006, 233) mukaan teko-tavan raakuutta arvioidessa mielessä ikään kuin käy ajatus ”voiko ihminen tehdä tällaista?” ja julmuutta tarkastellessa taas katsotaan, onko tappo tehty kiduttaen uhria.

Oikeuskäytännössä tappamisen raakuutta arvioitaessa tarkastellaan siten esimerkiksi sitä, onko tappamisessa käytetty useaa eri välinettä useita kertoja, ja onko tappo tehty päättäväisyyttä ja sitkeää surmaamispyrkimystä osoittaen (KKO:1995:102). Pahoinpitelytapauksessa raakuudeksi katsotaan esimerkiksi päähän potkiminen ja julmuudeksi puolustuskyvyttömään kohdistunut pahoinpitely (HE 94/1993, 100). Tappamisen julmuutta arvioitaessa katsotaan sen sijaan sitä, tehdäänkö tappo tarkoituksella niin, että se aiheuttaa kovia tuskia tai pitkitetäänkö tekoa tuskien lisäämiseksi (KKO:2005:7; KKO:2004:80).

Alla on tuomiosta KKO:2005:44 poimittu esimerkki sanaparin *raaka tai julma* käytöstä. Kuten esimerkistä nähdään, vastaaja väittää, ettei teko ollut raaka tai julma. Muun muassa tämän vuoksi kyseessä ei ole murha.

Korkeimmassa oikeudessa on kysymys siitä, onko teko luettava Petri V:n syyksi murhana vai tappona. Petri V on myöntänyt syyllistyneensä tappoon mutta kiistänyt sen, että kysymyksessä olisi murha. Mielestään hän ei ollut toiminut vakaasti harkiten eikä tekoa ollut tehty erityisen **raa[']alla tai julmalla** tavalla. Rikos ei myöskään kokonaisuutena arvostellen ollut törkeä. (KKO:2004:80; lihavointi O.S.)

Alla esimerkki sanaparin raaka ja julma käytöstä tuomiosta KKO:2004:80. Kyseessä on kohta, jossa punnitaan raakuuden ja julmuuden täyttymistä tapauksessa. Kuten esimerkistä nähdään, teko on ollut sekä raaka että julma. Teko on ollut raaka, sillä asetta on käytetty useita kertoja ja ampuminen on tapahtunut kahdessa vaiheessa. Teko on ollut julma, sillä useat laukaukset ovat aiheuttaneet uhrille kovia tuskia ja herättäneet tässä kauhua.

Edellä kerrotulla tavalla tapahtunut useiden laukausten ampuminen lähietäisyydeltä kahdessa erässä osoittaa päättäväisyyttä ja kylmäverisyyttä. Susan V:hen osuneet lukuisat luodit ovat varmuudella aiheuttaneet hänelle suurta kipua. Voidaan pitää selvänä, että hän on ollut pakoön pyrkiessään ja ammutuksi joutessaan kauhun vallassa. Näillä perusteilla Korkein oikeus katsoo, että tappo on tehty myös rikoslain 21 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla erityisen **raa[']alla ja julmalla** tavalla. (KKO:2004:80; lihavointi O.S.)

Luvussa 4.2.1 mainittiin, että sanaparin merkitys on joko sen komponenttien ilmaisema metafora tai sitten merkitys muodostuu siitä, että toinen komponentti vahvistaa toisen komponentin merkitystä, ilmaisee sen erilaisia vivahteita tai muuten ilmaisee sitä ekspressiivisesti (Fleischer 1997, 106). *Raaka tai julma* -sanaparissa raakuus ja julmuus ovat vaihtoehtoisia, eli sanaparin käyttäminen ei tarkoita, että molemmat kriteerit täytyisivät tapauksessa. Sanaparilla *raaka ja julma* sen sijaan korostetaan molempien puolten läsnäoloa.

Alla olevassa taulukossa on esitetty vielä sanaparien esiintymistiheys. Kuten taulukosta käy ilmi, sanapari raaka ja julma on selvästi yleisempi kuin raaka tai julma: *raaka ja julma* esiintyy aineistossa 18 kertaa, kun taas *raaka tai julma* 8 kertaa. Usein sama teko on kuitenkin sekä raaka että julma (Frände ym. 2006, 234), mikä selittänee sen, että sanapari *raaka ja julma* toistuu aineistossa useammin kuin *raaka tai julma*, vaikka jälkimmäinen on lähempänä rikoslain 21 luvun 2 ja 6 pykälien sanamuotoa. Lisäksi taulukosta nähdään, että sanaparit esiintyvät samoissa ratkaisuihin. Tämä johtuu siitä, että kaikissa niissä harkitaan, täyttyykö tapauksessa murhan ja törkeän pahoinpitelyn kvalifointiperuste erityisen raaka tai julma tekotapa.

TUOMIO/SANAPARI	raaka ja julma	raaka tai julma
KKO:2000:29	2	1
KKO:2002:3	3	1
KKO:2004:80	3	2
KKO:2005:7	6	1
KKO:2005:44	3	2
KKO:2009:43	0	0
KKO 2012:98	1	1
KKO 2013:27	0	0
KKO 2014:78	0	0
KKO 2014:5	0	0
Yhteensä	18	8

Taulukko 3. Sanaparit KKO:n tuomioissa.

Kuten luvussa 4.3. todettiin, niin termien kuin fraseologismienkin täydellisiä vastineita ei pääsääntöisesti eri oikeuskielissä ole, sillä kyseessä on eri oikeusjärjestelmä. Sanapareja *raaka tai julma* sekä *raaka ja julma* vastaavia ilmauksia ei noussut esiin BGH:n tuomioiden analyysissä, eikä samanlaisia ilmauksia ole myöskään mainittu murhan tunnusmerkistössä. Saksan murhaa käsittelevissä säännöksissä eli rikoslain (StGB) 16 luvun 211 pykälän 2 momentissa mainitaan *grausam* ('julma') yhtenä kvalifointiperusteena: "Mörder ist, wer aus Mordlust, zur Befriedigung des Geschlechtstriebes, aus Habgier oder sonst aus niedrigen Beweggründen, heimtückisch oder grausam oder mit gemeingefährlichen Mitteln oder um eine andere Straftat zu ermöglichen oder zu verdecken, einen Menschen tötet". Saksalaisessa oikeuskäytännössä on määritelty, että tappo on *grausam*, jos se tehdään tunteettomasti ja säälimättömästi suurta kipua tai tuskaa tuottaen (BGHSt 3, 180)¹⁴.

¹⁴ Amtlicher Leitsatz: 1) Grausam tötet, wer dem Opfer aus gefühlloser, unbarmherziger Gesinnung (die keine allgemeine Tütereigenschaft zu sein braucht) besondere Schmerzen oder Qualen zufügt. Das äussere Tatbild allein genügt zur Beurteilung nicht (BGHSt 3, 180).

6.1.2 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot

Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioiden analyysissä nousee esiin kaksi sanaparia, *Arg- und Wehrlosigkeit* ja *Verhandlung und Entscheidung*. Alla olevassa taulukossa on esitetty sanaparien jakautuminen tuomioissa. Kuten taulukosta 4 nähdään, sanapari *Arg- und Wehrlosigkeit* esiintyy 13 kertaa kolmessa eri tuomiossa. Kaikissa kolmessa tuomiossa tarkastellaan sitä, täyttyykö yksi murhan kvalifiointiperuste teon ”salakavaluudesta” tai ”yllätyksellisyydestä” (*Heimtücke*). Sanapari *Verhandlung und Entscheidung* sen sijaan esiintyy neljä kertaa, mutta kaikkiaan neljässä tuomiossa. Niissä kaikissa valitusta on pidetty perusteltuna.

	SANAPARI	SANAPARI
TUOMIO	Arg- und Wehrlosigkeit	Verhandlung und Entscheidung
4 StR 375/00	0	0
4 StR 297/02	0	1
2 StR 248/04	5	1
1 StR 195/05	0	1
3 StR 243/05	0	0
5 StR 403/09	0	0
5 StR 438/12	4	0
3 StR 163/13	0	0
4 StR 147/14	4	0
2 StR 54/14	0	1
Yhteensä	13	4

Taulukko 4. Sanaparit BGH:n tuomioissa.

Saksan rikoslaissa ei määritellä tapon salakavaluutta tarkemmin, mutta oikeuskäytännössä on muodostunut eräänlainen perusmääritelmä, jossa *Arg- und Wehrlosigkeit* toimii eräänlaisena kaksiosaisena apukäsitteenä. Sitä käytetään kuvaamaan uhrin tilannetta, jota tekijä käyttää hyväkseen. (Küper 2012, 191.) Alla lainaus tuomiosta 2 StR 248/04, jossa esitetään oikeuskäytännössä muodostunut määritelmä teon salakavaluudesta. Tekstinkohdassa myös ilmaistaan, mitä oikeussisältöjä *Arg- und Wehrlosigkeit* -sanapari ilmaisee.

Heimtückisch handelt, wer in feindlicher Willensrichtung die **Arg- und Wehrlosigkeit** des Tatopfers bewußt zur Tötung ausnutzt. Wesentlich ist, daß der Mörder sein Opfer, das keinen Angriff erwartet, also arglos ist, in einer hilflosen Lage überrascht und dadurch daran hindert, dem Anschlag auf sein Leben zu begegnen

oder ihn wenigstens zu erschweren. Das Opfer muß gerade aufgrund seiner Arglosigkeit wehrlos sein. Maßgebend für die Beurteilung ist die Lage bei Beginn des ersten mit Tötungsvorsatz geführten Angriffs (st. Rspr. vgl. u.a. BGH, Urt. vom 20. Juli 2004 - 1 StR 145/04 m.w.N.)¹⁵. (2 StR 248/04; lihavointi O.S.)

Kuten tuomiossa 2 StR 248/04 määritellään (ks. lainaus yllä), sanaparin ensimmäinen puolisko *Arglosigkeit* viittaa siihen, että uhri ei osaa odottaa joutuvansa hyökkäyksen kohteeksi. *Wehrlosigkeit* sen sijaan kuvastaa sitä, että uhri on kykenemätön puolustamaan henkeään tai estämään hyökkäystä millään tavalla. Toisin kuin sanaparien *raaka tai julma* ja *raaka ja julma* puoliskot, *Arglosigkeit* ja *Wehrlosigkeit* eivät kuitenkaan ole toisistaan riippumattomia kuvauksia tekotilanteesta, vaan uhrin puolustuskyvyttömyys johtuu nimenomaan siitä, että hän on pahaa aavistamaton. *Arglos* tarkoittaa siis ikään kuin 'pahaa aavistamatonta' ja *wehrlos* 'puolustuskyvytöntä'.

Kuten suomenkieliset sanaparit (ks. luku 6.1.1), myös saksankieliset sanaparit esiintyvät osana laajempaa fraseologismia. *Arg- und Wehrlosigkeit* esiintyykin usein osana rutiini-ilmaisua *X hat die Arg- und Wehrlosigkeit des Tatopfers bewusst zur Tatbegehung/Tötung ausnutzt*. Esimerkiksi "Das Landgericht hat den Sachverhalt als Totschlag in Tateinheit mit vorsätzlichem gefährlichen Eingriff in den Straßenverkehr bewertet. Es ist der Auffassung, dass das Mordmerkmal der Heimtücke nicht vorliege, da Zweifel daran bestünden, dass der Angeklagte die objektiv gegebene **Arg- und Wehrlosigkeit** seiner Ehefrau bewusst zur Tatbegehung ausgenutzt habe." (4 StR 147/14.) Esimerkkiin on lihavoitu sanapari.

Verhandlung und Entscheidung sanaparin osa *Verhandlung* tarkoittaa 'käsittelyä' (Niiranen 1996, 472) ja osa *Entscheidung* 'ratkaisemista' (mts. 315). Myös kyseistä sanaparia käytetään osana laajempaa fraseologismia. Aineistossa se esiintyy osana tuomiolauselmassa käytettävää rutiini-ilmaisua *Die Sache wird zu neuer Verhandlung und Entscheidung, auch über die Kosten des Rechtsmittels, an eine andere als Schwurgericht zuständige Strafkammer des Landgerichts zurückverwiesen*. Rutiini-ilmaisulla asia palautetaan alempaan instanssiin uudelleen käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi, mikä ei ole tavallista Suomen korkeimman oikeuden käsittelyssä (ks. luku 2.1.2). Rutiini-ilmaisun merkitykseen syvennyttään tarkemmin luvussa 6.4.2.

¹⁵ st. Rspr = *ständige Rechtsprechung*; m.w.N. = *mit weiteren Nachweisen* (Jura Forum 2003–2015 a), s.v. *st. Rspr.*, s.v. *mw.N.*)

6.1.3 Sanaparien analyysin yhteenveto

Sekä Suomen korkeimman oikeuden että Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa havaitaan 2 sanaparia. KKO:n tuomioissa nousee esiin sanaparit *raaka tai julma* sekä *raaka ja julma* ja BGH:n tuomioissa *Arg- und Wehrlosigkeit* sekä *Verhandlung und Entscheidung*. Niitä kaikkia käytettiin osana rutiini-ilmaisua. Aiemmissa tutkimuksissa tyypilliseksi sanaparien piirteeksi onkin havaittu, että ne esiintyvät laajempaa fraseologismia (ks. luku 4.2.1).

Kuten luvussa 4.2.1 todettiin, sanaparit ilmaisevat tekstin ulkopuolista tietoa jostakin tietystä oikeusperiaatteesta. Sanaparien funktioksi todettiinkin nimenomaan oikeussisältöjen välittäminen. Ne toimivat täsmällisenä ja aukottomana ilmaisuna (Krzemińska-Krzywda 2010, 143), sillä ne esittävät oikeudellisesta ilmiöstä kaksi puolta. Esimerkiksi *raaka ja julma* ilmaisee tekotavan kahta puolta: sitkeää surmaamispyrkimystä, jossa käytetään useita välineitä useita kertoja (raakuus) sekä tuskien aiheuttamista uhrille (julmuus).

Sanaparien analyysi nostaa siten esiin eroja rikosten tunnusmerkistössä. Vaikka Saksassa ja Suomessa erotetaan toisistaan murha (*Mord*) ja tappo (*Totschlag*), ja murhaa pidetään törkeämpänä rikoksena, rikosten tunnusmerkistöt eivät ole identtiset. Tämä näkyy tuomioissa, sillä niissä on perusteltava, mitkä rikoksen tunnusmerkit täyttyvät ja millä tavalla. Sanaparit *raaka tai julma* sekä *raaka ja julma* viittaavat Suomen oikeusjärjestelmän murhan tunnusmerkkiin tekotavan erityisestä raakuudesta ja julmuudesta. Saksan murhan tunnusmerkistössä ei ole käytössä vastaavaa sanaparia, jossa erotettaisiin toisistaan raakuus eli sitkeä surmaamispyrkimys ja julmuus eli kiduttaminen, vaan yhtenä kvalifiointiperusteena on *grausam* (StGB 211 §). Vastaavasti BGH:n tuomioista esiin noussut sanapari *Arg- und Wehrlosigkeit* viittaa Saksan murhan tunnusmerkkiin *Heimtücke*, joka on tuntematon Suomen järjestelmässä.

Myös sanapari *Verhandlung und Entscheidung* paljastaa eroja Saksan ja Suomen oikeusjärjestelmästä. Se on osa BGH:n tuomioiden tuomiolauselmassa käytettävää rutiini-ilmaisua, jolla asia palautetaan alemman oikeuden käsiteltäväksi. Kuten luvussa 2.1.2 todettiin, Suomen korkein oikeus palauttaa asian alempaan instanssiin vain poikkeustapauksessa.

6.2 Funktioverbirakenteet

6.2.1 Suomen korkeimman oikeuden tuomiot

Kuten luvussa 4.2.2 kerrottiin, suomen kielessä ei tunneta nimityksiä *funktioverbi* tai *funktioverbirakenne*. Näin ollen funktioverbirakenteita ei esiinny suomenkielisessä aineistossa.

6.2.2 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot

Aineiston analyysissä ei löytynyt oikeuskielelle tyypillisiä funktioverbirakenteita. Esiin nousivat rakenteet *in Betracht kommen* 4 ja *in Kauf nehmen* 6 kertaa. Koska raja funktioverbirakenteiden ja verbi-idiomien välillä on häilyvä ja jotkut tutkijat laskevat nämäkin ilmaukset funktioverbirakenteiksi (ks. *in Betracht kommen* Seifert 2004, 71; *in Kauf nehmen* Jie 1986, 59), katson tarpeelliseksi perustella niiden ulosrajaamista vielä tarkemmin.

Kyseiset rakenteet eivät täytä funktioverbirakenteiden neljättä ja viidettä kriteeriä (ks luku 4.2.2), minkä vuoksi ne ovat ennemminkin verbi-idioimeita. *In Betracht kommen* -rakenteen sisältämä substantiivi sisältää uniikkikomponentin eikä sen merkitys ole sama kuin kuin samakantaisen rinnakkaisen tavallisen verbin (vrt. luku 4.2.2). *Betracht* esiintyy nimittäin nykyään vain ilmaisuissa *in Betracht ziehen/kommen* sekä *außer Betracht lassen/bleiben*. Sen merkitystä ei myöskään voi johtaa synkronisesti takaisin verbiin *betrachten*. (Seifert 2004, 62.) *In Betracht kommen* merkitys on 'berücksichtigt werden', kun taas verbi *betrachten* tarkoittaa muun muassa 'prüfend ansehen', 'für etwas halten' sekä 'in einer bestimmten Weise [zu] beurteilen' (Duden online e.p., s.v. *Betracht*, s.v. *betrachten*).

In Kauf nehmen -rakenne sen sijaan on idiomaattinen, sillä substantiivi *Kauf* on rakenteessa muuttuneessa merkityksessä eikä rakenteen merkitys siten vastaa tavallisen samakantaisen verbin *kaufen* merkitystä. *In Kauf nehmen* tarkoittaa, että jokin ei-toivottu asia hyväksytään sen vuoksi, että siihen sisältyy etuja tai koska ei ole muuta mahdollisuutta (Duden online e.p., s.v. *Kauf*).

6.2.3 Funktioverbirakenteiden analyysin yhteenvedo

Tutkielmaan valikoituneista Suomen korkeimman oikeuden ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa ei esiinny funktioverbirakenteita. KKO:n tuomioiden kohdalla tämä on odotettua, sillä suomen kielessä ei tunneta nimityksiä *funktioverbi* tai *funktioverbirakenne*. Sen sijaan BGH:n tuomioiden kohdalla tämä on yllättävää, sillä niitä pidetään tyypillisinä lain ja hallinnon kielelle (ks. Kjær 2007, 509). Tämä voi johtua siitä, että funktioverbirakenteiden raja substantiivi-verbikollokaatioihin ja verbi-idiomeihin ei ole selkeä, ja tutkijat rajaavat erilaisia yhdistelmiä eri perustein pois funktioverbirakenteista. Esimerkiksi analyysissä esiinnousseet rakenteet *in Betracht kommen* ja *in Kauf nehmen* rajattiin tässä tutkielmassa funktioverbirakenteista pois, mutta jotkut tutkijat laskevat ne funktioverbirakenteiksi. Lisäksi on huomioitava, että tämän tutkielman aineisto on niin suppea, ettei funktioverbirakenteiden puutteesta voi vetää johtopäätöksiä.

6.3 Kollokaatiot

6.3.1 Suomen korkeimman oikeuden tuomiot

Aineiston analyysissä on nostettu esiin 12 erilaista oikeuskielen kollokaatiota. Taulukon 5 vasemmassa sarakkeessa annetaan kollokantit, joiden mukaan kollokaatiot on ryhmitelty taulukoon. Viereisessä sarakkeessa on niiden kollokaatit. Kollokaatti-sarakkeen oikealla puolella olevaan sarakkeeseen on merkitty vastaavat kollokaatiot. Luokka-sarakkeessa kerrotaan sanaluokat, joista kollokaatio koostuu. Osumia-sarakkeessa kerrotaan, kuinka usein kollokaatio esiintyy aineistossa.

Taulukosta 5 nähdään, että suurin kollokaatioluokka ovat substantiivista(adverbiaali) ja verbistä koostuvat kollokaatiot [subst(adv:li) + V], joita on viisi. Objektin asemassa olevasta substantiivista ja verbistä koostuvia kollokaatioita [subst(obj) + V] on kaksi. Partitiivista ja verbistä muodostuneita kollokaatioita (part + V) on myös kaksi. Substantiivista ja partitiivista koostuvia kollokaatioita (subst + part) on yksi, kuten myös verbistä ja adverbista koostuvia kollokaatioita (V + adv). Lisäksi aineistosta nousi esiin yksi triplakollokaatio: substantiivista, partikkelista ja adjektiivista muodostunut kollokaatio (subst + part:li + adj).

Kollokanti	Kollokaatti	Kollokaatio	Luokka	Osumia
rangaistus	tuomita	tuomita rangaistukseen	subst(adv:li) + V	17
vankeusrangaistus		tuomita vankeusrangastukseen	subst(adv:li) + V	10
tappo		tuomita taposta	subst(adv:li) + V	11
murha		tuomita murhasta	subst(adv:li) + V	5
syyksi	lukea	lukea syyksi	subst(adv:li) + V	8
	luettu	syyksi luettu	subst + part	15
syyte	tukea	tukea syytettä	subst(obj) + V	11

	hylätä	hylätä syyte	subst(obj) + V	17
selvitetty	katsoa	katsoa selvitettyksi	part + V	9
syyllystynyt		katsoa syyllystyneen	part + V	13
harkita	vakaasti	vakaasti harkiten	V + adv	10
seuraus	varsin todennäköinen	varsin todennäköinen seuraus	subst + part:li + adj	9
		Kollokaatioita yht. 12		Yht. 135

Taulukko 5. Kollokaatiot KKO:n tuomioissa.

Kollokaatti *tuomita* sisältyy neljään kollokaatioon: *tuomita rangaistukseen*, *tuomita vankeusrangaistukseen*, *tuomita taposta* ja *tuomita murhasta*. Esimerkiksi ”Valituksessaan he toistivat vaatimuksensa V:n ja P:n **tuomitsemisesta rangaistukseen murhasta**” (KKO:2005:7) tai ”Hovioikeus **tuomitsi A:n taposta** ja eräästä toisesta rikoksesta yhteiseen yhdeksän vuoden **vankeusrangaistukseen** (KKO:2013:27)”. Vaikka näissä esimerkeissä kollokaatiot esiintyvät samoissa virkkeissä, niitä ei lasketa tässä tutkielmassa triplakollokaatioiksi. *Tuomita vankeuteen*, *tuomita vankeusrangaistukseen*, *tuomita taposta* ja *tuomita murhasta* voivat muodostaa muitakin yhdistelmiä kuin edellä esitettyjen esimerkkien yhdistelmät *tuomita rangaistukseen murhasta* tai *tuomita rangaistukseen taposta*. Ne eivät siis esiinny aineistossa selkeästi kolmen lekseemin yhdistelmänä, toisin kuin esimerkiksi *varsin todennäköinen seuraus*.

Tuomita-verbillä on oikeudellinen merkityssisältö (vrt. Wiesmann 2004, 356). Sillä ilmaistaan tuomioistuimen ratkaisu (ks. luku 2.1.3 tuomion määritelmä). Tuomio on täytäntöönpanon peruste, joten siitä on käytävä ilmi, mitä on tuomittu. Tätä kuvaavat kollokaatiot *tuomita vankeuteen* ja *tuomita vankeusrangaistukseen*. Kollokaatio *tuomita rangaistukseen* tarkoittaa, että tuomioistuin määrää vastaajalle rangaistuksen. Termin *rangaistus* sisältö on ”rikoksesta, rikkomuksesta tms. sen tekijälle tuomittu, määrätty t. aiheutunut epämiellyttävä seuraus” (Kielitoimiston sanakirja e.p., s.v. *rangaistus*). Siinä ihmiselle normaalisti yhteiskunnassa taatut oikeudet riistetään ja aiheutetaan kärsimystä tahallisesti (Encyclopædia iuridica fennica 1995, 478). Rangaistus muodostaa rikosseuraamusjärjestelmä ytimen (mts. 548–549). Rangaistuksen alakäsite on *vankeusrangaistus*, joka on rangaistus, jonka sisältö on vapauden menetys määrättyksi ajaksi (Tuomioistuinsanasto 2001, 207). *Tuomita vankeusrangaistukseen* -kollokaatio on ilmaisee siis tarkemmin, minkälaisen rangaistuksen vastaaja saa, eli vastaaja tuomitaan vankilaan.

Rangaistusta määrättäessä on päätettävä mistä rikoksesta on kyse, mikä on teon törkeyden taso ja miten teko sijoittuu rangaistusasteikolle sekä lopuksi vielä päätettävä rangaistusta mittaamisesta (Encyclopædia iuridica fennica 1995, 455). Kollokaatioiden *tuomita taposta* ja *tuomita murhasta* funktio on ilmaista rikos, jonka vuoksi vastaaja tuomitaan johonkin rangaistukseen. Tutkielmassa käsiteltävissä tuomioissa sekä näissä kollokaatioissa rikokset ovat *tappo ja murha*.

Kollokantti *syyksi* esiintyy kollokaattien *lukea* ja *luettu* kanssa. Kollokaatio *lukea syyksi* esiintyy perusmuodon *vastaajan syyksi luetaan* lisäksi aineistossa myös nesessiivirakenteena *on luettava vastaajan syyksi*, kuten ”A on tyytynyt käräjäoikeuden tuomioon, jossa hänen **syykseen on luettu** törkeä vammantuottamus” (KKO:2014:78). Kuten esimerkistä nähdään, *lukea syyksi* tarkoittaa, että vastaajaa pidetään syyllisenä tekoon. Kollokaation *syyksi luettu* merkitys on sama, esimerkiksi kohdassa ”A:n **syyksi luettu** tappo on hyvin vakava rikos (KKO:2014:5)” vastaajan katsotaan syyllistyneen vakavaan rikokseen. Kollokaatio *syyksi luettu* esiintyy lauseessa substantiivin määritteenä. Kollokaatioiden nominaalistunut muoto *syyksilukeminen*, joka on saksaksi *Zurechnung* (Lakikielen perussanakirja e.p., s.v. *syyksilukeminen*).

Termi *syyte* toimii kollokanttina kollokaattien *tukea* ja *hylätä* kanssa. *Syyte* on ”syyttäjän tai asianomistajan tuomioistuimessa esittämä vaatimus tuomiosta rikosasiassa” ja sen saksankielinen vastine on *Anklage* (Tuomioistuinsanasto 2001, 105). *Tukea syytettä* tarkoittaa samaa kuin puhua syytteen puolesta eli toimia perusteena syytteelle, kuten esimerkistä nähdään: ”Tapahtumainkulusta kokonaisuutena esitetty näyttö ei sekään kaikilta osin **tukenut** tappoa koskevaa **syytettä** riittävän yhdenmukaisesti (KKO:2009:43).

Hylätä syyte taas tarkoittaa, että asia ratkaistaan niin, ettei syytettä hyväksytä (Tuomioistuinsanasto 2001, 135). Esimerkiksi tuomiossa KKO:2004:80 vastaaja eli ”Petri V vaati, että **syyte** murhasta **hylätään** ja hänen katsotaan syyllistyneen tappoon sekä että rangaistusta lievennetään”. Koska *syyte* on vaatimus ja asian ratkaisu on tuomioistuimen käsissä, syytteitä myös hylätään välillä (Encyclopædia iuridica fennica 1995, 651). Saksan kielessä kollokaation vastine on *Anklage abweisen* (Tuomioistuinsanasto 2001, 135).

Katsoa-verbi on kollokaattina kahdessa verbistä ja partisiiipista koostuvassa kollokaatiossa *katsoa selvitetyn* sekä *katsoa syyllistyneen*. *Katsoa selvitetyn* ilmaisee, että jotakin asiaa pidetään tosiseikkana, kuten esimerkissä ”Käräjäoikeus **katsoi** virallisen syyttäjän ja Hannu O:n

oikeudenomistajien syytteestä **selvitetyksi**, että Jari V ja Jari P olivat 15.6.2002 Mäntsälässä erään asuinrakennuksen piha-alueella yhdessä ja yksissä tuumin tappaneet O:n (KKO:2005:7).

Katsoa syyllistyneen taas liittyy siihen, että rikosvastuun yleiset edellytykset toteutuvat ja syytetty on tehnyt rikoksen, josta häntä syytetään (Encyclopædia iuridica fennica 1995, 639). Vastaajaa siis pidetään syyllisenä rikokseen, kuten esimerkissä tuomiosta KKO:2014:78, jossa ”A kiisti lyöneensä B:tä, mutta myönsi aiheuttaneensa B:lle syntyneen vamman veitsellä vahingossa tai huolimattomuudesta ja **katsoi** menettelyllään **syyllistyneensä** perusmuotoiseen vammantuottamukseen”.

Kollokaatio *vakaasti harkiten* viittaa rikoslain 21 luvun 2 pykään, jonka mukaan rikosentekijä on tuomittava murhasta muun muassa silloin, jos tappo tehdään vakaasti harkiten, ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Vakaa harkinta on keskeisin murhan kvalifiointiperusteista eli yksi tunnusmerkeistä, jotka tekevät taposta murhan (Frände ym. 2006, 216–217). Oikeuskäytännössä on katsottu, että vakaasti harkiten tarkoittaa, että tekoa edeltää suunnittelu, eikä se johdu tilanteen yllättävyydestä, odottamattomasta tai hallitsemattomasta kehityksestä taikka tekijän kiihtymystilasta (KKO:1984-II-142, KKO:1985-II-112 ja KKO:1996:76). Esimerkiksi tuomiossa KKO:2004:80 ilmaistaan, että ”Petri V:n lausumat aikaisemmat uhkaukset, aseiden hankkiminen ja valmistelevat toimenpiteet asunnossa viittaavat kaikki johdonmukaisesti pitkäjänteiseen, suunnitelmalliseen ja määrätietoiseen toimintaan sekä siten siihen, että teko on tehty **vakaasti harkiten**” (KKO:2004:80; lihavointi O.S.).

Aiemmin myös Saksassa lainsäädännössä harkintaa (*Überlegung*) on käytetty murhan taposta erottavana perusteena, mutta kritiikin vuoksi se poistettiin rikoslaista vuonna 1941 (Spiegel 1951): ”Wer vorsätzlich einen Menschen tödtet, wird, wenn er die Tödtung mit Ueberlegung ausgeführt hat, wegen Mordes mit dem Tode bestraft” (Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich 1871, § 211; kirjoitusasu alkuperäinen).

Aineistosta kohosi esiin yksi selkeä triplakollokaatio: *varsin todennäköinen seuraus*. Selkeällä tarkoitetaan tässä sitä, että sanat esiintyvät pääsääntöisesti yhdessä kolmissa eikä esimerkiksi myös vain kahden lekseemin myötäesiintyminä *varsin todennäköinen* tai *todennäköinen seuraus*. Kollokaatio koostuu partikkelista, adjektiivista ja substantiivista. *Varsin todennäköinen seuraus* -kollokaatio liittyy rikoksen tahallisuuden arviointiin: rikoslain 3 luvun 6 pykälän mukaan tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoit-

tanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Tahallisuus on olennainen tarkastelun kohde oikeudenkäynnissä, sillä tietyin poikkeuksin vain tahallinen teho on rangaistava (rikoslaki 3 luku 5 §).

Varsin todennäköinen seuraus viittaa tahallisuuden alimpaan asteeseen (*Dolus eventualis*). Suomessa korostetaan, että tahallisuuden täyttymiseksi ei riitä, että tekijä on pitänyt seurausta mahdollisena, vaan hänen on pidettävä sitä todennäköisenä, minkä vuoksi tahallisuuden alinta astetta nimitetään nimenomaan todennäköisyystahallisuudeksi (Encyclopædia iuridica fennica 1995, 667–668). Todennäköisyystahallisuus tarkoittaa yksinkertaista tahallisuutta, eli yli 50 % ylittävää todennäköisyyttä (Frände ym. 2006, 214). Esimerkiksi tuomiossa KKO:2000:29 teko luetaan tapon yritykseksi, sillä ”Vaikka B on onnistunut osittain väistämään puukoniskun, A:n on täytynyt ymmärtää, että sen **varsin todennäköisenä seurauksena** olisi B:n kuolema”. (KKO:2000:29.).

Saksassa tahallisuuden alin aste on myös *Eventuallvorsatz* (*Dolus eventualis*), jossa teon tekijä ”nimmt billigend in Kauf” tai on ”damit einverstanden”, että teolla voi olla tiettyjä seurauksia, mutta tekee sen silti (Max.sperber UG 2015). Esimerkiksi tuomiossa 4 StR 147/14 vastaaja on ajanut päin puuta tappakseen itsensä ja on näin toimiessaan hyväksynyt sen mahdollisuuden, että hänen kyydissä istunut vaimonsa voisi kuolla törmäyksen seurauksena: ”Nach den vom Landgericht getroffenen Feststellungen fuhr der Angeklagte am 17. Januar 2013 mit dem von ihm gesteuerten Pkw mit mindestens 90 km/h gegen einen Baum, um sich selbst zu töten. Hierbei **nahm er billigend in Kauf**, dass seine Ehefrau, die neben ihm in dem Fahrzeug saß, an den Folgen der Kollision versterben könnte“ (4 StR 147/14; lihavointi O.S.). Esimerkkiin on lihavoitu idiomi. Saksassa tahallisuuden alin aste täyttyy jo siitä, että tekijä pitää seurausta mahdollisena (Max.sperber UG 2015). *Eventuallvorsatz*-termi pitääkin sisällään sanan *eventuell* eli ’mahdollinen’ (ks. Korhonen 2008, 599).

6.3.2 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot

Aineiston analyysissä on nostettu esiin 11 erilaista oikeuskielen kollokaatiota. Taulukon 6 vasemmassa sarakkeessa annetaan kollokantit, joiden mukaan kollokaatiot on ryhmitelty taulukoon. Viereisessä sarakkeessa on niiden kollokaatit. Kollokaatti-sarakkeen oikealla puolella

olevaan sarakkeeseen on merkitty vastaavat kollokaatiot. Luokka-sarakkeessa kerrotaan sanaluokat, joista kollokaatio koostuu. Osumia-sarakkeessa kerrotaan, kuinka usein kollokaatio esiintyy aineistossa.

Taulukosta nähdään, että suurimmat kollokaatioluokat ovat objektin asemassa olevasta substantiivista ja verbistä koostuvat kollokaatiot [subst(obj) + V], joita on kolme sekä kahdesta substantiivista muodostuneet kollokaatiot (subst + subst), joita on myös kolme. Verbistä ja substantiivista(adverbiaali) koostuvia kollokaatioita [V + subst(adv:li)] on kaksi. Partisiipista ja substantiivista koostuvia kollokaatioita (part + subst) on yksi. Lisäksi aineistosta nousee yksi useammasta kuin kahdesta lekseemistä muodostunut kollokaatio, joka koostuu sanaliittotermistä ja verbistä [obj(adj + subst) + V].

Kollokanti	Kollokaatti	Kollokaatio	luokka	Osumia
Revision	gegen das Urteil	Revision/-en gegen das Urteil	subst + subst	7
	verwerfen	Revision/-en verwerfen	subst(obj) + V	8
Mordmerkmal	Verneinung	Verneinung des Mordmerkmals	subst + subst	4
Landgericht	Feststellungen	Feststellungen des Landgerichts	subst + subst	4
Urteil	angefochtene	das angefochtene Urteil	part + subst	6
	aufheben	Urteil aufheben	subst(obj) + V	4
Kosten	tragen	Kosten tragen	subst(obj) + V	11
notwendige Auslagen		notwendigen Auslagen tragen	obj(adj + subst) + V	10
Freiheitsstrafe	verurteilen	zur Freiheitsstrafe verurteilen	V + subst(adv:li)	7
Gesamtfreiheitsstrafe / Freiheitsstrafe als Gesamtstrafe		zur Gesamtfreiheitsstrafe / zur Freiheitsstrafe als Gesamtstrafe verurteilen	V + subst(adv:li)	5

Toschlag		wegen Totschlags verurteilen	V subst(adv:li) +	5
		Kollokaatioita yht. 11		Yht. 71

Taulukko 6. Kollokaatiot BGH:n tuomioissa.

Revision on kollokantti kollokaatioissa *Revision/-en gegen das Urteil* ja *Revision/-en verwerfen*. Luvussa 2.2.3 se määriteltiin muutoksenhakukeinoksi, jossa tarkistetaan ensimmäisenä tai toisena oikeusasteena toimineen tuomioistuimen ratkaisu oikeudelliselta kannalta. Koska Suomen oikeusjärjestelmässä ei tunneta vastaavanlaista muutoksenhakua, termin suomenkieliseksi vastineeksi esitettiin Euroopan oikeusportaalien (2012) pohjalta nimitystä *oikeuskysymyksiin rajoittunut valitus*. Kollokaatioissa *Revision/-en gegen das Urteil* ei ole genetiivi- vaan prepositiiorakenne. Se tarkoittaa, että tuomiosta on tehty oikeuskysymyksiin rajoittunut valitus. Kollokaatio esiintyy aineistossa osana rutiini-ilmaisua *Die Revision/-en der Staatsanwaltschaft/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts X vom Datum wird/werden verworfen*.

Kollokaatio *Revision/-en verwerfen* esiintyy myös usein osana edellä mainittua rutiini-ilmaisua. Se tarkoittaa, että valitus hylätään perusteettomana (ks. luku 2.2.3). Kollokaatiosta löytyy osuuksia myös muualta kuin rutiini-ilmaisusta. Esimerkiksi ”Die weitergehenden **Revisionen** und die den Angeklagten S. betreffende **Revision** der Staatsanwaltschaft sowie die die Angeklagten C. , K. und S. betreffenden **Revisionen** der Nebenkläger **werden verworfen**” (1 StR 195/05; lihavoitu O.S.). Kollokaatio on korostettu esimerkkiin lihavoinnilla.

Kollokantti *Mordmerkmal* esiintyy aineistossa osana kollokaatiota *Verneinung des Mordmerkmals*. Rikoksen tunnusmerkistö (*Tatbestand*) on jakautunut yksittäisiin tunnusmerkkeihin (*Merkmale*) (Rechtslexikon 2014, s.v. *Merkmal*). *Mordmerkmal* tarkoittaa murhan tunnusmerkkiä. Murhan tunnusmerkit ovat kriteereitä, jotka erottavat murhan taposta (Otto 2005, 12).

Kollokaation *Verneinung des Mordmerkmals* kollokaattina toimiva substantiivi *Verneinung* on johdettu verbistä *verneinen*, joka tarkoittaa ’kieltää’ (Lakikielen perussanakirja e.p., *verneinen*). *Verneinung des Mordmerkmals* -kollokaation funktio on ilmaista, että murhan tunnusmerkin täyttyminen kiistetään. Esimerkiksi kohdassa ”**Die Verneinung des Mordmerkmals** "niedrige Beweggründe" bezüglich der versuchten Tötung des Ra. und der Tötung des Z. durch den An-

geklagten I. hält rechtlicher Nachprüfung nicht stand” (3 StR 195/05; lihavointi O.S.) ilmaistaan, että oikeudellisessa tarkistuksessa on havaittu, ettei murhan tunnusmerkin täyttymistä voida kiistää.

Landgericht esiintyy osana kollokaatiota *Feststellungen des Landgerichts*. Se esiintyy aineistossa pääasiassa muodossa ”nach den Feststellungen des Landgerichts“, kuten esimerkissä ”Nach den **Feststellungen des Landgerichts** war die Ehe der Angeklagten mit Alfredo G. , dem späteren Tatopfer, von Tötlichkeiten und Demütigungen durch den ihr körperlich weit überlegenen Mann geprägt“ (3 StR 243/05; lihavointi O.S.). *Feststellung* tarkoittaa ’toteamista’ tai ’vahvistamista’ (Niiranen 1996, 328). Kuten esimerkistä nähdään, kollokaatiolla ilmaistaan osavaltion alioikeuden selvityksen lopputulosta, kuten KKO:n tuomioissa toimivalla *katsoa selvityksi* -kollokaatiolla.

Kollokantti *Urteil* esiintyy aineistossa osana kollokaatioita *Urteil aufheben* ja *das angefochtene Urteil*. *Urteil aufheben* on muodostunut objektin asemassa olevasta substantiivista ja verbistä. Se esiintyy osana rutiini-ilmaisua *Auf die Revision der Staatsanwaltschaft/des Nebenklägers/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und der Nebenkläger wird das Urteil des Landgerichts X vom Datum mit den Feststellungen aufgehoben*. Kuten luvussa 2.2.3 mainittiin, tuomio on kumottava, jos valitusta pidetään perusteltuna: ”Soweit die Revision für begründet erachtet wird, ist das angefochtene Urteil aufzuheben” (StPO 353 § 1 mom.).

Edellisessä kappaleessa lainatussa Saksan rikosprosessisäädöksen (StPO) 353 pykälässä käytetään myös kollokaatiota *das angefochtene Urteil*, joka esiintyy aineistossa esimerkiksi kohdassa ”Diesen Anforderungen wird **das angefochtene Urteil** jedoch nicht gerecht“ (1 StR 195/05; lihavointi O.S.). Se koostuu partisiipista, joka on muodostettu verbistä *anfechten*. Kyseistä verbiä käytetään muun muassa muutoksenhakukeinojen yhteydessä: ”Ein Rechtsbehelf ist das von der Rechtsordnung in einem bestimmten Verfahren zugelassene Mittel, mit dem eine staatliche Entscheidung **angefochten** werden kann“ (Jura Forum 2003–2015 b), s.v. *Rechtsbehelf*, lihavointi O.S.). *Anfechten* tarkoittaa muutoksen hakemista (Niiranen 1996, 256). *Das angefochtene Urteil* ilmaisee siten, että tuomioon on haettu muutosta.

Kollokaatiot *Kosten tragen* ja *notwendige Auslagen tragen* sisältävät molemmat kollokaatin *tragen*. *Kosten* sisältää valtiolle aiheutuneet kulut, kuten oikeudenkäyntimaksut, ja *notwendige Auslagen* korvaukset todistajille sekä näiden asianajajien palkkiot (ks. StPO 464 § a). Ne esiintyvät osana korvauspäätöstä (*Kostenentscheidung*), joka ilmaistaan usein rutiini-ilmaisulla *Der Angeklagte/Die Staatskasse/die Nebenkläger/Die Beschwerdeführerin hat/haben die Kosten*

seines/ihres/des Rechtsmittels und die den Nebenklägern/diesem Angeklagten/diesen Angeklagten hierdurch/dadurch entstandenen notwendigen Auslagen zu tragen (ks. luku 6.4.2). Myös Suomen oikeusjärjestelmässä tunnetaan käsite oikeudenkäyntikulut, mutta termi kattaa kaikki kulut eli oikeudenkäynnistä tulleet kustannukset, kuten oikeudenkäyntimaksut, oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan palkkiot, todistajille maksettavat päivärahat ja korvaukset ansionmenetyksestä ja matkakuluista (Tuomioistuinsanasto 2001, 210). Suomalaisissa teksteissä oikeudenkäyntikulujen kanssa käytetään verbiä *korvata* tai yhdistelmää *suorittaa korvaus* (ks. Oikeudenkäyntikulut 2011, 22–23), jota voitaisiin pitää samankaltaisena rakenteena kuin funktionoverbirakenne, sillä se on tavalliselle verbille *korvata* vaihtoehtoinen ilmaisukeino, jossa merkitys on latautunut yhdistelmän sisältämään substantiiviin.

Verurteilen-verbi on kollokaattina kolmessa kollokaatiossa: *zur Freiheitsstrafe verurteilen*, *zur Gesamtfreiheitsstrafe/zur Freiheitsstrafe als Gesamtstrafe verurteilen* sekä *wegen Totschlags verurteilen*. *Verurteilen*-verbillä on oikeudellinen merkityssisältö (vrt. Wiesmann 2004, 356): se merkitsee, että tuomioistuin asettaa ratkaisussaan vastaajalle rangaistuksen tämän tekemästä rikoksesta (Duden online e.p., s.v. *verurteilen*). *Verurteilen* tarkoittaa siis samaa kuin *tuomita*, jota käsiteltiin edellisessä luvussa 6.3.1.

Freiheitsstrafe on ”Strafe im Sinne des StGB, die durch Freiheitsentzug abgebußt wird (Lex-exakt Rechtslexikon 2015, s.v. *Freiheitsstrafe*). Se tarkoittaa samaa kuin vankeusrangaistus, joka on rangaistus, jonka sisältönä on vapauden menetys tietyksi ajaksi (Tuomioistuinsanasto 2001, 207). Kollokaatio *zur Freiheitsstrafe verurteilen* tarkoittaa siten samaa kuin suomenkielinen kollokaatio *tuomita vankeusrangaistukseen* (ks. luku 6.3.1). Kollokantit *Gesamtfreiheitsstrafe* tai *Freiheitsstrafe als Gesamtstrafe* ovat termejä, joilla tarkoitetaan rangaistusta, johon vastaajaa tuomitaan samalla kertaa useammasta rikoksesta (Jura Forum 2003–2015 b), s.v. *Gesamtstrafe*). Myös Suomessa on käytössä järjestelmä, jossa kahdesta tai useammasta rikoksesta langetetaan samalla kertaa yhteinen rangaistus (Majanen 2015).

Esimerkiksi seuraavassa tuomiosta 5 StR 403/09 otetussa esimerkissä vastaaja tuomitaan samalla kertaa murhasta, kuolemaan johtaneesta törkeästä tuhopoltosta sekä varkaudesta: ”Das Landgericht hat den Angeklagten unter Freisprechung im Übrigen wegen Mordes, wegen Brandstiftung mit Todesfolge in Tateinheit mit besonders schwerer Brandstiftung und wegen Diebstahls **zu einer lebenslangen Freiheitsstrafe als Gesamtstrafe verurteilt**“ (5 StR 403/09; lihavointi O.S.). Esimerkkiin on lihavoitu kollokaatio.

Kollokaatio *wegen Totschlags verurteilen* funktio on ilmaista, että vastaaja tuomitaan rangaistukseen taposta. *Wegen Mordes verurteilen* esiintyy aineistossa vain kolmesti, minkä vuoksi sitä ei tarkastella tässä tutkielmassa. KKO:n tuomioiden analyysissä nousee esiin *wegen Totschlags verurteilen* -kollokaatiota vastaava kollokaatio *tuomita taposta*. *Mord* ja *Totschlag* on heti tutkielman alussa rinnastettu käsitteisiin *murha* ja *tappo*. Kyseiset termit eivät ole täydellisiä vastineita, sillä niiden tunnusmerkistöt eroavat toisistaan jonkin verran, kuten totesimme jo sanapareja käsittelevässä analyysiluvussa 6.1.3. Ne vastaavat kuitenkin toisiaan tarpeeksi, jotta niitä voidaan käyttää toistensa vastineina.

6.3.3 Kollokaatioiden analyysin yhteenveto

Suomen korkeimman oikeuden tuomioista on poimittu 12 ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioista 11 kollokaatiota. BGH:n tuomioissa suurimmat kollokaatioluokat ovat objektin asemassa olevasta substantiivista ja verbistä koostuvat kollokaatiot sekä kahdesta substantiivista muodostuneet kollokaatiot. KKO:n tuomioissa suurin kollokaatioluokka sen sijaan ovat adverbiaalinen asemassa olevasta substantiivista ja verbistä muodostuvat kollokaatiot. KKO:n tuomioissa ei yllättäen esiinny eniten nimenomaan substantiivi(obj)-verbikollokaatioita, vaikka niiden on aiemmissa tutkimuksissa havaittu olevan erikoiskielten prototyyppisiä (ks. esim. Tabares Plasencia 2012, 326). Kummallakaan kielellä ei aineistosta havaittu kuin yksi selkeä triplakollokaatio.

Analyysissä kollokaatioiden tärkeimmäksi funktioksi todettiin asiasisällön tai oikeudellisen ilmiön eri varianttien ilmaiseminen. Toisin sanoen, ne kuvaavat lainsäädännössä määriteltyä toimintaa. Analyysissä esiin nousseiden kollokaatioiden ydin on muutamaa poikkeusta lukuunottamatta termi. (Ks. myös luku 4.2.3.) Näitä ovat KKO:n tuomioissa kollokaatiot *katsoa selvityksi, vakaasti harkiten* ja *varsin todennäköinen seuraus* ja BGH:n tuomioissa *Feststellungen des Landgerichts*. Vaikkeivat ne sisällä termiä, niitä käytetään myös oikeudenalan asiasisältöjen välittämiseen.

Kollokaatioiden analyysi paljastaa yhtäläisyyksiä ja eroja Saksan ja Suomen oikeusjärjestelmien välillä erityisesti rikosten tunnusmerkistössä ja tuomioistuinten toiminnassa, josta on kerrottu luvussa 2. Esimerkiksi KKO:n tuomioissa esiin noussut kollokaatio *vakaasti harkiten* viittaa murhan tunnusmerkkiin, jonka mukaan murhan erottaa taposta nimenomaan harkinta. Saksassa harkinta (*Überlegung*) sen sijaan on poistettu murhan tunnusmerkistöstä vuonna 1941.

Tuomioistuinten toiminnan erot taas kuvastuvat siinä, että Suomen korkeimman oikeuden tuomioissa kommentoidaan syytettä (*tukea syytettä, hylätä syyte*), kun taas Saksan liittotasavallan korkein oikeus tarkastelee Revision-valitusta ja sitä, kuinka perusteltu se on: Revision/*-en gegen das Urteil* ja Revision/*-en verwerfen*). Toisaalta Saksan korkeimman oikeuden tuomioissa esiintyvät suomenkielisten kollokaatioiden *tuomita vankeusrangaistukseen* ja *tuomita taposta vastineet zur Freiheitsstrafe verurteilen* ja *wegen Totschlags verurteilen*.

6.4 Rutiini-ilmaisut

6.4.1 Suomen korkeimman oikeuden tuomiot

Aineiston analyysissä nousee esiin 10 eri oikeuskielistä rutiini-ilmaisua. Kuten luvussa 4.2.4 todettiin, rutiini-ilmaisut sallivat jonkin verran variaatiota. Niissä on ikään kuin kiinteä ydin (Sosa Mayor 2006, 34) ja lisäksi kontekstisidonnaisilla tiedoilla täytettäviä aukkoja tai tyhjiä kohtia (Stein 1995, 35). Kiinteä ydin on lihavoitu alla olevassa taulukossa. Vaihtoehtoiset kontekstisidonnaiset muotoilut on erotettu toisistaan kauttaviivalla. Mahdolliset kontekstisidonnaiset laajennukset on merkitty hakasulkeisiin. Saman rutiini-ilmaisun eri variaatiot annetaan eri riveillä merkittynä joko a:lla tai b:llä.

	RUTIINI-ILMAISU	Osumia
1	<u>Tappo/teko/pahoinpitely/rikos</u> on tehty erityisen raa'alla tai julmalla tavalla	6
2	<u>Tappo/teko/pahoinpitely/rikos</u> on tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla	9
3	a) <u>Tappo/teko/pahoinpitely/rikos</u> on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä b) <u>Tappoa/tekoa/pahoinpitelyä/rikosta</u> on [myös] kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeänä	17
4	Asian ovat ratkaisseet [laamanni <u>X</u>], <u>käräjätuomari/-t</u> <u>X</u> [(eri mieltä)] sekä/ja <u>lautamiehet</u>	10
5	Asian ovat ratkaisseet hovioikeuden jäsenet <u>X</u> [(eri mieltä)], <u>X</u> [(eri mieltä)] ja <u>X</u> [(eri mieltä)]	9
6	Asian ovat ratkaisseet [presidentti <u>X</u> sekä] oikeusneuvokset <u>X</u> [(eri mieltä)], <u>X</u> [(eri mieltä)], <u>X</u> [(eri mieltä)], <u>X</u> [(eri mieltä)] ja <u>X</u> [(eri mieltä)]	10
7	<u>X:lle</u> myönnettiin valituslupa	10
8	a) X vastasi/-vat valitukseen/-iin ja vaati/-vat sen/niiden hylkäämistä b) X vastasi/-vat valitukseen/-iin vaatien sen/niiden hylkäämistä	5
9	a) Korkein oikeus toimitti/on toimittanut [asiassa] suullisen käsittelyn päivämääränä. b) Korkein oikeus toimitti/on toimittanut [asiassa] <u>päivämääränä</u> suullisen käsittelyn	6
10	Hovioikeuden tuomion lopputulosta ei muuteta.	5

Taulukko 7. Rutiini-ilmaisut KKO:n tuomioissa.

Rutiini-ilmaisuilla 1) Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla tai julmalla tavalla ja 2) Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla sekä 3) Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä ei ole tiettyä paikkaa

tekstissä, vaan niitä käytetään niin alempien oikeuden tuomioiden kuvauksissa kuin korkeimman oikeuden tuomion perusteluissakin. Aineiston analyysin perusteella ilmaisuja käytetään kuitenkin nimenomaan kohdissa, joissa punnitaan joko murhan tai törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymistä.

Rutiini-ilmaisu 1) *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla tai julmalla tavalla* esiintyy aineistossa 6 kertaa ja rutiini-ilmaisu 2) *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla* 9 kertaa. Kyseisten rutiini-ilmaisujen semanttinen ydin on joko sanapari *raaka tai julma* (rutiini-ilmaisu 1) tai *raaka ja julma* (rutiini-ilmaisu 2), joita käsitellään luvussa 6.1.1. Rutiini-ilmaisu 3) *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä* esiintyy aineistossa variaationa *Tappoa/tekoa/pahoinpitelyä/rikosta on [myös] kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeänä*. Osumia on yhteensä 17. Variantit ovat melkein yhtä suosittuja: ensimmäistä varianttia käytetään aineistossa 9 kertaa, kun taas toista varianttia 8 kertaa.

Kaikkien kolmen rutiini-ilmaisun funktio on viitata murhan tunnusmerkistöön. Rutiini-ilmaisujen sanamuoto perustuu rikoslain 21 luvun 2 tai 6 pykäliin, kuten seuraavasta rikoslaista poimitusta kohdasta nähdään. Rikoslain pykäliin on alleviivattu säännökset, jotka ovat kiteytyneet rutiini-ilmaisuiksi 1), 2) ja 3).

2 § (21.4.1995/578)

Murha

Jos tappo tehdään

- 1) vakaasti harkiten,
 - 2) erityisen raa'alla tai julmalla tavalla,
 - 3) vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai
 - 4) tappamalla virkamies hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimen vuoksi
- ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomitava *murhasta* vankeuteen elinkaudeksi.
Yritys on rangaistava.

[---]

6 § (13.7.2001/654)

Törkeä pahoinpitely

Jos pahoinpitelyssä

1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,

2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai

3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava *törkeästä pahoinpitelystä* vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Viidessä osumasta kuudesta rutiini-ilmaisu 1) *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla tai julmalla tavalla* on aineistossa eksplisiittinen viittaus näihin rikoslain pykäliin, kuten alla olevassa esimerkissä tuomiosta KKO:2005:44 nähdään. Rutiini-ilmaisu on korostettu lihavoinnilla. Esimerkkikohtaan on rutiini-ilmaisun lisäksi korostettu lihavoinnilla myös rutiini-ilmaisu 3). Selvyyden vuoksi rutiini-ilmaisut on lisäksi merkitty numeroilla.

Murha vai tappo

15. Rikoslain 21 luvun 2 §:n mukaan rikoksenteijä on tuomittava murhasta muun muassa silloin, jos 1) **tappo tehdään** vakaasti harkiten taikka **erityisen raa'alla tai julmalla tavalla** ja 3) **rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä**. (KKO:2005:44; lihavointi ja numerointi O.S.).

Rutiini-ilmaisu 2) *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla* sen sijaan esiintyy kohdissa, joissa viitataan implisiittisesti rikoslain säännöksiin. Esimerkiksi seuraavassa aineistosta poimitussa tekstinpätkässä tuomiosta KKO:2000:29 hovioikeus ilmaisee näkemyksensä, että tappo täyttää murhan kvalifiointiperusteen tekotavan raakuudesta ja julmuudesta. Esimerkkikohtaan on rutiini-ilmaisun 2) lisäksi korostettu lihavoinnilla myös rutiini-ilmaisu 3). Rutiini-ilmaisut on merkitty numeroilla.

Hovioikeus, jonka tutkittavaksi A ja B olivat saattaneet asian, ei muuttanut kärkeäoikeuden tuomion lopputulosta. Kärkeäoikeuden tuomiossa mainituilla perusteilla hovioikeus katsoi, että 2) **tappo oli tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla**. Arvioidessaan sitä, 3) **oliko tappo ollut myös kokonaisuutena arvostellen törkeä**, hovioikeus otti huomioon, että A oli kärkeäoikeuden tuomion 1 kohdassa kerrotulla tavalla ensin yrittänyt surmata B:n, joka oli kuitenkin päässyt pakenemaan saaresta. Sen jälkeen A oli surmannut B:n 5-vuotiaan lapsen C:n, joka oli äitinsä jouduttua poistumaan saaresta jäänyt täysin riippuvaiseksi A:n huolenpidosta. Mainittujen seikkojen perusteella hovioikeus päättyi siihen, että 3) **rikos oli myös kokonaisuutena arvostellen törkeä**. (KKO:2000:29; lihavointi ja numerointi O.S.)

Rutiini-ilmaisut 1) tai 2) esiintyvät usein rutiini-ilmaisun 3) *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä* kanssa samoissa kohdissa, esimerkiksi samassa virkkeessä tai kappaleessa (ks. edelliset esimerkit). Tämä johtuu siitä, että kyseisissä kohdissa arvioidaan murhan tunnusmerkistön täyttymistä ja tapon, yhden kvalifiointikriteerin (tässä tapauksessa raa'an tai julman tekotavan) lisäksi murha koostuu kokonaistörkeydestä (ks. Frände ym. 2006, 241). Kokonaistörkeys on välttämätön tunnusmerkki, jonka on täytyttävä, jotta rikosta voidaan pitää törkeänä (mp.).

Rutiini-ilmaisu 3) *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä* onkin niin sanottu kokonaisharkintalauseke, jossa arvioidaan teon kokonaistörkeyttä (ks. Frände ym. 2006, 241). Koska henkirikokset ovat yleensäkin rikoksina aina törkeitä, murhan törkeyttä arvioidaan rikoslain 21 luvun 1 pykälässä tarkoitettua tappoa vasten. Vasta sellaista henkirikosta, joka on tappoa selvästi törkeämpi, voidaan rikoslain mukaan pitää murhana. (HE 94/1993, 96–97.) Kokonaistörkeyden arviointi edellyttää kokonaisharkintaa, jossa punnitaan vastakkain kokonaistörkeyttä tukevia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja (Frände ym. 2006, 241). Saksan oikeuskäytännössä on katsottu, että murha on tappo, jossa tekijä toiminut tavalla, joka on *besonders verwerflich* (Jura Forum 2003–2015 b), s.v. *Mord*) eli 'erityisen tuomittava'. Saksan lainsäädännössä tai oikeuskäytännössä ei kuitenkaan tehdä tunnusmerkin arvioinnin lisäksi vielä erikseen teon tuomittavuuden arviointia kokonaisuudessaan (Otto 2005, 9).

Rutiini-ilmaisut 4) *Asian ovat ratkaisseet [laamanni X], käräjätuomari[t] X [(eri mieltä)] sekä/ja lautamiehet*, 5) *Asian ovat ratkaisseet hovioikeuden jäsenet X[(eri mieltä)], X[(eri mieltä)] ja X[(eri mieltä)]* ja 6) *Asian ovat ratkaisseet [presidentti X sekä] oikeusneuvokset X[(eri mieltä)], X[(eri mieltä)], X[(eri mieltä)], X[(eri mieltä)] ja X[(eri mieltä)]* ovat kaikki

rutiini-ilmaisuja, joilla kerrotaan rikosasian ratkaisseiden henkilöiden nimet ja tittelit. Samalla ne myös jäsentävät tekstiä eri osioihin.

Alla esimerkki tuomiosta KKO:2014:78. Esimerkistä on poistettu suurin osa leipätekstistä ja jäljelle on jätetty ylemmän tason otsikot niin, että poistetut kohdat on merkitty merkinnällä [---]. Rutiini-ilmaisut on numeroitu ja ydinosa lihavoitu. Vaihtuvilla tiedoilla täytettävät kohdat on alleviivattu.

Käräjäoikeuden tuomio 24.5.2012

[---]

Käräjäoikeus totesi, että A:n kerrotunlainen menettely täyttää vain tuottamuksellisen teon tunnusmerkistön ja katsoi A:n veitsen laadusta johtuneen erittäin suuren riskin vuoksi menettelyllään syylistyneen törkeään vammantuottamukseen ja tuomitsi hänet neljän kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

4) Asian on ratkaissut käräjätuomari Mika-Pekka Sarkkinen ja lautamiehet.

Rovaniemen hovioikeuden tuomio 17.5.2013

[---]

Hovioikeus tuomitsi A:n tapon yrityksestä kolmen vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

5) Asian ovat ratkaisseet hovioikeuden jäsenet Teija Unkila, Esko Arponen ja Terhi Mokko.

Muutoksenhaku Korkeimmassa oikeudessa

[---]

Korkeimman oikeuden ratkaisu

Perustelut

[---]

Tuomiolauselmä

Hovioikeuden tuomio kumotaan ja asia jätetään käräjäoikeuden tuomion varaan.

6) Asian ovat ratkaisseet oikeusneuvokset Liisa Mansikkamäki (eri mieltä), Juha Häyhä, Ilkka Rautio, Ari Kantor ja Mika Huovila (eri mieltä). Esittelijä Caritha Aspelin.

Eri mieltä olevien jäsenten lausunnot (KKO:2014:78; lihavointi, numerointi ja alleviivaus O.S.)

Rutiini-ilmaisu 4) *Asian ovat ratkaisseet [laamanni X], käräjätuomari[t] X [(eri mieltä)] sekä/ja lautamiehet*] esiintyy aineistossa 10 kertaa 10 eri tuomiossa. Tuomiossa KKO 2005:44 titteli käräjätuomari uupuu, mutta koska muutos on pieni ja osumia vain yksi, se katsotaan vain poikkeukseksi. Tämän vuoksi käräjätuomari-määrittä ei ole merkitty vaihtoehtoiseksi laajennukseksi laittamalla sitä hakasulkeisiin. Rutiini-ilmaisu 5) *Asian ovat ratkaisseet hovioikeuden jäsenet X [(eri mieltä)], X [(eri mieltä)] ja X [(eri mieltä)]* esiintyy aineistossa 9 kertaa 9 eri tuomiossa. Toisin kuin edellisessä tapauksessa, tuomion KKO:2009:43 muotoilun katsottiin eroavan liikaa muista, eikä sitä pidetty vain kyseisen ilmaisun varianttina: ”Asian ovat ratkaisseet hovioikeuden presidentti Mikko Könkkölä (eri mieltä) sekä hovioikeudenneuvokset Mikko Pentti ja Pirjo Latvala”. Tässä muotoilussa mainitaan hovioikeuden presidentti ja hovioikeuden jäsenten sijasta puhutaan hovioikeudenneuvoksista. Rutiini-ilmaisua 6) *Asian ovat ratkaisseet [presidentti X sekä] oikeusneuvokset X [(eri mieltä)], X [(eri mieltä)], X [(eri mieltä)], X [(eri mieltä)] ja X [(eri mieltä)]* käytetään aineistossa 10 kertaa 10 eri tuomiossa.

Luvussa 4.2.4 todettiin, rutiini-ilmaisut annetaan usein tietyssä kohtaa tekstiä, mikä pitää paikkansa näiden rutiini-ilmaisujen osalta: esimerkiksi nähdään, että rutiini-ilmaisu 4) annetaan käräjäoikeuden tuomion selostuksen jälkeen. Rutiini-ilmaisu 5) annetaan hovioikeuden tuomion selostuksen jälkeen ja rutiini-ilmaisu 6) Korkeimman oikeuden tuomion päätteeksi tuomiolauselmann jälkeen. Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa asian ratkaisseiden tuomareiden nimet annetaan aivan tuomion lopussa (ks. liite II). Asian alemmassa oikeudessa ratkaisseiden tuomareiden nimiä ei mainita ollenkaan. Samankaltaisia rutiini-ilmaisua ei siis käytetä.

Merkintä ”(eri mieltä)” tarkoittaa, että henkilö ei ole ollut samaa mieltä enemmistön päätöksen kanssa. Taustatutkimus ei paljastanut viitteitä, että BGH:n tuomioissa käytettäisiin mitään tapaa erimielisyyden ilmaisemiseen. Asian ratkaisusta kyllä äänestetään, eikä äänestyksen tarvitse olla yksimielinen, vaan yksinkertainen enemmistö riittää (Bundesgerichtshof 2014, 28).

Rutiini-ilmaisuja 7) *X:lle myönnettiin valitushupa*, 8) *X vastasi/-vat valitukseen/-iin ja vaati/-vat sen/niiden hylkäämistä* ja 9) *Korkein oikeus toimitti/on toimittanut [asiassa] suullisen käsittelyn päivämääränä* käytetään tuomiossa kohdassa ”Muutoksenhaku Korkeimmassa oikeudessa”. Ne kaikki ilmaisevat prosessuaalisia toimintoja. Alla on suora lainaus tuomiosta KKO:2004:80. Esimerkkikohtaan on numeroitu rutiini-ilmaisut. Lisäksi rutiini-ilmaisujen ydinosa on lihavoitu ja tilannekohtaisilla tiedoilla täytettävät kohdat on alleviivattu.

MUUTOKSENHAKU KORKEIMMASSA OIKEUDESSA

7) Petri V:lle myönnettiin valituslupa. Valituksessaan Petri V vaati, että syyte murhasta hylätään ja hänen katsotaan syyllistyneen tappoon sekä että rangaistusta lievennetään.

8) Virallinen syyttäjä vastasi valitukseen vaatien sen hylkäämistä.

Susan V:n oikeudenomistajat antoivat yhteisesti heiltä pyydetyn vastauksen vaatien valituksen hylkäämistä.

Suullinen käsittely

9) **Korkein oikeus on toimittanut suullisen käsittelyn 2.6.2004.** (KKO:2004:80; lihavointi, numerointi ja alleviivaus O.S.)

Rutiini-ilmaisu 7) ilmaisee, että asiassa on saatu myönteinen päätös korkeimman oikeuden käsittelyn ensimmäisessä vaiheessa eli valituslupa-asian käsittelyssä (ks. tarkemmin luku 2.1.2). Kuten luvussa 2.1.2 korostettiin, KKO:ssa käsitellään vain asiat, joista on myönnetty valituslupa, minkä vuoksi rutiini-ilmaisu X:lle myönnettiin valituslupa käytetään aineiston jokaisessa tuomiossa, ja osumia onkin yhteensä 10. Rutiini-ilmaisu esiintyy peräti neljä kertaa täsmälleen muodossa ”A:lle myönnettiin valituslupa.”

Rutiini-ilmaisu 8) X vastasi/-vat valitukseen/-iin ja vaati/-vat sen/niiden hylkäämistä käytetään aineistossa viisi kertaa. Sen variantti on X vastasi/-vat valitukseen/-iin vaatien sen/niiden hylkäämistä, jossa ja-konjunktilla yhdistetyn sivulauseen sijasta käytetään lauseenvastiketta. Muotoilut ovat melkein yhtä suosittuja: ensimmäinen muotoilu esiintyy aineistossa kolme kertaa ja toinen kaksi kertaa. Kuten esimerkistä nähdään, rutiini-ilmaisen funktio on ilmaista, että vastapuoli on antanut valitukseen vastauksen, jossa he vaativat valituksen hylkäämistä. Muutoksenhakuprosessissa valituskirjelmä annetaan vastapuolelle tiedoksi ja tätä pyydetään antamaan siihen vastaus (Helsingin yliopiston avoin yliopisto e.p.).

Kuten luvussa 2.2.3. mainittiin, Saksan liittotasavallan korkeimpaan oikeuteen ei tarvitse saada valituslupaa rikosasioissa. Tämän vuoksi BGH:n tuomioissa ei käsitellä valituslupan myöntämistä. BGH:n tuomioissa ei muutenkaan käsitellä muutoksenhakuun liittyviä prosessuaalisia vaiheita, vaikka myös Saksassa valituskirjelmä on annettava vastapuolelle tiedoksi, jotta tämä voi antaa vastauksen (*Gegenerklärung*) (Hellman 1998, 289).

Rutiini-ilmaisu 9) *Korkein oikeus toimitti/on toimittanut [asiassa] suullisen käsittelyn päivämääränä* esiintyy aineistossa kuusi kertaa. Sen variantti on *Korkein oikeus toimitti/on toimittanut [asiassa] päivämääränä suullisen käsittelyn*. Toisessa variantissa päivämäärä ja suullisen käsittelyn ovat eri järjestyksessä kuin ensimmäisessä variantissa. Muotoilut ovat melkein yhtä käytettyjä: ensimmäinen esiintyy aineistossa kolme ja toinen kaksi kertaa. Kuten luvussa 2.1.2 todettiin, KKO päättää tapauksesta useimmiten kirjallisen menettelyn perusteella ja vain joskus asiassa järjestetään suullinen käsittely. BGH:n tuomioissa ei analyysin perusteella käytetä vastaavaa ilmaisuja, vaikka jos asia pääsee Saksan liittotasavallan korkeimmassa oikeudessa pääkäsittelyyn, se ratkaistaan suullisessa käsittelyssä (ks. luku 2.2.3).

Rutiini-ilmaisu 10) *Hovioikeuden tuomion lopputulosta ei muuteta* esiintyy aineistossa viisi kertaa. Kyseinen rutiini-ilmaisu on osa tuomiolauselmää. Rutiini-ilmaisu tarkoittaa, ettei korkein oikeus muuta hovioikeuden tuomiota vaan pysyttää sen (ks. luku 2.1.2). Alla esimerkki tuomiosta KKO:2009:43. Rutiini-ilmaisu on lihavoitu.

Tuomiolauselmä

Hovioikeuden tuomion lopputulosta ei muuteta.

Asian ovat ratkaisseet [---] (KKO:2009:43 lihavoitu O.S.)

Saksan korkeimman oikeuden tuomiossa sen sijaan ilmaistaan rutiini-ilmaisulla *Die Revision/-en der Staatsanwaltschaft/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts X vom Datum wird/werden verworfen* valituksen hylkäämisestä (ks. luku 6.4.2). Sinänsä molemmat rutiini-ilmaisut tarkoittavat, että alemman oikeuden tuomio jää lainvoimaan.

6.4.2 Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomiot

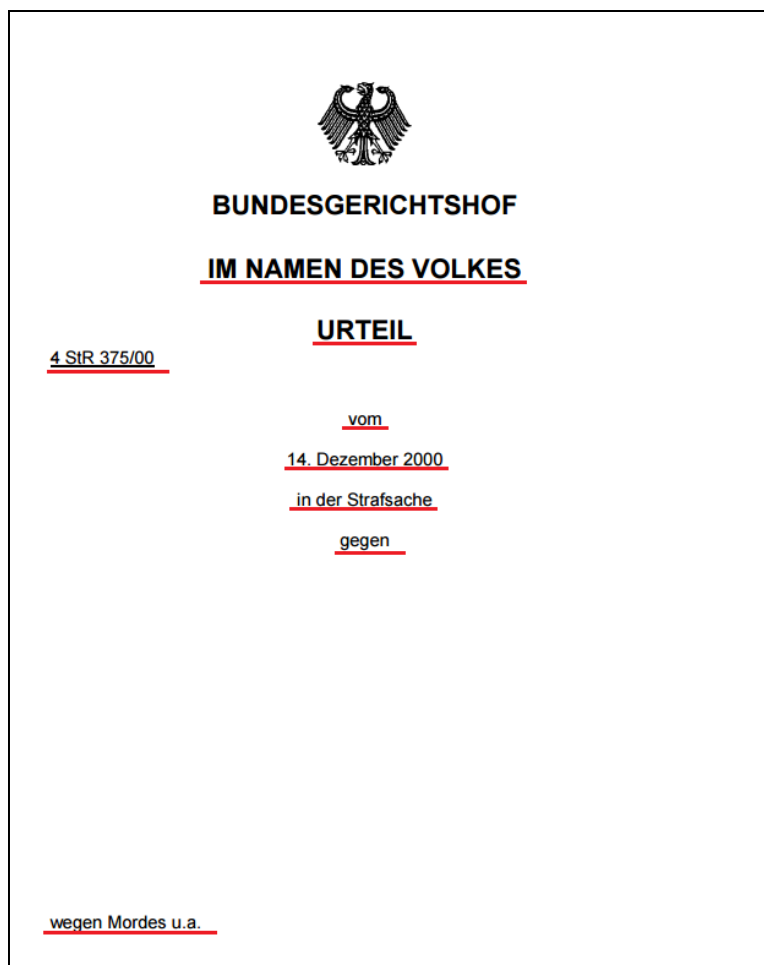
Saksankielisen aineiston analyysissä nousee esiin 7 eri oikeuskielistä rutiini-ilmaisua. Kuten suomenkielisten rutiini-ilmaisujen analyysissä, myös alla olevassa taulukossa ydinosa on lihavoitu ja vaihtoehtoiset muotoilut on erotettu toisistaan kauttaviivalla. Mahdolliset laajennukset on merkitty hakasulkeisiin. Vaihtuvat muotoilut on merkitty alleviivauksella. Saman rutiini-

ilmaisun eri variaatiot annetaan eri riveillä merkittynä joko a:lla tai b:llä. Saksankielisen aineiston analyysissä eri asianosaisia ja tahoja ei ole korvattu X:llä kuin harvoissa tapauksissa, sillä saksalaisissa tuomioissa näistä käytetään tuomiosta riippumatta nimityksiä *Angeklagte*, *Beschwerdeführer*, *Nebenkläger*. Suomalaisissa tuomioissa sitä vastoin käytetään usein nimikirjaimia, minkä vuoksi vaihtoehtoja on enemmän. Esimerkiksi vastaajaa puhutellaan tuomioissa 2004:80 Petri V:nä ja tuomioissa 2005:7 vastaajat ovat V ja P.

	Rutiini-ilmaisu	Osumia
1	Im Namen des Volkes Urteil <u>Aktenzeichen</u> vom <u>Datum</u> in der Strafsache gegen wegen <u>Verbrechen</u> [u.a.]	10
2	Der <u>X</u> Strafsenat des Bundesgerichtshofs hat in der Sitzung vom <u>Datum</u>, an der teilgenommen haben: [---], für Recht erkannt:	10
3	Die Revision/-en der Staatsanwaltschaft/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts <u>X</u> vom <u>Datum</u> wird/werden verworfen	6
4	Der Angeklagte/Die Staatskasse/die Nebenkläger/Die Beschwerdeführerin hat/haben die Kosten seines/ihres/des Rechtsmittels und die <u>den Nebenklägern/diesem Angeklagten/diesen Angeklagten hierdurch/dadurch entstandenen notwendigen Auslagen zu tragen</u>	6
5	Auf die Revision der Staatsanwaltschaft/des Nebenklägers/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und der Nebenkläger wird das Urteil des Landgerichts <u>X</u> vom <u>Datum</u> mit den Feststellungen aufgehoben	4
6	Die Sache wird zu neuer Verhandlung und Entscheidung, auch über die Kosten des Rechtsmittels, an eine andere als Schwurgericht zuständige Strafkammer des Landgerichts zurückverwiesen	4
7	<u>X</u> hat die Arg- und Wehrlosigkeit des Tatopfers bewusst zur <u>Tatbegehung/Tötung ausnutzt</u>	5

Taulukko 8. Rutiini-ilmaisut BGH:n tuomioissa.

Rutiini-ilmaisu 1) *Im Namen des Volkes Urteil Aktenzeichen vom Datum in der Strafsache gegen wegen Verbrechen [u.a.]* ikään kuin avaa tuomion. Kyseinen rutiini-ilmaisu on idiomaattinen, ja se ilmaisee tärkeää periaatetta, jonka mukaan tuomio on lainmukainen ja annettu kansasta lähtöisin olevan lainsäädäntövallan perusteella (Köpke 2011, 15). Ilmaisu on eettisesti, muttei oikeudellisesti sitova muistutus tuomareille, että nämä tiedostaisivat lainkäytön olevan peräisin kansalta, ja että sen on sovittava yhteen kansakunnan perusarvojen kanssa (Jura Forum 2003–2015 b), s.v. *im Namen des Volkes*). Saksan rikosprosessisäädöksen (StPO) 268 pykälän 1 momentissa säädetään, että ”[d]as Urteil ergeht im Namen des Volkes”. Jokaisessa aineiston tuomioissa käytetäänkin tätä idiomaattista rutiini-ilmaisua kansilehdellä. Alla kuva tuomion 4 StR 375/00 kansilehdestä. Rutiini-ilmaisu on alleviivattu. Suomalaisissa tuomioissa ei ole käytössä vastaavaa ilmaisua.

Kuva 1. Esimerkki tuomion kansilehdestä.

Rutiini-ilmaisu 2) Der X. Strafsenat des Bundesgerichtshofs hat in der Sitzung vom Datum, an der teilgenommen haben: [---] für Recht erkannt: esiintyy myös kaikissa liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa ennen tuomiolauselmaa ja toimii ikään kuin saatteena sille. Ilmaisu, jonka mukaan tuomioistuin on ”für Recht erkannt”, ei ole perustaa lainsäädännössä, vaan se on kehittynyt historian saatossa oikeuskulttuurissa. Pöcker (2007, 23) esittää, ettei sillä tämän vuoksi ole vain puhtaasti muodollinen tehtävä, vaan sillä on myös sisällöllistä merkitystä. Pöckerin (mp.) mukaan ilmaisu on kaava, jota tuomion perusteet seuraavat, sillä tuomioistuimen ratkaisu on deduktiivista päättelyä lainsäädännön pohjalta ja oikeuslähde on ”Erkenntnisgrund für etwas als Recht”, kuten Ross (1929, 291) määrittelee. Ilmaisu on idiomaattinen. Suomenkielisissä tuomioissa ei ole käytössä vastaavaa rakennetta, vaan tuomiolauselma annetaan suoraan tuomiolauselma-otsikon jälkeen.

Alla olevaan esimerkkiin on lihavoitu rutiini-ilmaisun ydinosa. Vaihtuvat osat on alleviivattu ja laajennukset merkitty hakasulkein. Kuten esimerkistä nähdään, rutiini-ilmaisussa esitellään

lisäksi asian ratkaissut tuomioistuim ja annetaan myös osallistuneiden roolit. Myös nämä ovat suhteellisen vakiintuneita: henkilöt esitellään useimmiten esimerkissä annetulla tavalla, eli ensin annetaan oikeuden puheenjohtajan ja sitten muiden tuomareiden nimet. Tämän jälkeen mainitaan liittovaltion edustaja, jota ei nimetä. Sitten mainitaan useimmiten vastaajan puolustus-asianajaja ja asianomistaja asianajaja. Lopuksi annetaan vielä notaari.

Der 2. Strafsenat des Bundesgerichtshofs hat in der Sitzung vom 10. November 2004, an der teilgenommen haben:

Vorsitzende Richterin [am Bundesgerichtshof]
Dr. Rissing-van Saan,

und die Richter [am Bundesgerichtshof]
Dr. h.c. Detter,
Dr. Bode,
Rothfuß,
Prof. Dr. Fischer,

Bundesanwalt in der Verhandlung
Staatsanwalt bei der Verkündung
als Vertreter der Bundesanwaltschaft,

Rechtsanwalt
als Verteidiger,

Rechtsanwalt
als Vertreter der Nebenkläger,

Justizangestellte
als Urkundsbeamtin der Geschäftsstelle,

für Recht erkannt: (2 StR 248/04; lihavointi ja alleviivaus O.S.).

Rutiini-ilmaisua 2) seuraa tuomiolauselma. Kuten luvussa 2.2.3 selostettiin, BGH ratkaisee pääkäsittelyssä, onko valitus perusteltu vai ei. Analyysin perusteella ratkaisusta riippuen käytetään joko rutiini-ilmaisuja 3) ja 4) tai sitten 5) ja 6). Alla esimerkki rutiini-ilmaisuista 3) ja 4) tuomiosta 3 StR 243/05. Rutiini-ilmaisut on lihavoitu ja numeroitu. Vaihtuvat kohdat on alleviivattu.

3) Die Revision der Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts Duisburg vom 15. Februar 2005 wird verworfen.

4) Die Beschwerdeführerin hat die Kosten ihres Rechtsmittels und die den Nebenklägern dadurch entstandenen notwendigen Auslagen zu tragen.

Von Rechts wegen (3 StR 243/05; numerointi, lihavointi ja alleviivaus O.S.)

Rutiini-ilmaisulla 3) *Die Revision/-en der Staatsanwaltschaft/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts X vom Datum wird/werden verworfen* ilmaistaan tuomion lopputulos, jonka mukaan valitus hylätään perusteettomana (ks. myös luvut 2.2.3 ja 6.3.2). Samanlaista rutiini-ilmaisua ei käytetä suomalaisissa tuomioissa, sillä Suomen korkein oikeus ei enää voi hylätä valitusta perusteettomana, koska on jo antanut valitusluvan (ks. luku 2.1.2). Toisaalta suomalaisissa tuomioissa käytettävä rutiini-ilmaisu *Hovioikeuden tuomion lopputulosta ei muuteta* ilmaisee sinänsä saman asian, eli alemman oikeuden tuomio jää lainvoimaan.

Valituksen hylkäävän tuomion yhteydessä annetaan päätös siitä, kuka korvaa rikosprosessisäädöksen (StPO) 464 pykälän 1 momentin mukaisesti valituksesta aiheutuneet kulut (*Kostenentscheidung*). Tämä kerrotaan rutiini-ilmaisulla 4) *Der Angeklagte/Die Staatskasse/die Nebenkläger/Die Beschwerdeführerin hat/haben die Kosten seines/ihres/des Rechtsmittels und die den Nebenklägern/diesem Angeklagten/diesen Angeklagten hierdurch/dadurch entstandenen notwendigen Auslagen zu tragen*. Suomalaisissa tuomioissa ei mainita oikeudenkäyntikulujen korvausvelvoitteesta mitään, mutta tällainen velvoite on olemassa (Oikeudenkäyntikulut 2011, 23–24).

Alla esimerkki tuomiosta 2 StR 54/14, jonka tuomiolauselmassa käytetään rutiini-ilmaisuja 5) *Auf die Revision der Staatsanwaltschaft/des Nebenklägers/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und der Nebenkläger wird das Urteil des Landgerichts X vom Datum mit den Feststellungen aufgehoben* ja 6) *Die Sache wird zu neuer Verhandlung und Entscheidung, auch über die Kosten des Rechtsmittels, an eine andere als Schwurgericht zuständige Strafkammer des Landgerichts zurückverwiesen*. Kuten luvussa 2.2.3. mainitiin, BGH harkitsee pääkäsittelyssä, onko valitus perusteltu. Toisin kuin edellisessä esimerkissä valitusta ei pidetä perusteettomana, vaan alemman oikeuden tuomio kumotaan mukaisesti ja asia palautetaan tuomion antaneen alemman oikeuden eri kamarin tai osaston käsiteltäväksi tai kyseisen osavaltion samatasoiseen oikeuteen (StPO 353–354 §). Suomessakin asia voidaan palauttaa alempaan oikeuteen uudelleen käsiteltäväksi, mutta se on harvinaista (ks. luku 2.1.2).

1. **Auf die Revision des Angeklagten wird das Urteil des Landgerichts Frankfurt am Main vom 18. September 2013 mit den Feststellungen aufgehoben** 5).
2. **Die Sache wird zu neuer Verhandlung und Entscheidung, auch über die Kosten des Rechtsmittels, an eine andere als Schwurgericht zuständige Strafkammer des Landgerichts zurückverwiesen** 6).

Von Rechts wegen (2 StR 54/14; numerointi, lihavointi ja alleviivaus O.S.)

Rutiini-ilmaisun 7) *X hat die Arg- und Wehrlosigkeit des Tatopfers bewusst zur Tatbegehung/Tötung ausnutzt* sisältämää sanaparia *Arg- und Wehrlosigkeit* käsiteltiin jo luvussa 6.1.2. Sanaparin mainittiin olevan salakavalan murhan tunnusmerkki: ”Heimtückisch handelt, wer in feindlicher Willensrichtung **die Arg- und Wehrlosigkeit** des Tatopfers **bewußt zur Tötung ausnutzt**“ (2 StR 248/04; lihavointi ja alleviivaus O.S). Kollokaation funktio on viitata murhan tunnusmerkkiin *Heimtücke*, ja siinä korostetaan, että tekijän on todettava käyttäneen uhrin pahaa aavistamattomuutta ja puolustuskyvyttömyyttä tietoisesti hyväkseen, jotta hänen voidaan katsoa syyllistyneen salakavalan murhaan.

6.4.3 Rutiini-ilmaisuiden analyysin yhteenveto

Suomen korkeimman oikeuden tuomioissa havaitaan 10 ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioiden analyysissä 7 rutiini-ilmaisua. Suomen korkeimman oikeuden tuomioissa rutiini-ilmaisulla on monia funktioita: rikosten tunnusmerkistön täyttymisen tai ei-täyttymisen kuvaaminen, rikosasian ratkaisseiden henkilöiden nimien ja titteleiden ilmaiseminen niin, että teksti jäsentyy eri osioihin, prosessuaalisten vaiheiden tai toimintojen kuvaaminen sekä tuomion lopputuloksen ilmaiseminen. Tuomioiden kaavamaistuneimmaksi osioksi havaitaan osio ”Muutoksenhaku korkeimmassa oikeudessa”. Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioissa sen sijaan rutiini-ilmaisuja käytetään avaamaan tuomio, toimimaan saatteena tuomiolauselmalle sekä tuomion lopputuloksen ilmaisemiseen. Tuomioiden kaavamaistuneimmaksi osiksi havaittiin *Rubrum*-osa ja tuomiolauselma (*Urteilstenor*).

Luvussa 2 esitellyt tuomioistuinten toiminnan eroavaisuudet heijastuvat suoraan tuomioihin ja niissä käytettyihin rutiini-ilmaisuihin, Eroavaisuudet näkyvät erityisesti rutiini-ilmaisuihin, joita käytetään tuomioissa tietyissä kohdissa ja joilla on oikeussisältöjen ilmaisemisen lisäksi viestinnällinen funktio (ks. edellinen kappale). Ensinnäkin, Suomen korkein oikeus tutkii valitusasian aineellisesti, kun taas Saksan liittotasavallan korkein oikeus tutkii asian virheiden varalta ja selvittää siksi vain, onko valitus perusteltu. Tämän vuoksi jos valitus on perusteeton, BGH hylkää valituksen perusteettomana rutiini-ilmaisulla *Die Revision/-en der Staatsanwaltschaft/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts X vom Datum wird/werden verworfen*. KKO sen sijaan pysyttää hovioikeuden tuomion rutiini-ilmaisulla *Hovioikeuden tuomion lopputulosta ei muuteta*. Lopputulos on sinänsä kuitenkin sama, eli alemman oikeuden tuomio jää lainvoimaan. Toisekseen, Saksassa ei rikosasioissa tarvita valittamiseen valituslupaa, minkä vuoksi tuomiossa ei ole kohtaa, jossa kuvataan

valitusluvan myöntämistä. Tämän vuoksi KKO:n tuomioissa Muutoksenhaku tuomioistuimessa -kohdassa käytetyille rutiini-ilmaisuille, kuten *X:lle myönnettiin valituslupa*, ei ole BGH:n rikostuomioissa saksankielistä vastinetta.

Rutiini-ilmaisujen analyysi nostaa myös esiin eroja rikosten tunnusmerkistössä, sillä KKO:n tuomioissa kolmea rutiini-ilmaisua käytetään viittamaan murhan tunnusmerkistöön. Kuten luvussa 6.1.3 todettiin, vaikka Saksassa ja Suomessa erotetaan toisistaan murha (*Mord*) ja tappo (*Totschlag*), ja murhaa pidetään törkeämpänä rikoksena, rikosten tunnusmerkistöt eivät ole identtiset.

7. LOPUKSI

Oikeuskielen fraseologismit ovat välttämättömiä oikeuden alan kommunikaatiossa. Kuten muidenkaan oikeuden alan kielellisten keinojen, fraseologismienkaan tehtävä ei ole vain rakentaa tekstiä, vaan jo niiden kielellinen muoto itsessään on oikeudellinen toimi. Tämän vuoksi fraseologismien käyttämättä jättäminen tai käyttäminen väärin voi niin antaa huonon kuvan tekstin ammattimaisuudesta, kuin johtaa koko tekstin pätemättömyyteenkin. Tietämys fraseologismien käytöstä eri kielissä onkin tärkeä tutkimuksen kohde.

Aineiston analyysissä nousee esiin yhteensä 44 oikeuskielen fraseologismia, jotka ylittivät asetun yleisyysrajan eli 5 osumaa suomalaisista ja 4 osumaa saksalaisista sanayhdistelmistä. Suomalaisista tuomioissa kriteerit täytti 24 ja saksalaisissa tuomiossa 20 fraseologismia. Laajemman aineiston analyysi paljastaisi tuomioista varmasti enemmän tyypillisiä oikeuskielen fraseologismeja kuin tässä tutkielmassa nousee esiin, sillä aineiston suppeuden vuoksi osa jäi todennäköisesti huomaamatta, koska ne eivät toistuneet tarpeeksi usein. Tutkielmassa fraseologismeilla todettiin monenlaisia funktioita: ne jäsentävät tekstiä, vähentävät tekstin laatimisen vaikeaa, kuvastavat pysyvyyttä ja ennen kaikkea, ilmaisevat oikeusperiaatteita ja -sisältöjä.

Sekä suomalaisissa että saksalaisissa tuomiossa havaittiin 2 sanaparia, joita kaikkia käytettiin osana laajempaa fraseologismia, rutiini-ilmaisua. Sanaparien funktioksi todettiinkin nimenomaan oikeussisältöjen välittäminen. Ne toimivat täsmällisenä ja aukottomana ilmaisuna (Krzemińska-Krzywda 2010, 143), sillä ne esittävät oikeudellisesta ilmiöstä kaksi puolta.

Kollokaatioita nousi suomalaisissa tuomioissa esiin 12 ja saksalaisissa tuomioissa 11. Analyysissä kollokaatioiden tärkeimmäksi funktioksi todettiin asiasisällön tai oikeudellisen ilmiön eri varianttien ilmaiseminen. Toisin sanoen, ne kuvaavat lainsäädännössä määriteltyä toimintaa. Analyysissä esiin nousseiden kollokaatioiden ydin on muutamaa poikkeusta lukuunottamatta termi. (Ks. myös luku 4.2.3.)

Funktioverbirakenteita ei suomenkielisessä aineistossa luonnollisestikaan ole, sillä suomen kielessä ei tunneta niitä. Yllättäen saksalaisissakaan tuomioissa ei ole havaittavissa funktioverbirakenteita, vaikka niitä pidetään lain ja hallinnon alan kielelle tyypillisinä fraseologismeina (ks. Kjær 2007, 509). Tämä voi johtua siitä, että funktioverbirakenteiden raja substantiivi-verbikollokaatioihin ja verbi-idiomeihin ei ole selkeä, ja eri tutkijat rajaavat erilaisin perustein erilaisia yhdistelmiä pois funktioverbirakenteista. Huomioon on myös otettava, että tämän tutkielman aineisto on niin suppea, ettei funktioverbirakenteiden puutteesta voi vetää johtopäätöksiä.

Suomen korkeimman oikeuden tuomioissa havaitaan 10 ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioiden analyysissä 7 rutiini-ilmaisua. Suomen korkeimman oikeuden tuomioissa fraseologismien analyysissä korostui, että niitä käytettiin erityisesti rikosten tunnusmerkistön täyttymisen tai ei-täyttymisen kuvaajina. Rutiini-ilmaisuja käytettiin myös tekstin jäsentämisessä ja prosessuaalisten vaiheiden ja toimintojen kuvaamisessa. Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden analyysissä taas rutiini-ilmaistujen rituaalinen luonne nousi esiin, sillä tuomion avaa rutiini-ilmaisu ja Rubrum-osassa käytettävä rutiini-ilmaisu julistaa perässä seuraavaa tuomiolauselmaa. Lisäksi tuomiolauselmassa käytetään tiettyjä rutiini-ilmaisuja.

Kuten luvussa 3.1.1 todettiin, oikeusjärjestelmä on tiukasti sidoksissa kieleen ja se määrittää kaikki viestinnälliset parametrit, kielestä, käsitteistä ja nimityksistä tekstikonventioihin. Eri oikeusjärjestelmien välinen eroavaisuus ei siten tarkoita vain yksittäisten sisältöjen ja oikeussääntöjen erilaisuutta, vaan joka kulttuurissa on erilaiset tavat kuvata oikeutta kirjallisesti. (Sandrini 1999a, 10–12.). Aineiston analyysissä havaittiin, että fraseologismit nostavat esiin oikeusjärjestelmien välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä: erot tuomioistuinten toiminnassa ja rikosten tunnusmerkistöissä heijastuivat suoraan fraseologismeihin. Tutkielman analyysi on kuitenkin verran suppea, ja sekä fraseologismien funktioista että niiden ilmaisemista oikeussisällöistä saataisiin vertailukelpoisempaa tietoa laajemman korpuksen avulla.

Suomen korkeimman oikeuden ja Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden tuomioiden sisältämien oikeuskielisten fraseologismien analyysissä esiin nousivat erityisesti erot rikoksen tunnusmerkistössä sekä tuomioistuinten toiminnassa, josta on kerrottu luvussa 2. Vaikka Saksassa ja Suomessa erotetaan toisistaan murha (*Mord*) ja tappo (*Totschlag*) ja murhaa pidetään törkeämpänä rikoksena, rikosten tunnusmerkit eivät ole identtiset. Tämä näkyy tuomioissa, sillä niissä on perusteltava, mitkä rikoksen tunnusmerkit täyttyvät ja millä tavalla. Myös tuomioistuinten toiminnan eroavaisuudet heijastuvat suoraan tuomioihin ja niissä käytettyihin rutiini-ilmaisiin. Eroavaisuudet näkyvät erityisesti rutiini-ilmaisuissa, joita käytetään tuomioissa tietyissä kohdissa ja joilla on oikeussisältöjen ilmaisemisen lisäksi viestinnällinen funktio (ks. luku 6.4.3).

Tutkielmassa huomattiinkin, että suurimmalle osalle fraseologismeista ei ollut vastinetta toisessa kielessä. Fraseologismien vastaavuuden tarkastelu vaatisi syvempää terminologista tutkimusta, joissa perehdyttäisiin tämän tutkielman analyysiä tarkemmin fraseologismien välisiin keskinäisiin suhteisiin ja mekanismeihin niiden taustalla.

8. LÄHDELUETTELO

8.1 Aineisto

Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden päätökset:

<http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/list.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=Aktuell&Sort=3>

4 StR 375/00

4 StR 297/02

2 StR 248/04

1 StR 195/05

3 StR 243/05

5 StR 403/09

5 StR 438/12

3 StR 163/13

4 StR 147/14

2 StR 54/14

Suomen korkeimman oikeuden ennakkopäätökset: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/>

KKO 2000:29

KKO 2002:3

KKO 2004:80

KKO 2005:7

KKO 2005:44

KKO 2009:43

KKO 2012:98

KKO 2013:27

KKO 2014:5

KKO 2014:78

8.2 Läheteet

- Arntz, Reiner, Picht, Heribert & Mayer, Felix 2002. *Einführung in die Terminologearbeit*. 4., uudistettu painos. Studien zu Sprache und Technik Bd 2. Olms, Hildesheim.
- Bartsch, Sabine 2004. *Structural and Functional Properties of Collocations in English. A Corpus Study of Lexical and Pragmatic Constraints on Lexical Cooccurrence*. Narr, Tübingen.
- BMJ 2013 = Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz 2013. *Anzahl der Gerichte des Bundes und der Länder am 1. Mai 2013*. Saatavilla pdf-muodossa osoitteessa: <http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/Anzahl_der_Gerichte_des_Bundes_und_der_Laender.pdf;jsessionid=F929B773139C5906EF94062315111671.1_cid297?__blob=publicationFile> Luettu 8.1.2014.
- BMJ 2011 = Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz 2011. *Übersicht über den Gerichtsaufbau in der Bundesrepublik Deutschland*. Saatavilla pdf-muodossa osoitteessa: <http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/Schaubild_Gerichtsaufbau_Deutsch.pdf;jsessionid=55FCBB59C6D4DF901C1818822F00141C.1_cid334?__blob=publicationFile> Luettu 13.1.2014.
- Bundesgerichtshof 2014. *Der Bundesgerichtshof. The Federal Court of Justice*. Karlsruhe. Saatavilla pdf-muodossa osoitteessa: <http://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Downloads/DE/DerBGH/broschuereAktuell.pdf?__blob=publicationFile> Luettu 27.3.2015.
- Bundesgerichtshof 2015. *Entscheidungen des Bundesgerichtshofs*. [www-dokumentti] <http://www.bundesgerichtshof.de/DE/Entscheidungen/entscheidungen_node.html> Luettu 28.4.2015.
- Burger, Harald 2007. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 3., muutettu painos. Grundlagen der Germanistik 36. Schmidt, Berlin.
- Burger, Harald, Dobrovol'skij, Dmitrij, Kühn Peter & Norrick, Neal R. (toim.) 2007. *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. Phraseology. International Handbook of Contemporary Research*. 1. Halbband. Volume 1. De Gruyter, Berlin.
- Busse, Dietrich 2000. *Textsorten des Bereichs Rechtswesen und Justiz*. Antos, Gerd, Brinker, Klaus Heinemann, Wolfgang & Sager, Sven F. (toim.) *Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Handbücher zur Sprach-

- und Kommunikationswissenschaft. De Gruyter, Berlin, New York. 658–675. Saatavilla pdf-muodossa osoitteessa: <<https://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/Germanistik/AbteilungI/Busse/Texte/Busse-2000-02.pdf>>
- Caro Cedillo, Ana 2004. *Fachsprachliche Kollokationen. Ein übersetzungsorientiertes Datenbankmodell Deutsch-Spanisch*. Narr, Tübingen.
- Duden online e.p. [www-dokumentti] <<http://www.duden.de/woerterbuch>> Luettu 29.3.2015.
- Duden Recht A-Z 2010. Fachlexikon für Studium, Ausbildung und Beruf. 2. painos. Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus, Mannheim. Saatavilla www-muodossa osoitteessa: <<http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/recht-a-z>> Luettu 27.3.2015.
- Encyclopædia iuridica fennica 1995 = Suomalainen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, C-sarja n:o 27, teossarjan 4. osa, Jyväskylä. *Encyclopædia iuridica fennica. Suomalainen oikeustietosanakirja*.
- Engberg, Jan 1997. *Konventionen von Fachtextsorten: kontrastive Analysen zu deutschen und dänischen Gerichtsurteilen*. Forum für Fachsprachen-Forschung Bd. 36. Narr, Tübingen.
- Engberg, Jan 1999. Übersetzen von Gerichtsurteilen: Der Einfluß der Perspektive. Sandrini, Peter (toim.), 83–101.
- Euroopan oikeusportaali 2012. *Yleiset Tuomioistuimet – Saksa*. [www-dokumentti] <https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-de-fi.do?member=1> Luettu 5.1.2014.
- Euroopan oikeusportaali 2013a. *Tuomioistuinjärjestelmät jäsenvaltioissa – Saksa*. [www-dokumentti] <https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-de-fi.do> Luettu 8.12.2013.
- Euroopan oikeusportaali 2013b. *Erikoistuomioistuimet – Saksa*. [www-dokumentti] <https://e-justice.europa.eu/content_specialised_courts-19-de-fi.do?member=1> Luettu 5.1.2014.
- Fleischer, Wolfgang 1997. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2., tarkistettu ja täydennetty painos. Niemeyer, Tübingen.
- Frände, Dan, Matikkala, Jussi Tapani, Tolvanen, Matti, Viljanen, Pekka & Wahlberg, Markus 2006. *Keskeiset rikokset*. Edita, Helsinki.
- Gläser, Rosemarie 2007. Fachphraseologie/Set phrases in technical language. Burger, Harald, Dobrovolskij, Dmitrij, Kühn Peter & Norrick, Neal R. (toim.), 482–505.
- Gruntar Jermol 2013. Fachsprachliche Kollokationen – Schwerpunkt Deutsch-Slowenisch. *Linguistica* (Ljubljana) 53:2. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. 137–144.

- Gülich, Elisabeth 1997. Routineformeln und Formulierungsroutinen. Ein Beitrag zur Beschreibung 'formelhafter 'Texte'. Wimmer, Rainer & Berens, Franz-Joseph (toim.) *Wortbildung und Phraseologie*. Studien zur deutschen Sprache Bd. 9. Narr, Tübingen. 131–175.
- Hausmann, Franz Joseph 1985. Kollokationen im deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels. Bergenholtz, Henning & Mugdan, Joachim (toim.) *Lexikographie und Grammatik. Akten d. Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch* 28. –30.6.1984. Lexicographica: Series Major 3. Niemeyer, Tübingen. 118–129.
- Hausmann, Franz Joseph 2004. Was sind eigentlich Kollokationen. Steyer, Kathrin (toim.) *Wortverbindungen: mehr oder weniger fest*. Jahrbuch / Institut für Deutsche Sprache 2003. De Gruyter, Berlin. 309–334.
- Heikkinen, Vesa & Voutilainen Eero Genre – Monitieteinen näkökulma. Heikkinen, Vesa, Voutilainen, Eero, Lauerma, Petri, Tiililä, Ulla & Lounela, Mikko (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisu 169. Gaudeamus, Helsinki. 17–47.
- Heine, Antje 2008. *Funktionsverbgefüge richtig verstehen und verwenden*. Finnische Beiträge zur Germanistik Bd. 23. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Helbig, Gerhard 2006. Funktionsverbgefüge – Kollokationen – Phraseologismen. Anmerkungen zu ihrer Abgrenzung – im Lichte der gegenwärtigen Forschung. Breuer, Ulrich & Hyvärinen Irma (toim.) *Wörter – Verbindungen. Festschrift für Jarmo Korhonen zum 60. Geburtstag*. Peter Lang, Frankfurt am Main. 165–174.
- Helbig, Gerhard & Buscha, Joachim 2001. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Langenscheidt, Berlin & München.
- Hellman, Uwe 1998. *Strafprozessrecht*. Springer, Berlin & Heidelberg.
- Helsingin yliopiston avoin yliopisto e.p. *Prosessioikeus*. [www-dokumentti] <<http://www.avoin.helsinki.fi/kurssit/oikjohd/materiaali/osa6.html>> Luettu 23.4.2015.
- Hoffmann, Lothar 1985. *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. 2., uudistettu painos. Forum für Fachsprachenforschung Bd. 1. Narr, Tübingen.
- Hudalla, Inge 2012. Phraseologismen der deutschen Rechtssprache und ihre Übertragung ins Französische – Ein Buch mit sieben Siegeln? Plädoyer für ein juristisch orientiertes, pragmatisches Übersetzungskonzept. *Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung* 52. 97–114.

- Häcki Buhofer, Annelies 2011. Lexikografie der Kollokationen zwischen Anforderungen der Theorie und der Praxis. Engelberg, Stefan, Holler, Anke & Proost, Kristel (toim.) *Sprachliches Wissen zwischen Lexikon und Grammatik*. Institut für Deutsche Sprache, Jahrbuch 2010. De Gruyter, Berlin. 505–531.
- Jie, Yuan 1986. *Funktionsverbgefüge im heutigen Deutsch. Eine Analyse und Kontrastierung mit ihren chinesischen Entsprechungen*. Groos, Heidelberg.
- Jura Forum 2003–2015 a) *Juristische Abkürzungen*. [www-dokumentti] <<http://www.juraforum.de/juristische-abkuerzungen/>> Luettu 19.3.2015.
- Jura Forum 2003–2015 b) *Lexikon*. [www-dokumentti] <<http://www.juraforum.de/lexikon/>> Luettu 19.3.2015.
- Justiz-online e.p. = Die Justiz des Landes Nordrhein-Westfalen. *Recht von A - Z*. [www-dokumentti] <http://www.justiz.nrw.de/BS/rechta_z/index.php> Luettu 8.1.2014.
- Kalliokoski, Jyrki 2006. Tekstilajin taju ja toisella kielellä kirjoittaminen. Mäntynen, Anne, Shore, Susanne & Solin, Anne (toim.), 240–265.
- Kielitoimiston sanakirja e.p. = Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 37. *Kielitoimiston sanakirja*. Saatavilla [www-muodossa osoitteessa](http://www.muodossa.uta.fi) <<https://helios.uta.fi:2086/mot/uta/netmot.exe>> Luettu 20.3.2015.
- Kinnunen, Tuija. 2008. Oikeuskäsitteiden tulkinta kääntäjän näkökulmasta. Foley, Richard, Salmi-Tolonen, Tarja, Tukiainen, Iris & Vehmas, Birgitta (toim.) *Kielen ja oikeuden kohtaamisia. Heikki E.S. Mattilan juhlaKirja*. Talentum, Helsinki. 207–227.
- Kjær, Anne Lise 1999. Überlegungen zum Verhältnis von Sprache und Recht bei der Übersetzung von Rechtstexten der Europäischen Union. (toim.) Sandrini, Peter, 63–79.
- Kjær, Anne Lise 2007. *Phrasemes in legal texts*. Burger, Harald, Dobrovol'skij, Dmitrij, Kühn Peter & Norrick, Neal R. (toim.), 506–516.
- Korhonen, Jarmo 2008. *Saksa-suomi suursanakirja = Großwörterbuch Deutsch-Finnisch*. WSOY, Helsinki.
- Korkein oikeus 2013a. *Ennakkopäätökset*. [www-dokumentti] <<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/ennakkopaatokset.html>> Luettu 9.1.2014.
- Korkein oikeus 2013b. *Ennakkopäätösten julkaiseminen*. [www-dokumentti] <<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/ennakkopaatostenjulkaiseminen.html>> Luettu 9.1.2014.

- Korkein oikeus 2013c. *Suullinen käsittely*. [www-dokumentti] <<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/muutoksenhakemuksenlaatiminen/valituslupahakemusjavaltus.html>> Luettu 9.1.2014.
- Korkein oikeus 2013d. *Valitusasian käsittely*. [www-dokumentti] <<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/asiankasittely/valitusasiankasittely.html>> Luettu 9.1.2014.
- Korkein oikeus 2013e. *Valituslupa-asian käsittely*. [www-dokumentti] <<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/asiankasittely/valituslupa-asiankasittely.html>> Luettu 9.1.2014.
- Korkein oikeus 2014. *Tehtävät*. [www-dokumentti] <<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/korkeinoikeus/tehtavat.html>> Luettu 23.4.2015.
- Korkein oikeus 2015. *Jäsenet ja henkilöstö*. [www-dokumentti] <<http://www.korkeinoikeus.fi/fi/index/korkeinoikeus/jasenetjahrenkilosto.html>> Luettu 17.4.2015.
- Krzemińska-Krzywda, Joanna 2010. Juristische Phraseologie und Formulierungsmuster als Übersetzungsproblem. Maliszewski, Julian (toim.) *Diskurs und Terminologie beim Fachübersetzen und Dolmetschen. Discourse and Terminology in Specialist Translation and Interpreting*. Posener Beiträge zur Germanistik Volume 25, Peter Lang, Frankfurt am Main. 137–149.
- Küper, Wilfried 2012. *Strafrecht Besonderer Teil: Definitionen mit Erläuterungen* (Grundbegriffe des Rechts). 8. painos. C.F. Müller, Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg.
- Köpke, Danny 2011. *Der Volksgerichtshof: Im Namen des Volkes? Eine Analyse im Kontext der Neuordnung der Justiz im nationalsozialistischen Deutschland*. Diplomica, Hamburg.
- Lakikielen perussanakirja e.p. = Kielikone oy. *Lakikielen perussanakirja* Saatavilla www.muodossa osoitteessa <<https://helios.uta.fi:2120/mot/uta/netmot.exe>> Luettu 30.3.2015.
- Lehr, Andrea 1998. Kollokationen in Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Wiegand, Herbert Ernst (toim.) *Perspektiven der pädagogischen Lexikographie des Deutschen. Untersuchungen anhand von "Langenscheidts Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache"*. Lexicographica. Series maior 86. Niemeyer, Tübingen. 256–281.
- Leppänen, Tatu 2015. *Jutun palauttaminen*. [www-dokumentti] <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:jutun_palauttaminen> Luettu 30.3.2015.
- Lexexakt Rechtslexikon* 2015. [www-dokumentti] <<http://www.lexexakt.de/>> Luettu 20.3.2015.

- Liimatainen, Annikki 2009. Rutiini-ilmaisujen kääntämisen problematiikkaa. *Käännösteoria, ammattikielet ja monikielisyys*. VAKKI:n julkaisut N:o 36 Vaasa. 263–274.
- Liimatainen, Annikki 2014. Graduohjaus 23.1.2014. Tampereen yliopisto.
- Liimatainen, Annikki 2015. *Kollokationen in juristischen Fachtexten im Sprachenpaar Deutsch-Finnisch: Kulturspezifik und translatorisches Management*. 2nd International Conference on Translation and Interpreting Studies "Translation Studies and Translation Practice".¹⁶
- Lux, Friedemann 1981. *Text, Situation, Textsorte: Probleme der Textsortenanalyse, dargestellt am Beispiel der britischen Registerlinguistik; mit einem Ausblick auf eine adäquate Textsortentheorie*. Tübinger Beiträge zur Linguistik Bd. 172. Narr, Tübingen.
- Majanen, Martti 2015. [www-dokumentti] <<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:yyhten%C3%A4israngaistusj%C3%A4rjestelm%C3%A4>> Luettu 19.4.2015.
- Martikainen, Ossi e.p. *Suomen oikeuslaitos/tuomioistuimet*. [www-dokumentti] <http://opinnot.internetix.fi/fi/muikku2materiaalit/lukio/yyh/yyh3/3.0_oikeuslaitos/3.1_suomen_oikeuslaitos?C:D=hNwz.g5dZ&m:selres=hNwz.g5dZ> Luettu 29.1.2014.
- Mattila, Heikki E.S. 2002. *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. Kauppakaari: Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.
- Mattila, Heikki E.S. 2010. Suomalaisen oikeuskielen erityispiirteet. Mattila, Heikki E.S., Paajula, Sari & Piehl, Aino (toim.) *Oikeuskieli ja säädöstieto. Rättsspråk och författningsinformation*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 41. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki.
- Max.sperber UG 2015. *III. Dolus Eventualis - Eventualvorsatz* [www-dokumentti] <<http://www.iurastudent.de/content/iii-dolus-eventualis-eventualvorsatz>> Luettu 19.4.2015.
- Müller, Hans-Georg 2009. *Adleraug und Luchsenohr. Deutsche Zwillingsformeln und ihr Gebrauch*. Linguistik International Band 22. Lang, Frankfurt am Main.
- Mäntynen, Anne, Shore, Susanne & Solin, Anne (toim.) 2006. *Genre – tekstilaji*. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Niiranen, Marja 1996. *Suomi-Saksa-Suomi: Lakikielen perussanakirja*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.
- Oikeudenkäynti e.p. [www-dokumentti] <<http://www.xn--oikeudenkynti-jfb.fi/tietoa/rikosasiat/>> Luettu 31.3.2015.

¹⁶ ei vielä julkaistu

- Oikeudenkäyntikulut 2011 = Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011. Työryhmän raportti. *Oikeudenkäyntikulut*. Helsingin hovioikeuden julkaisuja.
- Oikeus e.p. [www-dokumentti] <<http://www.oikeus.fi/fi/index/esitteet/todistajanaoikeuden-kaynnissa/mitenoikeudessatoimitaan.html>> Luettu 31.3.2015.
- Oikeuslaitos 2013a. *Hovioikeudet*. [www-dokumentti] <<http://www.oikeus.fi/4322.htm>> Luettu 27.11.2013.
- Oikeuslaitos 2013b. *Tuomioistuimet* [www-dokumentti] <<http://www.oikeus.fi/4315.htm>> Luettu 7.1.2014.
- Oikeuslaitos 2013c. *Valtakunnanoikeus* [www-dokumentti] <<http://www.oikeus.fi/50943.htm>> Luettu 7.1.2014.
- Otto, Harro 2005. *Grundkurs Strafrecht. Die einzelnen Delikte*. 7. painos. De Gruyter, Berlin.
- Pihlajamäki, Heikki 2013. *Ylimmän lainkäytön historiaa*. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.fi) osoitteessa: <<http://www.kko.fi/49285.htm>> Luettu 4.12.2013.
- Pottelberge, Jeroen van 2007. Funktionsverbgefüge und verwandte Erscheinungen. Burger, Harald, Dobrovol'skij, Dmitrij, Kühn Peter & Norrick, Neal R. (toim.), 436–444.
- Pöcker, Markus 2007. *Stasis und Wandel der Rechtsdogmatik*. Jus Publicum 170. Mohr, Tübingen.
- Rechtslexikon* 2014. [www-dokumentti] <<http://www.rechtslexikon.net/>> Luettu 17.4.2015.
- Reiß, Katharina & Vermeer, Hans 1991. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Linguistische Arbeiten Bd. 147. 2. painos. Niemeyer, Tübingen.
- Ross, Alf 1929. *Theorie der Rechtsquellen. Ein Beitrag zur Theorie des positiven Rechts auf Grundlage dogmenhistorischer Untersuchungen*. Deuticke, Leipzig.
- Sandrini, Peter 1999a. Translation zwischen Kultur und Kommunikation: Der Sonderfall Recht. Sandrini, Peter (toim.), 9–43.
- Sandrini, Peter (toim.) 1999b. *Übersetzen von Rechtstexten: Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachenforschung Bd. 54. Narr, Tübingen.
- Seifert, Jan 2004. *Funktionsverbgefüge in der deutschen Gesetzessprache (18 – 20 Jahrhundert)*. Germanistische Linguistik Monographien Band 15. Olms, Hildesheim.
- Shore, Susanne & Mäntynen, Anne 2006. Johdanto. Mäntynen, Anne, Shore, Susanne & Solin, Anne (toim.), 9–41.
- Sosa Mayor, Igor 2006. *Routineformeln im Spanischen und im Deutschen. Eine pragmalinguistische kontrastive Analyse*. Praesens, Wien.
- Spiegel* 1951/28. Nach reiflicher Überlegung. [www-dokumentti] <<http://www.spiegel.de/>>

- spiegel/print/d-29194310.html> Luettu 22.4.2015.
- Stein, Stephan 1995. *Formelhafte Sprache. Untersuchungen zu ihren pragmatischen und kognitiven Funktionen im gegenwärtigen Deutsch*. Sprache in der Gesellschaft Bd. 22. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Stolze, Rade Gundis. 1999. Expertwissen des juristischen Fachübersetzers. Sandrini, Peter (toim.), 45–62.
- Tabares Plasencia, Encarnación 2010. Ausgewählte Übersetzungsprobleme der juristischen Fachphraseologie. Vergleich Deutsch-Spanisch. Korhonen, Jarmo, Mieder, Wolfgang, Piirainen Elisabeth & Piñel, Rosa (toim.) *Phraseologie global – areal – regional : Akten der Konferenz EUROPHRAS 2008 vom 13.-16.8.2008 in Helsinki*. Narr, Tübingen. 285–291.
- Tabares Plasencia, Encarnación 2012. Analyse und Abgrenzung rechtssprachlicher phraseologischer Einheiten im Spanischen und Deutschen und ihre Bedeutung für die Übersetzung. *Lebende Sprachen* 57:2, 314–328. Saatavilla pdf-muodossa osoitteessa: <<http://helios.uta.fi:2097/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=f578509c-9285-47d4-90fa-366accf9fa1a%40sessionmgr111&vid=7&hid=114>>
- Tuomioistuinsanasto 2001 = Oikeusministeriö, Valtioneuvoston kanslia & Edita Oyj, Helsinki. *Tuomioistuinsanasto*. Kuhmonen, Kaisa (toim.). Saatavilla pdf-muodossa osoitteessa: <<http://www.finlex.fi/data/muut/saadkaan/tuomio.pdf>>
- Wiesmann, Eva 2004. *Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation. Wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines Lexikographischen Konzepts*. Forum für Fachsprachen-Forschung Bd. 65. Narr, Tübingen.
- Wotjak, Barbara 2005. Routineformeln im Lernerwörterbuch. Barz, Irmhild, Bergenholtz, Henning & Korhonen, Jarmo (toim.) *Schreiben, Verstehen, Übersetzen, Lernen. Zu ein- und zweisprachigen Wörterbüchern mit Deutsch*. Finnische Beiträge zur Germanistik Bd. 14. Peter Lang, Frankfurt am Main. 371–387.
- Wotjak, Barbara & Heine, Antje 2005. Zur Abgrenzung und Beschreibung verbonominaler Wortverbindungen (Wortidiome, Funktionsverbgefüge, Kollokationen). *Deutsch als Fremdsprache* 42/3, 143–153.
- Zinsmeister, Heike & Heid, Ulrich 2004. *Significant Triple: Adjektive+Noun+Verb Combinations*. Proceedings of KONVENS 2004, Vienna, Austria. Saatavilla pdf-muodossa osoitteessa: <<http://www.ims.uni-stuttgart.de/institut/mitarbeiter/zinsmeis/pubs/SigColl-paper.pdf>> Luettu 14.5.2014.

Viittaukset lainsäädäntöön, oikeuskäytäntöön ja hallituksen esityksiin

Saksan oikeuskäytäntö ja lainsäädäntö

BGHst = Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen

BGHSt 3, 180 = Urt. v. 30.09.1952, Az.: 1 StR 243/52. Saatavilla www-muodossa osoitteessa <https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1952-09-30/1-StR-243_52?q=BGHSt%203%2C%20180%20&suggest=1> Luettu 30.3.2015

Gesetze im Internet <<http://www.gesetze-im-internet.de/aktuell.html>>

StGB = Strafgesetzbuch 15.05.1871 (Neugefasst durch Bek. v. 13.11.1998 I 3322; zuletzt geändert durch Art. 1 G v. 21.1.2015 I 10)

StPO = Strafprozessordnung StPO 12.09.1950

Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich (15.05.1871).

saatavilla www-muodossa osoitteessa <http://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetzbuch_%C3%BCr_das_Deutsche_Reich_%281871%29> Luettu 27.3.2015.

Suomen oikeuskäytäntö, hallituksen esitykset ja lainsäädäntö

Ennakkopäätökset Finlex <<http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/>>

KKO:1995:102

KKO:1984-II-142

KKO:1985-II-112

KKO:1996:76

Hallituksen esitykset Finlex <<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/>>

HE 94/1993

Suomen säädöskokoelma Finlex <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/>>

Rikoslaki 1889/39

LIITTEET

LIITE I. Esimerkki Suomen korkeimman oikeuden tuomiosta.

KKO:2005:44

Dokumentin versiot

På svenska

Murha Tappo

Diaarinumero: R2003/1098

Esittelypäivä: 3.12.2004

Antopäivä: 31.3.2005

Taltio: 781

A oli tahallaan tappanut B:n lyömällä tätä kerran kirveellä päähän.

Kysymys murhan tunnusmerkistön täyttymisestä. (Ään.)

RL 21 luku 2 §

Asian käsittely alemmissa oikeuksissa
Muutoksenhaku Korkeimmassa oikeudessa
Korkeimman oikeuden ratkaisu

Asian käsittely alemmissa oikeuksissa

Syyte Tampereen käräjäoikeudessa

[---]

Käräjäoikeuden tuomio 10.2.2003

[---]

Edellä esitetyillä perusteilla käräjäoikeus katsoi syytteen murhasta jääneen selvittämättä ja tuomitsi S:n taposta 10 vuodeksi 6 kuukaudeksi vankeuteen.

Asian ovat ratkaisseet Pekka Nisula ja lautamiehet.

Turun hovioikeuden tuomio 16.10.2003

[---]

Tämän vuoksi hovioikeus, muuttaen käräjäoikeuden tuomiota, tuomitsi S:n murhasta elinkaudeksi vankeuteen.

Asian ovat ratkaisseet hovioikeuden jäsenet Riitta Jousi, Saara Laapas ja Raimo Kylläinen.

Muutoksenhaku Korkeimmassa oikeudessa

S:lle myönnettiin valituslupa. Valituksessaan S vaati hovioikeuden tuomion muuttamista siten, että syyte murhasta hylätään ja hänen katsotaan syyllistyneen kuolemantuottamukseen tai törkeään kuolemantuottamukseen ja joka tapauksessa, ettei tekoa katsota murhaksi ja että hänet tuomitaan määräaikaiseen vankeusrangaistukseen.

Syyttäjät ja asianomistajat antoivat heiltä pyydetty vastaukset vaatien valituksen hylkäämistä.

Asiassa toimitettiin suullinen käsittely.

Korkeimman oikeuden ratkaisu

Perustelut

Asian tausta

[---]

Syytteessä tarkoitettu teko

[---]

Teon jälkeiset tapahtumat

[---]

S:n kertomus

[---]

Teon oikeudellinen arviointi

[---]

Tahallisuus

[---]

Murha vai tappo

[---]

Kysymys vakaasta harkinnasta

[---]

Erityisen raaka tai julma tekotapa

[---]

Teon kokonaisarvostelu ja johtopäätös

[---]

29. Yllä mainituilla perusteilla Korkein oikeus katsoo S:n syyllistyneen murhaan.

Tuomiolauselma

Hovioikeuden tuomion lopputulosta ei muuteta.

Asian ovat ratkaisseet oikeusneuvokset Anja Tulenheimo-Takki, Gustaf Möller (eri mieltä), Mikko Tulokas, Lauri Lehtimaja ja Gustav Bygglin. Esittelijä Sari Ruokojärvi.

Eri mieltä olevan jäsenen lausunto

[---]

BUNDESGERICHTSHOF
IM NAMEN DES VOLKES URTEIL

2 StR 248/04

vom 10. November 2004

in der Strafsache

gegen

wegen Totschlags

Der 2. Strafsenat des Bundesgerichtshofs hat in der Sitzung vom 10. November 2004, an der teilgenommen haben: Vorsitzende Richterin am Bundesgerichtshof Dr. Rissing-van Saan, und die Richter am Bundesgerichtshof Dr. h.c. Detter, Dr. Bode, Rothfuß, Prof. Dr. Fischer, Bundesanwalt in der Verhandlung Staatsanwalt bei der Verkündung als Vertreter der Bundesanwaltschaft, Rechtsanwalt als Verteidiger, Rechtsanwalt als Vertreter der Nebenkläger, Justizangestellte als Urkundsbeamtin der Geschäftsstelle, für Recht erkannt:

1. Auf die Revisionen der Staatsanwaltschaft und der Nebenkläger wird das Urteil des Landgerichts Kassel vom 18. November 2003 mit den Feststellungen aufgehoben.

Die Sache wird zu neuer Verhandlung und Entscheidung, auch über die Kosten der Rechtsmittel, an eine andere als Schwurgericht zuständige Strafkammer des Landgerichts zurückverwiesen.

2. Die Revision des Angeklagten gegen das vorbezeichnete Urteil wird verworfen. Er hat die Kosten seines Rechtsmittels und die den Nebenklägern hierdurch entstandenen notwendigen Auslagen zu tragen.

Von Rechts wegen

Gründe:

Das Landgericht hat den Angeklagten wegen Totschlags zu einer Freiheitsstrafe von neun Jahren und acht Monaten verurteilt.

Gegen dieses Urteil richtet sich die Revision des Angeklagten, mit der er die Verletzung formellen und materiellen Rechtes rügt. Er erstrebt eine Verurteilung wegen Körperverletzung mit Todesfolge, hilfsweise die Bejahung eines minder schweren Falles des Totschlags sowie die Anordnung einer Maßregel nach § 64 StGB.

Die Revisionen der Staatsanwaltschaft und der Nebenkläger beanstanden die Verletzung materiellen Rechtes mit dem Ziel einer Verurteilung wegen Mordes.

Die Revision des Angeklagten ist unbegründet; die Rechtsmittel der Staatsanwaltschaft und der Nebenkläger haben in vollem Umfang Erfolg.

I.

1. Nach den Feststellungen des Landgerichts waren der Tat Streitigkeiten des Angeklagten mit der später getöteten Z. Ö., mit der er eine Beziehung unterhalten hatte, vorausgegangen. [---]

2. Das Landgericht hat zwar (direkten) Tötungsvorsatz angenommen, aber eine Verurteilung wegen Mordes (§ 211 StGB) abgelehnt.

[---]

II.

Die Revision des Angeklagten ist unbegründet. Weder die - bereits unzulässigen (§ 344 Abs. 2 Satz 2 StPO) - Verfahrensrügen noch die Sachrügen haben Erfolg. Der Senat nimmt insoweit auf die zutreffenden Ausführungen des Generalbundesanwalts in seiner Antragsschrift vom 5. Juli 2004 Bezug.

III.

Die Revisionen der Staatsanwaltschaft und der Nebenkläger greifen jedoch durch; das angefochtene Urteil ist aufzuheben.

1. [---]

2. [---]

a) [---]

b) [---]

c) [---]

Die aufgezeigten Rechtsfehler führen zur Aufhebung des angefochtenen Urteils. Der Senat hat auch die dem Urteil zugrunde liegenden Feststellungen aufgehoben (§ 353 Abs. 2 StPO),

[---]

IV.

Der neue Tatrichter wird näher darzulegen haben, weshalb beim Angeklagten bei Begehung der Tat die Steuerungsfähigkeit erheblich vermindert war. Da der Tatrichter zur Bejahung der Voraussetzungen des § 21 StGB vor allem auch auf die affektiv angespannte Situation abgestellt hat, wird insbesondere zu erläutern sein, inwieweit der Annahme eines Affektes die "Vorkonstituierung der Handlung" entgegensteht.

Universität Tampere
Fachbereich Sprach-, Translations- und Literaturwissenschaften
Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

SAARIJÄRVI, OUTI: *Die Revisionen der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts werden verworfen*. Rechtssprachliche Phraseologismen in den Urteilen des finnischen Obersten Gerichtshofs und des Bundesgerichtshofs.

Masterarbeit 87 Seiten,
Anhang 5 Seiten,
Deutschsprachige Kurzfassung 15 Seiten

April 2015

1 EINLEITUNG

Ziel der vorliegenden Masterarbeit ist, rechtssprachliche Phraseologismen in den Urteilen des finnischen Obersten Gerichtshofs und des Bundesgerichtshofs zu analysieren und sie kontrastiv zu vergleichen. Zu diesem Zweck werden mittels einer Analyse aus zehn Urteilen des Obersten Gerichtshofs und zehn Urteilen des Bundesgerichtshofs aus den Jahren 2000-2014 die für die Textsorte typischen rechtssprachlichen Phraseologismen herausgesucht und analysiert. Die Analyse konzentriert sich auf die Bedeutung und die Funktion der rechtssprachlichen Phraseologismen konzentriert. Diese wird mit Hilfe einer Hintergrundrecherche realisiert, in der Rechtsvorschriften, Rechtsliteratur und Rechtslexika verwendet werden.

Alle Urteile behandeln entweder Mord (*murha*) oder Totschlag (*tappo*). Anhand früherer Untersuchungen sind als typische Phraseologismen satzwertige Routineformeln und satzgliedwertige Zwillingsformeln, Funktionsverbgefüge und Kollokationen angenommen worden (Gläser 2007; Kjær 2007; Krzemińska-Krzywda 2010; Tabares Plasencia 2010, 2012; Hudalla 2012).

2 INSTITUTIONELLE KONTEXT: GERICHTSHÖFE

2.1 Der finnische Oberste Gerichtshof

Der finnische Oberste Gerichtshof (*korkein oikeus*, Abk. KKO) ist das oberste Gericht Finnlands im Bereich der Zivil- und Strafrechtspflege (Tuomioistuinsanasto 2001, 57). Er steht an der Spitze der Amtsgerichte (*käräjäoikeus*) und Obergerichte (*hovioikeus*) (*Oikeuslaitos*

2013b). Die Aufgabe des Obersten Gerichtshofs besteht vor allem darin, Präjudikate zu geben (Korkein oikeus 2014). Anders als der Bundesgerichtshof, überprüft der KKO die an ihn herangetragenen Urteile der Instanzgerichte (hauptsächlich zweitinstanzliche Urteile von Obergerichten) nicht nur auf Rechtsfehler, sondern auch in tatsächlicher Hinsicht (Leppänen 2015). Er muss somit seine eigenen Tatsachenfeststellungen treffen. Das finnische Rechtsmittel *valitus* entspricht also eher in diesem Zusammenhang *Berufung* als *Revision*. Es kann aber auch gegen die Beschlüsse eingeleitet werden, und in dem Fall entspricht sie eher *Beschwerde*.

Der Instanzenzug der ordentlichen Gerichte ist in Finnland dreiteilig: erste Instanz ist das Amtsgericht, zweite Instanz ist das Obergericht als Berufungsgericht und dritte Instanz ist der Oberste Gerichtshof als Berufungsgericht (Oikeuslaitos 2013b). Der KKO überprüft nur zugelassene Berufungen. Die Verhandlung ist zweiteilig: Im ersten Teil wird entschieden, ob die Berufung zugelassen werden sollte. Wenn ja, wird im zweiten Teil über die Sache entschieden. (Korkein oikeus 2013e.) Der Oberste Gerichtshof kann entweder das Urteil des Obergerichts aufrechterhalten oder es verändern. Nur ausnahmsweise wird das Urteil des unteren Gerichts aufgehoben und die Sache an die untere Instanz zurückverwiesen, zum Beispiel wenn es in der Verhandlung an der unteren Instanz ein Verfahrensfehler aufgetreten ist (Leppänen 2015.)

2.2. Der Bundesgerichtshof

Der Bundesgerichtshof (Abk. BGH) ist der oberste Gerichtshof der Bundesrepublik Deutschland im Bereich der Zivil- und Strafrechtspflege, also der ordentlichen Gerichtsbarkeit. Der BGH steht an der Spitze der Amtsgerichte, Landgerichte und Oberlandesgerichte. Der Bundesgerichtshof ist vor allem ein Revisionsgericht, also er überprüft die an ihn herangetragenen Urteile der Instanzgerichte ausschließlich auf Rechtsfehler und nicht in tatsächlicher Hinsicht. (Bundesgerichtshof 2014, 4, 6.) Das Rechtsmittel „Revision“ ist in Finnland unbekannt. Sie könnte mit *oikeuskysymyksiin rajoittunut valitus* also nur *auf Rechtsfehler beschränktes Rechtsmittel* übersetzt werden (Euroopan oikeusportali 2012).

Bei Strafsachen ist der Instanzenzug in Deutschland zweiteilig und aus dem Grund brauchen die Revisionen in Strafsachen zum BGH nicht zugelassen zu werden. Der BGH überprüft hauptsächlich die Urteile der Landgerichte, deren Verfahrensgegenstand Kapitalverbrechen sind. Im Gegensatz zum Obersten Gerichtshofs kann der Bundesgerichtshof über die Sache nur ausnahmsweise selbst entscheiden. (Bundesgerichtshof 2014, 24, 28, 30.) Wenn er die Revision

als begründet betrachtet, wird das Urteil aufgehoben und die Sache an untere Gericht zurückverwiesen (353-354 § StPO). Falls er die Revision für unbegründet hält, wird sie verworfen (Duden Recht A-Z 2010, s.v. *Revision*).

3 RECHTSSPRACHE UND TEXTSORTENKONVENTIONEN

Rechtssprache ist immer mit einer Rechtsordnung verbunden. Die Unterschiede zwischen Rechtsordnungen haben somit Einwirkung nicht nur auf die Rechtsinhalte, sondern sie beeinflussen das schriftliche Realisieren der Rechtssprache, zum Beispiel Termini und Textsortenkonventionen (Sandrini 1999a, 10–12) sowie Phraseologismen, wie in dieser Masterarbeit gezeigt wird. Die Rechtssprache manifestiert sich in unterschiedlichen Textsorten, wie zum Beispiel in Gesetzen, Kommentare und Urteilen (Hudalla 2012, 98).

Bei Textsorten haben sich aufgrund ihres wiederholten Auftretens charakteristische Sprachverwendungs- und Textgestaltungsmuster herausgebildet. Damit der Text als ein Repräsentant der Textsorte erkannt wird, müssen die Normen und Konventionen eingehalten werden. Konventionen sind flexibler als Normen, deren Weglassen Sanktionen nach sich zieht. Textsortenkonventionen können aber durch andere Textsortenkonventionen ersetzt werden. (Reiß & Vermeer 1991, 177-179.)

4 RECHTSSPRACHLICHE PHRASEOLOGISMEN

4.1 Definition eines rechtssprachlichen Phraseologismus

In dieser Masterarbeit wird ein rechtssprachlicher Phraseologismus als ein in einer rechtlichen Textsorte konventionalisierte, reproduzierbare, lexikalisierte und feste Wortverbindung, die rechtliche Inhalte ausdrückt, definiert. Die Definition basiert auf der Definition des Fachphraseologismus von Gläser (2007, 487) und der Definition des rechtssprachlichen Phraseologismus von Tabares Plasencia (2012, 321), die in Anlehnung an die Definition des Fachphraseologismus von Gouadec (1994)¹⁷ gebildet wurde. „Rechtliche Inhalte“ müssen nicht unbedingt in einem Terminus innerhalb des rechtssprachlichen Phraseologismus geladen sein, sondern sie können sich auch von der Bedeutung des gesamten Phraseologismus ableiten.

¹⁷Gouadec, Daniel 1994. Nature et traitement des entités phraséologiques. Terminologie et phraséologie. Acteurs et aménageurs. *Actes de la deuxième Université d'Automne en Terminologie*. La Maison du Dictionnaire, Paris. 164–193 (Tabares Plasencia 2012, 321).

4.2. Typische rechtssprachliche Phraseologismen

4.2.1 Zwillingsformeln

Eine Zwillingsformel ist ein Phraseologismus, der aus zwei (selten drei) Wörtern der gleichen Wortklasse zusammengesetzt worden ist. Die Wörter werden mit einer Konjunktion oder Präposition verbunden. (Fleischer 1997, 106.) Die Zwillingsformel kann auch aus zwei gleichen Wörtern bestehen (Burger 2007, 46).

Andere Kriterien der Zwillingsformel sind Untrennbarkeit (Krzemińska-Krzywda 2010, 143) und stabile Reihenfolge (Burger 2007, 46). Zwillingsformeln sind oft Teil eines anderen Phraseologismus (Burger 2007, 46). Die Zwillingsformeln weisen Informationen eines bestimmten Rechtsprinzips auf. Sie sind aber keine Termini, wie Krzemińska-Krzywda (2010, 143) behauptet, weil Termini feste Ernennungen für Fachbegriffe sind. Die Funktion einer rechtssprachlichen Zwillingsformel ist es, als möglichst genauer und klarer Ausdruck zu fungieren (Krzemińska-Krzywda 2010, 143).

4.2.2. Funktionsverbgefüge

In der finnischen Sprache werden solche Erscheinungen wie Funktionsverbgefüge nicht erkannt, oder jedenfalls nicht unter dieser Bezeichnung. In der deutschen Sprache sind die Funktionsverbgefüge aber sowohl von Grammatikern als auch von Phraseologieforschern betrachtet worden. Unten werden sechs Kriterien genannt, die in vielen Studien als die meistrelevanten Kriterien zur Abgrenzung der Funktionsverbgefüge betrachtet werden.

- 7) Ein Funktionsverbgefüge (Abk. FVG) ist eine feste semantische Einheit aus einem Funktionsverb und einem nominalem Teil, die beide zusammen in dem Satz als Prädikat fungiert (Helbig & Buscha 2001, 68). Der nominale Teil besteht entweder aus einer Präpositionalgruppe (FV + pS) oder aus einem Substantiv im Akkusativ (FV + SA) (Heine 2008, 11).
- 8) Das Funktionsverb innerhalb des Gefüges hat eine verblasste Bedeutung (Helbig & Buscha 2001, 69).
- 9) Anstatt des Verbs trägt das Substantiv innerhalb des Gefüges die Bedeutung (Pottelberge 2007, 437). Es ist hauptsächlich ein Abstraktum, das eine Ableitung von einem Verb oder Adjektiv ist (Helbig & Buscha 2001, 69).

- 10) Die Bedeutung des Funktionsverbgefüges ist weitgehend mit der Bedeutung des ihm stammverwandten Verbs oder Adjektivs (mit Kopula) vergleichbar (Helbig & Buscha 2001, 69).
- 11) Das Substantiv des Funktionsverbgefüges ist keine unikale Komponente, und es liegt im Gefüge nicht in übertragener Bedeutung (Heine 2008, 11).
- 12) Das Funktionsverbgefüge ist eine enge semantische Einheit, deren nominaler Teil weder erfragbar noch pronominalisierbar ist (Heine 2008, 11).

4.2.3. Kollokation

Kollokation wird hier als präferiertes Zusammenvorkommen von mindestens zwei Lexemen definiert (Wotjak & Heine 2005, 147), das typisch, konventionalisiert ja reproduzierbar ist (Caro Cedillo 2004, 31). Die Lexeme haben eine inhaltliche (Liimatainen 2015) und syntaktische Verbindung (Bartsch 2004, 76). Kollokationen sind nichtidiomatische (oder schwach idiomatische) Verbindungen, weil sie dekomponierbar sind und ihre Bedeutung aus den Bedeutungen der Komponenten erschlossen werden kann (siehe z.B. Wotjak & Heine 2005, 147). Die Komponenten sind entweder *Basis* und *Kollokator* (Hausmann 1985, 118–119) oder *Kollokant* und *Kollokat* (Lehr 1998, 271) genannt. In dieser Arbeit werden die zuletzt genannten Benennungen präferiert.

Die Kollokation ist eine Bedeutungseinheit: das Kollokat hat eine spezifische Bedeutung, die nur im Zusammenhang mit dem Kollokant sowie mit der kommunikativen Situation erschlossen werden kann (Caro Cedillo 2004, 38–39). Zudem können Kollokate nur selten durch synonyme Varianten ersetzt werden (Liimatainen 2015). Zum Beispiel kann man auf Finnisch *hylätä syyte* (‚Anklage abweisen‘) oder *kumota tuomio* (‚Urteil aufheben‘), aber nicht *kumota syyte* (‚Anklage aufheben‘) oder *hylätä tuomio* (‚Urteil abweisen‘) sagen, obwohl die Verben *hylätä* und *kumota* oft als Synonyme betrachtet werden (Kielitoimiston sanakirja o.J., s.v. *hylätä*).

Der Kern der fachsprachlichen Kollokation ist oft ein Terminus. Der Terminus und die Lexeme um ihn herum drücken zusammen fachsprachliches Wissen aus. (Liimatainen 2015.) In dieser Arbeit wird aber von einer rechtssprachlichen Kollokation nicht vorausgesetzt, dass sie einen Terminus enthält (siehe Caro Cedillo 2004, 40), sondern die Verbindung kann auch als eine reproduzierbare Verbindung im Fachbereich Recht zur Übertragung bestimmter rechtlicher Inhalte verwendet werden. Zum Beispiel wird die Kollokation *katsoa selvityksi* (‚als geklärt

betrachten‘) in dem Korpus benutzt, um die Tatsachenfeststellungen des Gerichts über die Tatsachen zu vermitteln. Kollokationen sind sehr typisch für die Rechtssprache, weil sie die Variante der rechtlichen Inhalte oder Erscheinungen ausdrücken (siehe z.B. Krzemińska-Krzywda 2010, 142) und in Vorschriften festgelegte Handlungen aufweisen (Kjær 2007, 509).

4.2.4 Routineformel

Liimatainen (2009, 265) definiert Routineformeln als feste, potenziell selbstständige, situationsgebundene, hauptsächlich satzwertige Äußerungen, die in gleicher oder in ähnlicher Form in täglicher Interaktion sowohl in mündlicher als auch in schriftlicher Kommunikation vorkommen (siehe auch Stein 1995, 50; Wotjak 2005, 373, Burger 2007, 29). „In ähnlicher Form“ bedeutet, dass sie Variation erlauben und zum Beispiel Lücken haben, die mit situationsspezifischen Informationen gefüllt werden müssen (siehe dazu Stein 1995, 35). Zu Routineformeln gehören idiomatische, teilidiomatische und nichtidiomatische Äußerungen (Sosa Mayor 2006, 36–37.) Ihre Festigkeit ist pragmatisch, weil sie auf wiederholendem Gebrauch beruht (Stein 1995, 57). Sie sind ein Teil des mentalen Lexikons, also sie werden als Einheiten im Gedächtnis gespeichert und dort abgerufen (Liimatainen 2009, 264). In schriftlicher Kommunikation sind die Routineformeln mit einer Textsorte verbunden und kommen oft an einer bestimmte Stelle im Text vor (Kjær 2007, 513).

4.3 Äquivalenzfindung bei rechtssprachlichen Phraseologismen

Wie Termini drücken rechtssprachliche Phraseologismen außersprachliches Wissen über rechtliche Inhalte aus. Ihre Verwendung ist hauptsächlich normativ festgelegt, also es wird eine bestimmte Formulierung gefordert, um eine bestimmte rechtliche Handlung auszuführen. Deswegen können falsche Übersetzungen der rechtssprachlichen Phraseologismen nicht nur die Glaubwürdigkeit des Textes als Fachtext zerstören, sondern auch unerwünschte rechtliche Folgen mit sich bringen.

Wegen der besonderen Beziehung von Recht und Sprache haben die rechtssprachlichen Phraseologismen sehr selten entsprechende Äquivalente in anderen Sprachen (Kjær 2007, 508). Nach Hudalla (2012, 108–109) können folgende Äquivalenzgrade festgestellt werden: 1) (fast) völlige Äquivalenz, 2) Teiläquivalenz (einige gleiche Eigenheiten, aber auch unterschiedliche

Eigenheiten) und 3) keine Äquivalenz. Hudalla (2012, 111) betont, dass bei der Äquivalenzfindung die Funktion des rechtssprachliche Phraseologismus wichtig ist, weil das Folgen der sprachlichen Form in die Irre führen kann (*Falsche Freunde*).

5 KORPUS UND METHODE

5.1 Korpus

Das Korpus besteht aus zehn Urteilen des finnischen Obersten Gerichtshofs und zehn Urteilen des deutschen Bundesgerichtshofs aus den Jahren 2000-2014. Alle Urteile behandeln entweder Mord (*murha*) oder Totschlag (*tappo*). Die Urteile des KKO belaufen sich auf insgesamt 76 Seiten, und die Urteile des BGH auf 60 Seiten.

Die Urteile des Obersten Gerichtshofs bestehen aus folgende Teilen: Titel, Zusammenfassung, Verhandlung der Sache in unteren Instanzen, also beim Amtsgericht und Obergericht, und die Entscheidung des Obersten Gerichtshofs. Die Entscheidung des Obersten Gerichtshofs ist wiederum zweiteilig: Der erste Teil enthält die Begründungen und der zweite Teil den Tenor. Nach dem Tenor werden noch die Namen der Richter erwähnt. Falls ein/oder mehrere Richter nicht mit der Entscheidung einverstanden sind, kommt noch am Ende eine Äußerung von ihm/ihnen. Weil die Äußerung kein eigentlicher Teil des Urteils ist, wird sie in dieser Arbeit bei der Analyse unbeachtet gelassen. Im Anhang gibt es ein Beispiel über Struktur eines Urteils beim Obersten Gerichtshof (siehe Anhang I).

Die Struktur der Urteile des Bundesgerichtshofs unterscheidet sich von den Urteilen des KKO. Auch sie beginnen mit dem Titel, aber danach kommt das Rubrum mit den Beteiligten. Danach kommt gleich der Urteilstenor und anschließend die Begründungen sowie ganz am Ende die Unterschriften der Richter. In den Urteilen der BGH wird auch über die Verhandlung in einer unteren Instanz, beim Landgericht, berichtet (siehe Kapitel 2.2). Neben der Reihenfolge unterscheiden sich die Urteile von KKO und BGH in der Gliederung: Die Urteile des KKO sind mehr in Unterkapiteln unterteilt. Im Anhang gibt es ein Beispiel über Struktur eines Urteils beim Bundesgerichtshof (siehe Anhang II).

5.2 Methode

Aus den Urteilen werden typische rechtssprachliche Phraseologismen herausgesucht und analysiert. Neben den genannten Kriterien des Kapitels 4.2. sollen die Phraseologismen oft genug im Korpus wiederholt vorkommen. Diese „Üblichkeitsgrenze“ liegt bei Urteilen des KKO bei fünf Treffern und beim BGH bei vier Treffern, weil die deutschen Urteile kürzer als die finnischen Urteile sind. Das Korpus in dieser Arbeit ist relativ beschränkt, d.h. diese Grenze reicht allein nicht, die Phraseologismen typisch zu nennen. Dem Mangel wird mit den Hintergrundrecherchen abgeholfen, weil sie zeigen, ob die gefundenen Wortverbindungen oder Sätze tatsächlich konventionalisiert sind. Die Analyse konzentriert sich auf die Funktion und Bedeutung der Phraseologismen konzentriert, und in der Analyse werden zum Beispiel Rechtsvorschriften, Rechtsliteratur und Rechtslexika verwendet.

Zuerst wurden die Urteile durchgelesen, um einen Überblick zu erhalten. Danach wurden sich wiederholende Wortverbindungen, Sätze und Textteile markiert. Dann wurden diese noch mit dem Suchen-Werkzeug von Word herausgesucht. Alle Treffer wurden in eine Excel-Tabelle eingefügt. In den Tabellen wurden das Aktenzeichen, der Phraseologismus und ein Beispieltextteil vermerkt. Mit den Tabellen ist es möglich, Informationen über die Streuung der Phraseologismen in den Urteilen zwischen den Jahren 2000 und 2014 zu erreichen.

6 ANALYSE

6.1. Zwillingsformeln

6.1.1 Urteile des finnischen Obersten Gerichtshofs

In der Analyse der Urteile des KKO kommen zwei Zwillingsformeln vor: *raaka tai julma* (‚brutal oder grausam‘) und *raaka ja julma* (‚brutal und grausam‘). Beide Zwillingsformeln beziehen sich auf das Merkmal des Mordes und der schweren Körperverletzung, der besonders brutalen oder grausamen Tatbegehung (rikoslaki 21:2 oder 21:6¹⁸). Beide Routineformeln sind oft ein Teil der Routineformeln *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla* (‚Totschlag/Tat/Körperverletzung/Verbrechen ist auf eine brutale und grausame Weise ausgeführt worden‘) oder *Tappo/teko/pahoinpitely/rikos on tehty erityisen raa'alla ja julmalla*

¹⁸ § 2 Abschnitt 21 des finnischen Strafgesetzes oder § 6 Abschnitt 21 des finnischen Strafgesetzes

tavalla (,Totschlag/Tat/Körperverletzung/Verbrechen ist auf eine brutale und grausame Weise ausgeführt worden‘). Die Zwillingsformel ist mit Fettdruck hervorgehoben.

Beide Komponenten der Zwillingsformel haben in der Rechtspraxis ihre eigene Bedeutung erhalten, obwohl sie in der Gemeinsprache oft als Synonyme verwendet werden. In der finnischen Rechtspraxis wird die Tatbegehung als *raaka* bezeichnet, wenn der Täter hartnäckig danach strebt, das Opfer zu töten und zur Tatbegehung mehrere Instrumente mehrmals verwendet (KKO:1995:102). Dagegen setzt *julmuus* (,Grausamkeit‘) voraus, dass der Täter dem Opfer besondere Schmerzen zufügt und die Tat in die Länge zieht, um die Qualen des Opfers zu vermehren (siehe KKO:2005:7). In den Vorschriften wird nicht vorausgesetzt, dass beide Elemente erfüllt werden, und *raaka tai julma* beschreibt, dass die Tat entweder grausam oder brutal ist, während *raaka ja julma* beides ausdrückt.

Im deutschen Tatbestand des Mordes gibt es keine ähnliche Zwillingsformel, aber in 211 § StGB wird vorgeschrieben, dass ein Mörder unter anderem der ist, der grausam einen Menschen tötet. „Grausam tötet, wer dem Opfer aus gefühlloser, unbarmherziger Gesinnung (die keine allgemeine Tätereigenschaft zu sein braucht) besondere Schmerzen oder Qualen zufügt.“ (BGHSt 3, 180.)

6.1.2 Urteile des Bundesgerichtshofs

In der Analyse der Urteile der BGH kommen auch zwei Zwillingsformeln vor: *Arg- und Wehrlosigkeit* und *Verhandlung und Entscheidung*. Hier wird sich nur auf die Funktion der *Arg- und Wehrlosigkeit* näher konzentriert. Sie bezieht sich auf das Mordmerkmal der Heimtücke. Das Mordmerkmal der Heimtücke ist im finnischen Rechtssystem unbekannt und somit auch die Zwillingsformel *Arg- und Wehrlosigkeit*. Anders als die finnischen Zwillingsformeln *raaka tai julma* und *raaka ja julma*, sind *Arglosigkeit* und *Wehrlosigkeit* nicht selbstständige beschreibende Elemente, sondern das Opfer ist deswegen *wehrlos*, weil es *arglos* ist (siehe Beispiel 1).

- 1) Heimtückisch handelt, wer in feindlicher Willensrichtung die **Arg- und Wehrlosigkeit** des Tatopfers bewußt zur Tötung ausnutzt. Wesentlich ist, daß der Mörder sein Opfer, das keinen Angriff erwartet, also arglos ist, in einer hilflosen Lage überrascht und dadurch daran hindert, dem Anschlag auf sein Leben zu begegnen oder ihn wenigstens zu erschweren. Das Opfer muß gerade aufgrund seiner Arglosigkeit wehrlos sein. Maß-

gebend für die Beurteilung ist die Lage bei Beginn des ersten mit Tötungsvorsatz geführten Angriffs (st. Rspr. vgl. u.a. BGH, Urt. vom 20. Juli 2004 - 1 StR 145/04 m.w.N.)¹⁹. (2 StR 248/04; Fettdruck O.S.)

6.2 Kollokationen

6.2.1 Urteile des finnischen Obersten Gerichtshofs

In der Analyse der Urteile des KKO kommen 12 Kollokationen vor. Wie in Kapitel 4.2.3 erwähnt wurde, ist der Kern der fachsprachlichen Kollokation oft ein Terminus. Zum Beispiel enthält die Kollokation *tuomita vankeusrangaistukseen* (,zur Freiheitsstrafe verurteilen‘) den Terminus *vankeusrangaistus* (,Freiheitsstrafe‘), das in der Verbindung als Kollokant fungiert. *Vankeusrangaistus* ist eine Strafe, in der dem Verurteilten die Freiheit für eine bestimmte Dauer entzogen wird (Tuomioistuinsanasto 2001, 207). Das Kollokat *tuomita* hat eine rechtssprachliche Bedeutung, es drückt die Entscheidung des Gerichtshofs aus (Tuomioistuinsanasto 2001, 192). Aus diesen Bedeutungen kann die Schlussfolgerung gezogen werden, dass es die Funktion der Kollokation ist mit *tuomita vankeusrangaistukseen* zu bezeichnen, dass der Gerichtshof entscheidet, eine Freiheitsstrafe als Sanktion zu verhängen (siehe Beispiel 2 Unten). In den Urteilen des BGH wird dies mit der Kollokation *zur Freiheitsstrafe verurteilen* ausgedrückt (siehe Kapitel 6.2.2).

- 2) „Käräjäoikeus **tuomitsi** A:n rikoslain 21 luvun 1 §:n nojalla taposta 9 vuoden **vankeusrangaistukseen**” (KKO:2012:98; Fettdruck O.S.).

DE: Das Amtsgericht **verurteilte** A gemäß § 1 Abschnitt 21 des Strafgesetzes **zu einer Freiheitsstrafe** von 9 Jahren.

Es gibt einige Kollokationen, die keinen Terminus enthalten, die aber auch zur Übertragung bestimmter rechtlichen Inhalte verwendet werden. Zum Beispiel bezieht sich die Kollokation *vakaasti harkiten* (,ernsthaft erwägen‘) in Finnland auf das wichtigste Mordmerkmal *vakaasti harkinta* (,ernsthafte Erwägung‘) (rikoslaki 21:2²⁰). Sie bedeutet, dass der Täter die Tat geplant hat und nicht zum Beispiel aus flüchtiger Erregung handelt (KKO:1984-II-142). Im Beispiel 3 wird die Erwägung oder Überlegung in einem konkreten Fall erläutert:

¹⁹ st. Rspr = ständige Rechtsprechung; m.w.N. = mit weiteren Nachweisen (Jura Forum 2003–2015 a), s.v. *st. Rspr.*, s.v. *mw.N.*)

²⁰ § 2 Abschnitt 21 des finnischen Strafgesetzes

- 3) „Petri V:n lausumat aikaisemmat uhkaukset, aseiden hankkiminen ja valmistelevat toimenpiteet asunnossa viittaavat kaikki johdonmukaisesti pitkäjänteiseen, suunnitelmalliseen ja määrätietoiseen toimintaan sekä siten siihen, että teko on tehty **vakaasti harkiten**“ (KKO:2004:80; Fettdruck O.S.).

DE: Die Drohungen, die Petri V früher ausgesprochen hat, die Beschaffung einer Schusswaffe sowie andere vorbereitende Maßnahmen in der Wohnung deuten alle konsequent auf eine ausdauernde, geplante und gezielte Handlung und zeigen somit, dass die Tat ernsthaft erwägt ausgeführt worden ist.

In Deutschland gab es früher auch Überlegung als Mordmerkmal: „Wer vorsätzlich einen Menschen tötet, wird, wenn er die Tötung mit Ueberlegung ausgeführt hat, wegen Mordes mit dem Tode bestraft“ (Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich 1871, 211§; originale Schreibweise). Sie wurde aber 1941 abgeschafft (Spiegel 1951).

6.2.2 Urteile des Bundesgerichtshofs

In der Analyse der Urteile der BGH kommen 11 Kollokationen vor. Auch die Kollokationen in den Urteilen der BGH werden verwendet, um die Varianten der rechtlichen Inhalte auszudrücken und die in Vorschriften festgelegten Handlungen aufzuweisen. Die fachliche Bedeutung der Kollokation beruht hauptsächlich darauf, dass sie einen Terminus enthalten, wie bei den Kollokationen in den Urteilen des KKO. Aus diesem Grund werden bei den Kollokationen auch die Ähnlichkeiten und Differenzen der Rechtssysteme sichtbar, wie bei den in den Urteilen des KKO gefundenen Kollokationen *tuomita vankeusrangaistukseen* und *vakaasti harkiten* schon gezeigt wurde (siehe Kapitel 6.2.1).

Zum Beispiel enthält die Kollokation *zur Freiheitsstrafe verurteilen* den Terminus *Freiheitsstrafe*. Der Kollokant *Freiheitsstrafe* ist eine „Strafe im Sinne des StGB, die durch Freiheitsentzug abgebußt wird“ (Lexexakt Rechtslexikon 2015, s.v. *Freiheitsstrafe*). Das Kollokat *verurteilen* bedeutet „durch Gerichtsbeschluss mit einer bestimmten Strafe belegen“ (Duden online o.J., s.v. *verurteilen*). Die Funktion der Kollokationen ist, als Ausdruck dafür zu fungieren, dass der Gerichtshof entscheidet, eine Freiheitsstrafe als Sanktion zu verhängen (siehe Beispiel 4 unten). Diese entspricht der Funktion der finnischen Kollokation *tuomita vankeusrangaistukseen* (siehe Kapitel 6.2.1).

- 4) Das Landgericht hat den Angeklagten wegen Totschlags **zu einer Freiheitsstrafe** von zwölf Jahren **verurteilt** (4 StR 297/02; Fettdruck O.S.).

Die Kollokation *Revision/-en verwerfen* drückt aus, dass die Revision als unbegründet betrachtet wird (siehe Kapitel 2.2). Die Kollokation wird als Teil der Routineformel *Die Revision/-en der Staatsanwaltschaft/des Angeklagten/der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten gegen das Urteil des Landgerichts X vom Datum wird/werden verworfen*. Sie ist ein gutes Beispiel für eine Kollokation, in der Unterschiede der Rechtssysteme sichtbar werden. Zum einen, weil – wie in Kapitel 2 festgestellt wurde – die Revision ein unbekanntes Rechtsmittel in Finnland ist. Zum anderen, weil in den Urteilen des KKO nicht ausgedrückt wird, ob die Berufung noch begründet ist, weil sie schon am Gerichtshof zugelassen worden ist (siehe Kapitel 2.1). Stattdessen wird in den Urteilen des KKO berichtet, ob das Urteil der Unteren Instanz verändert wird oder nicht. Aus diesen Gründen gibt es keine entsprechende Kollokation für *Revision/-en verwerfen* in den Urteilen des KKO.

6.3 Funktionsverbgefüge

6.3.1 Urteile des Finnischen Obersten Gerichtshof

In den Urteilen des KKO gibt es keine Funktionsverbgefüge, weil sie in der finnischen Sprache eine unbekannte Erscheinung sind – jedenfalls nicht unter der Bezeichnung Funktionsverbgefüge (siehe Kapitel 4.2.2).

6.3.2 Urteile des Bundesgerichtshofs

In der Analyse der Urteile des BGH wurden keine Funktionsverbgefüge sichtbar, die die im Kapitel 4.2.2 genannten Kriterien erfüllen würden. Gefüge wie *in Betracht kommen* und *in Kauf nehmen* wurden aus den Funktionsverbgefügen gegrenzt. Die nominale Komponente der ersten Struktur *Betracht* ist eine unikale Komponente und die nominale Komponente der anderen Struktur *Kauf* kommt in übertragener Bedeutung vor. Diese Gefüge erfüllen somit nicht die vierten und fünften Kriterien der FGV (siehe Kapitel 4.2.2).

6.4 Routineformeln

6.4.1 Urteile des Finnischen Obersten Gerichtshofs

In der Analyse der Urteile des KKO kommen 10 Routineformeln vor. Die Routineformeln haben unterschiedlichen Funktionen in den Urteilen: Sie deuten auf Mordmerkmale, nennen die Richter beim Amtsgericht, Obergericht und Obersten Gerichtshof und gliedern somit den Text, deuten auf prozessuale Handlungen und drücken die Entscheidung des obersten Gerichtshofs aus.

Die Routineformeln befinden sich oft in einer bestimmten Stelle im Text (siehe Kapitel 4.2.4). Zum Beispiel die Routineformeln *X:lle myönnettiin valituslupa* ('Die Berufung des X wurde zugelassen') und *X vastasi/-vat valitukseen/-iin ja vaati/-vat sen/niiden hylkäämistä* ('X hat/haben zu der/den Berufung/-en Stellung genommen und deren Verwerfung gefordert') kommen in dem Teil der Urteile "Muutoksenhaku korkeimmassa oikeudessa" vor, in dem über das Zulassen der Berufung berichtet wird (siehe Beispiel 5).

5) MUUTOKSENHAKU KORKEIMMASSA OIKEUDESSA

Petri V:lle myönnettiin valituslupa. Valituksessaan Petri V vaati, että syyte murhasta hylätään ja hänen katsotaan syyllystyneen tappoon sekä että rangaistusta lievennetään.

Virallinen syyttäjä vastasi valitukseen vaatien sen hylkäämistä. (KKO:2004:80; Fett-druck und Unterstreichen O.S.)

DE: EINLEGUNG DES RECHTSBEHELFS IN DEM OBERSTEN GERICHTSHOF

Die Berufung des Petri V wurde zugelassen. Petri V forderte in der Berufung, dass die Anklage wegen Mordes abgewiesen wird und er des Todschlags für schuldig betrachtet und die Strafe gemildert wird.

Die Staatsanwaltschaft hat eine Gegenerklärung abgegeben und die Verwerfung der Berufung gefordert.

Die mit Unterschreiben markierten Stellen sind die Lücken, die mit kontext- und situationspezifischem Material gefüllt werden sollen (siehe Kapitel 4.2.4). *X:lle myönnettiin valituslupa* drückt aus, dass die Berufung beim Gerichtshof zugelassen wird. *X vastasi/-vat valitukseen/-iin ja vaati/-vat sen/niiden hylkäämistä* bezeichnet, dass die Berufungsschrift der Gegenseite zu-

gestellt worden ist und sie sich in der Gegenerklärung der Berufung entgegensetzt hat (Helsingin yliopiston avoin yliopisto o.J.). Beide Routineformeln beschreiben also prozessuale Handlungen. Keine entsprechenden Routineformeln kommen in den Urteilen des BGH vor. Grund dafür ist wahrscheinlich, dass die Revisionen in den Strafsachen am Bundesgerichtshof nicht zugelassen werden müssen (siehe Kapitel 2.2).

6.4.1 Urteile des Bundesgerichtshofs

In der Analyse der Urteile des Bundesgerichtshofs kommen 7 Routineformeln vor. Die Routineformeln haben unterschiedlichen Funktionen in den Urteilen: Sie eröffnen und verkünden das Urteil, drücken die Resultat des Urteils aus und deuten auf Mordmerkmale. Die Routineformeln in den Urteilen des BGH haben mehr ritualisierten Charakter als die des KKO.

Zum Beispiel sind die Routineformeln *Im Namen des Volkes Urteil Aktenzeichen vom Datum in der Strafsache gegen wegen Verbrechen [u.a.]* und *Der X. Strafsenat des Bundesgerichtshofs hat in der Sitzung vom Datum, an der teilgenommen haben: [---] für Recht erkannt* beide idiomatisiert. *Im Namen des Volkes Urteil Aktenzeichen vom Datum in der Strafsache gegen wegen Verbrechen [u.a.]* kommt auf dem Deckblatt des Urteils vor (siehe Anhang II), und sie eröffnet oder leitet den Urteilstext ein. Sie spiegelt das Prinzip wider, dass die Rechtsprechung vom Volk ausgeht (Köpke 2011, 15). Die Formel enthält lediglich einen ethischen, aber rechtlich nicht nachprüfbaren Appell an den Richter, dass sie sich dessen bewusst sein sollten, dass sich die Rechtsprechung im Volk vollzieht und somit mit den Grundüberzeugungen des Volkes übereinstimmen muss (Jura Forum 2003–2015 b), s.v. *im Namen des Volkes*). In § 268 der StPO wird vorgeschrieben, dass „[d]as Urteil [...] im Namen des Volkes“ ergeht. Weder in der finnischen Gesetzgebung noch in den Urteilen des Obersten Gerichtshof gibt es eine entsprechende Formel.

Der X. Strafsenat des Bundesgerichtshofs hat in der Sitzung vom Datum, an der teilgenommen haben: [---] für Recht erkannt: verkündet das Urteil. Sie kommt vor dem Urteilstenor vor (siehe Anhang II). Die Routineformel hat keine Basis in der Gesetzgebung, aber sie hat sich im Laufe der Zeit in der Rechtskultur evolviert. Pöcker (2007, 23) führt an, dass die Routineformel aus diesem Grund nicht nur eine formhafte Aufgabe hat, sondern sie hat fachliche Bedeutung. Nach Pöcker (ibid.) ist sie eine Programmformel, die die sprachliche Auffassung der Urteilsgründe folgt, „indem sie die Entscheidung als Deduktion aus dem Gesetz im Sinne einer Erkenntnis

des Rechts vorführt“. Die Rechtsquelle ist also „Erkenntnisgrund für etwas als Recht“ (Ross 1929, 291). In den Urteilen des KKO gibt es keine entsprechende Formel, der Urteilstenor wird direkt nach dem Titel *Tuomiolauselma* („Urteilstenor“) angegeben (siehe Anhang I).

6.5 Zusammenfassung der Analyse

In der Analyse kommen insgesamt 44 rechtssprachliche Phraseologismen vor. In den Urteilen des KKO werden 24 Phraseologismen sichtbar: zwei Zwillingsformeln, zwölf Kollokationen und 10 Routineformeln. In den Urteilen des BGH kommen 20 Phraseologismen vor: zwei Zwillingsformeln, elf Kollokationen und sieben Routineformeln. In der vorliegenden Arbeit wurden rechtssprachliche Phraseologismen vielerlei Funktion beobachtet, sie gliedern den Text, vermindern die Mühe von Textgestaltung, spiegeln Kontinuität wider und vor allem, sie vermitteln rechtliche Prinzipien und Inhalte.

Unterschiede zwischen den Rechtsordnungen, wie zum Beispiel die unterschiedlichen Mordmerkmale, sowie die in Kapitel 2 vorgestellten Differenzen der Gerichtshöfe spiegeln sich in den Phraseologismen wider. Die Differenzen werden besonders bei Routineformeln sichtbar, weil die Routineformeln neben der Vermittlung des fachlichen Wissens eine kommunikative Funktion haben. Wegen der Unterschiede bei den Rechtssystemen haben die Phraseologismen nur selten Entsprechungen in der anderen Sprache.

7 SCHLUSSFOLGERUNGEN

Die rechtssprachlichen Phraseologismen sind erforderlich in der rechtlichen Kommunikation. Diese Arbeit ist natürlich vom Material her beschränkt und es wäre wichtig, die Funktionen der rechtssprachlichen Phraseologismen mithilfe eines größeren Korpus zu betrachten. Diese würden Resultate ergeben, die man noch besser miteinander vergleichen könnte.

In der Analyse wird sichtbar, dass die rechtssprachlichen Phraseologismen nur selten vollständig äquivalente Entsprechungen in der anderen Sprache haben. Es wäre aber wichtig, eine umfassendere terminologische Arbeit über die rechtssprachlichen Phraseologismen in finnischen und deutschen Urteilen noch zu machen. Diese würde genaueres und tieferes Wissen über die Funktionen und Relationen der Phraseologismen sowie über die Mechanismen dahinter ergeben.